

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№11 (246)**

Київ 2021

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 11 (246). – К., 2021. – 122 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ

Протокол №5 від 29.10.2021 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно-інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально-трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член-кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово-економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно-природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитованого Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»

внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522-1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2021. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545-12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2021

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№11 (246)**

Киев 2021

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 11 (246). К., 2021. – 122 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №5 от 29.10.2021 г.

Сборник статей посвящен научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроэкономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 28 декабря 2019 № 1643 данный сборник включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук, категория «Б».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ПАСИЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ЗАХАРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат экономических наук, директор
ВАРНАЛИЙ Э.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМ Н.А., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
КИЧКО И.И., доктор экономических наук, профессор
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ГАРБАР Ж.В., доктор экономических наук, доцент, профессор
ЧЕРКАШИНА Е.Ф., кандидат экономических наук, доцент
ИВАНОВ Е.И., кандидат экономических наук (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело»

Международные информационные и наукометрические базы данных: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2021. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2021

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№11 (246)**

Kyiv 2021

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 11 (246). K., 2021. – 122 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM
Protocol No. 5 dated October 29, 2021

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2021. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2021

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909595>
ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Компаративний аналіз інституційних факторів функціонування ефективної елітної влади у вітчизняних і західних структурах

Предметом дослідження є теоретичні аспекти одного із важливих елементів теорії тінізації влади – владних відносин щодо особливостей факторів функціонування сучасних ефективних тіньових еліт, зокрема, дослідження їх методами компаративного аналізу порівняно із західними та вітчизняними клановими владними системами, обмеження негативного кланового впливу на ефективність функціонування елітної влади, факторів квазімодернізації та локалізації надлишкового тіньового впливу на владу.

Метою дослідження є компаративне визначення факторів підвищення ефективності функціонування тіньової еліти за вітчизняних умов, позитивний досвід відповідного функціонування західних тіньових еліт.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурно–функціональний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження щодо вихідних умов формування сучасних тіньових вітчизняних і західних еліт.

Результати роботи. У статті обґрунтовано фактори, що детермінують особливості функціонування вітчизняних і західних тіньових еліт, які обумовлюють суттєві відмінності їх в досягненні суспільної ефективності, зокрема діяльності держави.

Галузь застосування результатів. Система наук із сімейства галузі державного управління, широке коло методологічних аспектів соціально–економічних, правових наук з проблем дисфункційного розвитку об'єкта дослідження, зокрема кримінології.

Висновки. Основні результати дослідження, їх теоретичні напрацювання слід звести до наступних висновків: 1) елітна система влади поділяється на офіційну публічну і, в значній мірі, тіньову складову; цей стан має, до певної міри, об'єктивний характер; слід забезпечити функціонування у режимі підвищення своєї соціально–економічної ефективності (для суспільства, для держави); 2) системні, сучасні інституційні фактори функціонування вітчизняної еліти мають великий обсяг девіаційних, криміногенних властивостей; 3) слід звернути увагу на стратегічні переваги, що обумовлюють особливості функціонування західних (тіньових) еліт, що слід врахувати у подальшій модернізації режимів функціонування вітчизняних еліт; 4) модернізацію факторів діяльності

вітчизняних еліт слід вибудовувати з урахуванням особливостей та характеру незавершеної модернізації вітчизняного суспільства і, зокрема, еліт.

Ключові слова: елітна кланова форма організації, особливості факторів функціонування еліт, незавершена модернізація суспільної структури.

ПРЕДБОРСКИЙ В.А.

Компаративный анализ институциональных факторов функционирования эффективной элитной власти в отечественных и западных структурах

Предметом исследования являются теоретические аспекты одного из важных элементов теории тенизации власти – властных отношений относительно особенностей факторов функционирования современных эффективных теневых элит, в частности, исследования их методами компаративного анализа сравнительно с западными и отечественными клановыми властными системами, ограничения негативного кланового воздействия на эффективность функционирования элитной власти, факторов квазимодернизации и локализации излишнего теневого воздействия на власть.

Целью исследования является компаративное определение факторов повышения эффективности функционирования теневой элиты в отечественных условиях, положительный опыт соответствующего функционирования западных теневых элит.

Методы исследования. В работе использована совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурно–функциональный, исторический, логический, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования относительно исходных условий формирования современных теневых отечественных и западных элит.

Результаты работы. В статье обосновываются факторы, детерминирующие особенности функционирования отечественных и западных теневых элит, обуславливающие существенные отличия их в достижении общественной эффективности, в частности деятельности государства.

Отрасль применения результатов. Система наук из семейства отрасли государственного управления, широкий круг методологических аспектов социально–экономических, правовых наук относительно проблем дисфункционального развития объекта исследования, в частности криминологии.

Выводы. Основные результаты исследования, их теоретические наработки следует свести к следующим выводам: 1) элитная система власти делится на официальную публичную и, в значительной степени, теневую составляющую; это состояние имеет, до некоторой степени, объективный характер; следует обеспечить функционирование в режиме повышения своей социально–экономической эффективности (для общества, для государства); 2) системные, современные институциональные факторы функционирования отечественной элиты обладают большим объемом девиационных, криминогенных свойств; 3) следует обратить внимание на стратегические преимущества, обуславливающие особенности функционирования западных (теневых) элит, которые следует учесть в дальнейшей модернизации режимов функционирования отечественных элит; 4) модернизацию факторов деятельности отечественных элит следует выстраивать с учетом особенностей и характера незавершенной модернизации отечественного общества и, в частности, элит.

Ключевые слова: элитная клановая форма организации, особенности факторов функционирования элит, незавершенная модернизация общественной структуры.

PREDBORSKIY V.A.

Comparative analysis of institutional factors of effective elite power functioning in domestic and western structures

The subject of the study is the theoretical aspects of one of the important elements of the theory of shadowing of power – power relations on the peculiarities of the functioning of modern effective shadow elites, in particular, their methods of comparative analysis compared to Western and domestic clan power systems, limiting the negative clan influence factors of quasi–modernization and localization of excessive shadow influence on the government.

The purpose of the study is a comparative determination of factors that increase the efficiency of the shadow elite under domestic conditions, the positive experience of the relevant functioning of the Western shadow elites.

Methods of research. The work uses a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural–functional, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual unity of the study on the initial conditions for the formation of modern shadow domestic and western elites.

Results of the work. The article substantiates the factors that determine the peculiarities of the functioning of domestic and western shadow elites, which cause significant differences in achieving social efficiency, in particular the activities of the state.

Application of results. The system of sciences from the family of public administration, a wide range of methodological aspects of socio–economic, legal sciences on the problems of dysfunctional development of the object of study, in particular criminology.

Conclusions. The main results of the study, their theoretical developments should be reduced to the following conclusions: 1) the elite system of power is divided into the official public and, to a large extent, the shadow component; this state has, to some extent, an objective character; it is necessary to ensure functioning in the mode of increase of the social and economic efficiency (for a society, for the state); 2) systemic, modern institutional factors of functioning of the domestic elite possess a large volume of deviation, criminogenic properties; 3) attention should be paid to the strategic advantages that determine the peculiarities of the functioning of Western (shadow) elites, which should be taken into account in the further modernization of the functioning of domestic elites; 4) modernization of factors of activity of domestic elites should be built taking into account features and character of incomplete modernization of a domestic society and, in particular, elites.

Keywords: elite clan form of organization, features of factors of functioning of elites, incomplete modernization of social structure.

Постановка проблеми. Системні процеси деградації інституційної структури держави, деформації соціально–економічних процесів, розвиток чинників кризової регресії державної влади, системна корупція обумовлюють високу ступінь гальмування процесів реформування суспільних відносин, необхідність вивчення сутності сучасних домінуючих тінювих владних впливів, зокрема причин і факторів підвищення їх ефективності, зокрема методами компаративного аналізу, врахування досвіду використання кланової тінювої системи Заходу для ефективної трансформації держави.

Необхідність застосування ефективних засобів протидії тінювій владі знайшла відображення у ряді важливих законодавчих, нормативно–правових актів держави, таких як: проекти сучасного законодавства щодо протидії корупції, Закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011), «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (2014), Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо

посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003, № 84/2003), проект Державної програми детінізації економіки, Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005, № 1615/2005), постанови Кабінету Міністрів України з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання, цілий ряд відомчих актів тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тінювої влади відносяться праці В.Д. Базилевича, А.В. Базилюка, О.І. Барановського, В.М. Бородюка, Г.С. Буряка, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, Я.Я. Дьяченка, О.М. Кизима, С.О. Коваленка, І.І. Мазур, В.О. Мандибури, О.В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно–правових і кримінально–правових аспектів протидії корупції, тінювій владі зробили вітчизняні вчені–юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явища тінювого, кланового, елітного двоєвладдя, його генези, метаморфози окремих форм та стадій, закономірності ефективного обмеження тінювих кланових процесів потребують подальшого спеціального дослідження.

Метою статті є подальший розвиток теоретичного вивчення сутності тіншового, елітного, кланового в системі тіншової «автономної» держави, двоєвладдя, закономірностей його функціонування, компаративних відмінностей від функціонування західних кланів, історичного досвіду підвищення їх суспільної ефективності.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових факторів трансформації суспільства на вищий рівень розвитку, забезпечення геостратегічної переваги держави у сучасній жорсткій конкуренції на світовій арені на основі підвищення ефективності влади є наявність соціально-адекватного управління, перехід до моделі високоефективного державно-адміністративного управління, створення соціально відповідальної, мобільної, відкритої до інтересів домінуючих сегментів правлячого класу – політичної та економічної еліти, яка б враховувала головні стратегічні інтереси суспільного розвитку. У зв'язку з цим закономірності становлення та функціонування елітного прошарку влади¹ країн,

¹ Звертаючись до визначення, що надав провідний класик сучасного елітиського дослідження Дж. Хіглі, еліти слід розуміти як суб'єктів (осіб або невеликих груп людей, об'єднаних у провідні організації, що завдяки перевагам свого стратегічного положення в системі суспільного поділу праці, перш за все у вищих державно-владних інституціях, можуть визнаватися та/або бути такими насправді як провідні суб'єкти розвитку країни, що здатні здійснювати постійний і значний вплив на його результати у певних макросуспільних стратегічних сферах (політики, економіки, культури, соціального капіталу тощо) [1, с. 35].

Елітний прошарок соціально-економічної структури суспільства визначається за двома головними критеріями: формальним – за офіційним становищем у соціальній структурі суспільства, важливості суспільної функції, що належить їй; ціннісним – за реальним суспільним авторитетом, що його мають певні особи, незалежно від їх формального (офіційного) статусу, потенціалом впливу на вирішення стратегічних суспільних завдань [2, с. 3–4]. В ідеалі ці обидва критерії повинні збігатися. Власне, ефективність влади великою мірою і виявляється саме в наближенні суспільства до цього ідеалу. Правляча політична, економічна еліта завжди має перевагу перед рядовими громадянами у наявності владного права, у тому числі легітимного та тіншового, повинно забезпечувати національні інтереси суспільства, а тому несе переважну відповідальність за їх стан.

Відповідно до вищезазначеного класичного визначення поняття «еліта», це не будь-яка група носіїв унікального ресурсу (влади, власності, культури, знань, освіти тощо), що може виконувати функції еліти, здатна до реалізації головних умов її діяльності. Так, найважливішою соціологічною ознакою еліти є її відкритість, функціонування суто у транспарентному режимі, тобто забезпечення публічного характеру оцінки і сертифікації кандидатів, кваліфікації їх діяльності, доходів, переваг, морально-етичних характеристик (чесність, відсутність корупційних інтересів, зв'язків, піраміди споживання, сповідання п'яти заповідей успішного менеджменту Коносука-Мацусити. Коносуке Мацусита розробив п'ять відомих заповідей успішного менеджменту, або п'ять «пунктів ідеології» будь-якої успішної команди: 1) слугування суспільству; 2) чесність і достоїнство; 3) спільна робота на загальне благо; 4) постійне удосконалення; 5) ввічливість та любов до людей. Це визначає наявність систематичного зв'язку еліт з усіма іншими соціальними інститутами, що функціонують автономно від влади та її механізмів: незалежні від держави ЗМІ, суспільної експертизи та інших утворень, які створюють середовище «публічності» як неодмінну умову обговорення, рефлексії над діями представників еліти і влади.

що домоглися успіхів у суспільних перетвореннях, їх позитивний досвід трансформацій у системі факторів формування еліти, перетворення її на певного інтегратора рушійних сил суспільства, стимулятора їх посилення потребують спеціального розгляду.

Зазначені вище принципи функціонування елітного прошарку влади вступають у певні протиріччя щодо існуючих на Заході та в Україні проявів форм його діяльності. Так, еліти, як іноземні, так і вітчизняні, зокрема, функціонують, переважно, у різного роду тіншових формах, зокрема кланів. Ця організаційна форма за певних умов може мати ряд переваг, однак кланова тіншова організація еліти часто прямо протирічить зазначеним вимогам до неї: певної відкритості кланів², професіоналізму, конкурентності освіти, високим морально-етичним якостям тощо, є носієм і підсилювачем напівкримінальної та кримінальної форми суспільної організації елітних прошарків влади.³

Реанімація кланоподібної будови організаційних структур влади пострадянських країн, як прояв процесів «історичного повернення» [3], охоплює не лише елітний прошарок, а й утворює кланоподібні владні мережі та відповідні механізми їх паразитарного утримання за рахунок вилучення тіншової ренти з економік цих країн. Це дозволяє стверджувати про існування прихованих політичних режимів у пострадянських державах, де механізми прийняття рішень відбуваються через процеси, які або взагалі не інтегровані в офіційні механізми держави, або ж тільки частково рефлексуються в дії та заяви офіційних суб'єктів держави, лєвова ж їх частина залишається на

² Тіншові механізми існують на різних рівнях: макросуспільному (по відношенню до держави), мезосуспільному (по відношенню до регіональних структур), мікросуспільному (по відношенню до суб'єктів господарювання), домашнього економіки. Тінзація на певних рівнях може протирічити транспарентності на інших. Кланова організація вимагає високого рівня відкритості саме на рівні клану.

³ Кланово-мафіозна організація отримала свою назву у зв'язку з історичною логікою виникнення, поширення та збереження у вигляді історичного повернення [3] організаційних форм традиційного первинного типу – сім'ї, збереження протообщинної форми великої сім'ї – мафії, зокрема у кримінальному світі. Класична кланова організація вирізняється надвисоким рівнем закритості, замкненості від світу, утаємничістю діяльності, тісною згуртованістю між членами клану, взаємною підтримкою і високою відповідальністю між ними. Члени клану мають достатньо жорстко закріплені ролі та функції, відносини між ними регулюються неформальним інституціональним кодексом поведінки і взаємовідносин. Її лідери або глави організації фактично постають перед рядовими членами як наставники, з функціями батька – з батьківською турботою та опікою. Запорукою стабільності, стійкості і певної ефективності даної організації є вірність кодексу честі члена клану, зводу писаних і неписаних законів поведінки (омерті), турбота про збереження кланових традицій.

рівні кланових структур, що функціонують у формі механізмів тіньової «автономної» влади.⁴

До основних системних засадничих, вихідних інституційних факторів функціонування вітчизняної еліти, які формують широкий спектр тінізаційних, девіаційних її властивостей, належать:

- общинно-кланова організація;
- монополізація діяльності; закритість клану щодо офіційної публічної сфери;
- хижацько-зажерлива налаштованість щодо сенсів діяльності;
- тіньові, залаштункові угоди з контрагентами як основний спосіб зовнішньо-кланового регулювання;
- авторитарно-клановий характер внутрішнього менеджменту;
- несумісність внутрішніх цінностей клану із загальносвітними досягненнями культури, освіти, науки;
- всеосяжне підпорядкування, обмеження освітньо-професійної підготовки до забезпечення переваг у антиконкурентних діях клану, зловживання ним монополічним становищем, недобросовісною конкуренцією у міжклановій боротьбі;
- майнова внутрішньо- та зовнішньокланова біполярність;

⁴ Сучасний феномен розвинутої «автономної» тіньової влади як діалектичний результат попереднього її історичного розвитку, трансформації, визрівання – це закриття для суспільства, світу тіньова зона влади, що охоплює вузьке коло осіб – легітимних та нелегітимних, офіційно причетних чи не причетних до складу визначених державою функціонерів вищого рангу, які є безпосередніми суб'єктами вироблення найважливіших державних рішень, що формують реальний курс держави. Це її «квартал масонської ложі» кримінального бізнесу, плутократії, олігархії, базовий (у межах тінізаційного простору) системоутворюючий сектор владного управління, сектор інституційної асиметричності, викривленості, клановості, що визначає головні інтереси та протиріччя між владою та суспільством, тінізуючі фактори суспільного розвитку. Це синергетична форма утворення та розширення міжсекторного розламу в структурі ресурсів влади, що покладе на підсилення потоку гібридизації (синкретизму влади, бізнесу, плутократії, криміналітету). Вона є кінцевим реальним бенефіціаром державних офіційних рішень. Останні є лише ресурсом чи прикриттям реалізації інтересів правлячих кланів – суб'єктів тіньової «автономної» влади, причиною недієздатності офіційної влади. Особливості конкретної соціально-економічної форми автономного сектора залежить від відповідних модифікацій цього сектора і конкретно-історичних умов формування.

Ці тіньові кланові (правлячі та неправлячі) мережі і піраміди з тіньовими бюджетами функціонують як неофіційні механізми обміну інформацією, грошима, замовленнями, товарами, послугами, ліцензіями, грантами та преференціями. За своєю сутністю ці мережі як основи логістики корупційних схем складають основу, сенс і мету проведення більшої частини сучасної пострадянської «патрональної політики». Ці приховані механізми функціонують не лише в умовах явних авторитарних режимів, але й в офіційно демократичних системах [4].

Пошук закономірностей девіаційного розвитку вітчизняної еліти, причини її деформації, переродження, криміналізації, перетворення на гальмівний, паразитарний фактор на певних етапах розвитку суспільства потребують спеціального розгляду.

• абсолютні переваги якостей члена клану щодо його відданості клану перед загальною професійною спроможністю;

• надлишковий автономізм (інституційна ізоляваність) окремих суб'єктів влади, вітчизняного істеблшменту від загальних інтересів держави як єдиного цілого;

• «приватизація» функцій суб'єкта стратегічної дії окремими представниками «автономної» тіньової влади, відсутність стратегічної консолідації щодо формування єдиного суб'єкта стратегічної дії.

Одним із суттєвих факторів, що обумовлюють відмінність якостей західних і вітчизняної еліти, які функціонують у формі тіньових кланів, є асиметрія у механізмах формування та становлення членів кланів вітчизняної еліти, якій властиві обтяжливі, негативні умови свого становлення та формування їх осіб (МФСО).⁵

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, дві третини сучасної української еліти (в тому числі політичної) становлять особи, старші 50 років. Майже 87% походять із сільської місцевості або невеликих міст, що за укладом життя мало відрізняються від сіл, депресивних регіонів тощо. Таке походження у зв'язку із самим цивілізаційним типом вітчизняного суспільства властиве переважній більшості населення країни, що пережило як фізичне винищення династичної інтелігенції, так і стрімку урбанізацію останніх десятиліть. Фундаментальними девіаційними характеристиками соціально-економічної структури зон особливої соціальної уразливості, що обумовлюють формування МФСО, є

⁵ Атрибутивними сторонами матриці формування та становлення особи (МФСО) є особливий механізм її спілкування, який має три взаємозв'язані сторони: комунікативну, інтерактивну та перцептивну. Комунікативна сторона спілкування, або комунікація у вузькому значенні слова, виявляється в обміні інформацією між індивідами, що знаходяться у процесі спілкування. Інтерактивна сторона визначає організацію взаємодії між особами відносин спілкування. Перцептивна сторона спілкування формує процес прийняття на цій основі взаєморозуміння. Всі ці сторони, з урахуванням МФСО, мають девіантний характер.

Так, особливістю соціально-економічної структури країн селянської цивілізації (в тому числі України), до складових якої відноситься наявність широких немодернізованих зон (по відношенню до домінуючих країн) суспільних відносин, є наявність тіньових, закритих кримінальних чи напівкримінальних зон МФСО, соціальний досвід спілкування в яких активно трансформувався згодом у розвинуті форми девіаційної діяльності вітчизняної еліти.

Субстантивними соціально-економічними характеристиками МФСО, криміногенних факторів у діяльності певних прошарків серед вітчизняної еліти є формування при певних умовах механізмів архаїзації (недомодернізації) спілкування у формі другого (чи малого) суспільства. Такими передумовами є становлення та формування особи у соціально-архаїзованому просторі – депресивних регіонах, девіантному оточуючому соціальному середовищі, деформованих сімейних відносинах тощо.

персоніфікація відносин, недосконалість механізмів контролю насилля та дуалізм норм. Інакше кажучи, трансформація «малого» суспільства у сучасне є процесом незавершеним. Це ще один вагомий аргумент на користь розбудови соціально адекватної державно-адміністративної системи, яка повинна базуватися на засадах модернізованого суспільства [5].

До основних факторів західних тіньових еліт, що обумовлюють їх стратегічні переваги, є наступні:

1) порівняно відкритий характер формування державоуправлінської та бізнесової еліти, як передумови стійкої системи «соціальних ліфтів»; збереження аристократії як соціального механізму, що асоціює себе зі стратегічними інтересами всієї країни – виключно значимий фактор національної конкурентоспроможності, соціальний механізм, що в довгостроковому аспекті гарантує суспільство від саморуйнування з-за виникнення олігархії та її самовбивчого егоїзму [6];

2) пріоритетне значення освіти, науки та професіоналізму, як соціального організму, що забезпечує творення в відтворення монолітного, конкурентного прошарку суспільства для формування сучасної еліти, яка є функцією не накопиченого багатства і спадкової елітарної влади, а університетської якісної освіти, що, в свою чергу, є функцією системи оцінок за досягненнями [7, с. 165–188];

3) ключовим фактором переваги функціонування західних еліт є вміння влади поставити на службу державі ефективний суб'єкт стратегічної дії – внутрішньоелітну групу у владі, об'єднану усвідомленням його членами спільних довгострокових об'єктивних інтересів, інструментів відтворення і підтримки свого впливу [8, с. 7–43];

4) подолання прагнення до монополізації «приватизації» окремими сегментами елітної влади стратегічних ресурсів держави, намагання до домінування у владі, забезпечення автономії вузькогалузевих, корпоративних інтересів, втрати останньою із-за цього контролю за їх суперництвом всередині суб'єкта стратегічної дії;

5) суттєве вихідне значення для формування ефективної влади мав значно менший розрив у майновому положенні окремих еліт, менша ступінь поляризація, наявність потужного, відносно заможного середнього класу як виразника інтересів суспільства;

6) фундаментальний інституційний фактор забезпечення конкурентоспроможності: патріотич-

на єдність державно-управлінської та комерційної еліти, формування єдиного стратегічного інтересу, заснованого на спільному консолідованому використанні держави як свого інструменту в зовнішній конкуренції;

7) фундаментальним антикорупційним інституційним фактором функціонування західних еліт є об'єктивна несумісність тіньового використання влади для особистого збагачення;

8) нонсікретизм окремих функцій елітної влади як фактор її становлення та розбудови, функціональний суверенітет окремих її гілок у сферах галузевого призначення.

Дослідження причин наявності суттєвих відмінностей у функціонуванні тіньових елітних кланів Заходу та України вимагає звернення уваги на особливий стан вітчизняної соціально-економічної структури та її елітних кланів, що мають характер незавершеної модернізації [9].

Залежним країнам, в тому числі й Україні, їх транзитивній економіці, які утворюють в сучасних умовах «друге» або «мале» суспільство по відношенню до пануючого західного, притаманний процес незавершеної (неповної) модернізації, всіх суспільних сфер, у тому числі сфер функціонування тіньових еліт.

Незавершений характер модернізації вітчизняної кланової елітної системи виявляється в тому, що вона активно продукує так звані перетворені форми – тіньові, кланові еліти за квазіринкових умов, що за своєю сутністю є протилежністю справжній сучасній західній еліті за критерієм функцій, що нею виконуються. Вітчизняна суспільна система, суб'єкти її тіньової, кланової влади позбавлені аристократичного коріння, а, отже, і стратегічної відповідальності тіньових кланів за долю країни. Так, опис подій вітчизняної історії дає змогу зробити висновок про те, що вона (як і російська в цілому) визначається не випадковими (вірогідними) явищами, а як псевдовипадкова послідовність, її події є маніпульованими, тобто мають, на відміну від інших країн, суб'єктивний або проектний характер. Це і визначає для тенденцій щодо двох останніх століть появу серед головних суб'єктів історичних подій, порівняно з іншими країнами, надзвичайну кількість злодіїв, покидьків, негідників, тупиць тощо у складі вітчизняного правлячого прошарку, що не могли не привести до сумних результатів розвитку країни за останні десятиліття [10, с. 328].

Процес незавершеної модернізації, структура соціально-економічного розламу розриває вітчизняний владний простір на дві асиметричні основні частини, які мають принципову відмінність в їх цілях, способах і наслідках: на владно-елітний та ординарний сектори.

Потенційна спроможність системи влади обирати шляхи розвитку чи до модернізації, чи до подальшого збільшення потенціалу деформації недореформування, тінізації квазімодернізації визначається наявністю в її матриці пам'яті відповідних варіантів реформаційних змін та їх пускових механізмів запуску.

Ключовою ланкою владної системи незавершеної модернізації для запуску відповідної структури атракторів є «автономна» тіньова влада, пристосування її амбівалентної функції для розвитку вітчизняного суспільства. Однак сучасність не дає оптимізму щодо збільшення її транспарентного потенціалу і, отже, транспарентності владної системи в цілому.

Висновки

Реанімація кланоподібної будови організаційних структур влади пострадянських країн, як прояв процесів «історичного повернення, охоплює не лише елітний прошарок, а й утворює кланоподібні владні мережі та відповідні механізми їх паразитарного утримання за рахунок вилучення тіньової ренти з економік цих країн. Це дозволяє стверджувати про існування прихованих політичних режимів у пострадянських державах, де механізми прийняття рішень відбуваються через процеси, які або взагалі не інтегровані в офіційні механізми держави, або ж тільки частково рефлексуються в дії та заяви офіційних суб'єктів держави, лєвова ж їх частина залишається на рівні кланових структур, що функціонують у формі механізмів тіньової «автономної» влади.

До основних системних засадничих, вихідних інституційних факторів функціонування вітчизняної еліти, які формують широкий спектр тінізаційних, девіаційних її властивостей, належать:

- общинно-кланова організація;
- монополізація діяльності; закритість клану щодо офіційної публічної сфери;
- хижацько-зажерлива налаштованість щодо сенсів діяльності;
- тіньові, залаштункові угоди з контрагентами як основний спосіб зовнішньо-кланового регулювання;

- авторитарно-клановий характер внутрішнього менеджменту;

- несумісність внутрішніх цінностей клану із загальносвітовими досягненнями культури, освіти, науки;

- всеосяжне підпорядкування, обмеження освітньо-професійної підготовки до забезпечення переваг у антиконкурентних діях клану, зловживання ним монополічним становищем, недобросовісною конкуренцією у міжклановій боротьбі;

- майнова внутрішньо- та зовнішньокланова біполярність;

- абсолютні переваги якостей члена клану щодо його відданості клану перед загальною професійною спроможністю;

- надлишковий автономізм (інституційна ізолюваність) окремих суб'єктів влади, вітчизняного істеблішменту від загальних інтересів держави як єдиного цілого;

- «приватизація» функцій суб'єкта стратегічної дії окремими представниками «автономної» тіньової влади, відсутність стратегічної консолідації щодо формування єдиного суб'єкта стратегічної дії.

Залежним країнам, в тому числі й Україні, їх транзитивній економіці, які утворюють в сучасних умовах «друге» або «мале» суспільство по відношенню до пануючого західного, притамааний процес незавершеної (неповної) модернізації, всіх суспільних сфер, у тому числі сфер функціонування тіньових еліт.

Незавершений характер модернізації вітчизняної кланової елітної системи виявляється в тому, що вона активно продукує так звані перетворені форми – тіньові, кланові еліти за квазіринкових умов, що за своєю сутністю є протилежністю справжній сучасній західній еліті за критерієм функцій, що нею виконуються. Вітчизняна суспільна система, суб'єкти її тіньової, кланової влади позбавлені аристократичного коріння, а, отже, і стратегічної відповідальності тіньових кланів за долю країни. Так, опис подій вітчизняної історії дає змогу зробити висновок про те, що вона (як і російська в цілому) визначається не випадковими (вірогідними) явищами, а як псевдовипадкова послідовність, її події є маніпульованими, тобто мають, на відміну від інших країн, суб'єктивний або проектний характер. Це і визначає для тенденцій щодо двох останніх століть появу серед головних суб'єктів історичних подій, порівняно з іншими країнами, надзвичайну

кількість злочинів, покидьків, негідників, тупиць тощо у складі вітчизняного правлячого прошарку, що не могли не привести до сумних результатів розвитку країни за останні десятиліття.

Процес незавершеної модернізації, структура соціально-економічного розламу розриває вітчизняний владний простір на дві асиметричні основні частини, які мають принципову відмінність в їх цілях, способах і наслідках: на владно-елітний та ординарний сектори.

Потенційна спроможність системи влади обирати шляхи розвитку чи до модернізації, чи до подальшого збільшення потенціалу деформації недореформування, тінзації квазімодернізації визначається наявністю в її матриці пам'яті відповідних варіантів реформаційних змін та їх пускових механізмів запуску.

Ключовою ланкою владної системи незавершеної модернізації для запуску відповідної структури атракторів є «автономна» тіньова влада, пристосування її амбівалентної функції для розвитку вітчизняного суспільства. Однак сучасність не дає оптимізму щодо збільшення її транспарентного потенціалу і, отже, транспарентності владної системи в цілому.

Домінування маргінальних квазімодернізаційних тенденцій, що все більше сприяють виведенню України з числа країн, які претендують на історичне відродження та повернення до кола тих з них, котрі знаходяться в авангарді суспільного розвитку, обумовлено, зокрема, особливістю історичного розвитку, що детермінував переривання тягlosti суспільного відродження, самоідентифікаційного механізму, генетичного коду, що лише й здатні забезпечити дієвість вектору ефективного відновлення та оновлення суспільства на протязі протиріч, криз, його історичного розвитку, наявності «неісторичності» нації тощо.

Головні й найнебезпечніші прояви архаїзації соціально-економічних структур, домінування антимодернізаційних засад розвитку, факторів функціонування еліт під впливом поширення «автономної» тіньової влади виявляються у сфері владного управління як державного (міждержавного, надкраїнового), так і недержавного, у значному загальному зниженні його рівня професіоналізму, розповсюдженні кримінальної та напівкримінальної ідеології, антипатріотичних установок, здирництва, хабарництва, посилення в ньому авторитарних, кланових, адміністративних, силових методів керівництва, втрати, зняття чи суттєвого зниження

адекватного реаліям соціально-економічних процесів рівня адміністративного контролю над багатьма видами економічних явищ.

Список використаних джерел

1. Хигли Дж. Элиты, вне-элитные группы и пределы политики: теоретический ракурс. Элиты и общества в сравнительном измерении : сб. ст. / Под ред. О.В.Гаман-Голутвиной. М. : Российская политическая энциклопедия. 2011. С. 35.

2. Жданов І., Якименко Ю. Україна у XXI столітті: виклики для політичної еліти. Національна безпека і оборона. 2003. № 9. С. 3–4.

3. Предборський В. А. «Історичне повернення» як дискурсивний засіб побудови моделей суспільної організації в кризових умовах : Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково-дослідного економічного ін-ту Мін-ва економічного розвитку і торгівлі України. К., 2014. Вип. 7. С. 3–8.

4. Умланд Андреас. Коррупционная, патрональная система контракует: как Украине не вернуться в темные времена. URL: <https://voxukraine.org/ru/korrupsionnaya-patronalnaya-sistema-kontratakuet-kak-ukraine-ne-vernutsya-v-temnye-vremena/>.

5. Предборський В. А. Матриця становлення як фактор девіантності національної еліти : Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково-дослід. економ. ін-ту Мінекономрозвитку. К., 2014. № 12. С. 3–6.

6. Хазин М. Л., Щукин С. И. Лестница в небо. Диалоги о власти, карьере и мировой элите. М. : Ринол Классик, 2017.

7. Макмиллан. Японская промышленная система. М. : «Прогресс», 1988. 400 с.

8. Делягин М. Г. Британские элиты: факторы глобального превосходства. От Платангенетов до Скрипалей. М. : Книжный мир, 2019. 264 с.

9. Предборський В. А. Новітня розбудова «автономної» тіньової держави як тренд антимодернізаційного розвитку. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Державного наук.-дослід. ін-ту інформатизації та моделювання економіки. Київ, 2019. № 11. С. 7–16.

10. Смирнов И. И. Тропы истории. Криптоаналитика глубинной власти. М. : Товарищество научных изданий КМК, 2020. 473 с.

References

1. Higly Dzh. Elityi, vne-elitnyie gruppyi i predelyi politiki: teoreticheskiy rakurs. Elityi i obschestva v sravnitel'nom izmerenii : sb. st. / Pod red. O.V.Gaman-Golutvinoy. M. : Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya. 2011. S. 35.

2. Zhdanov I., Yakymenko Yu. Ukraina u KhKhl stolitti: vyklyky dlia politychnoi elity. Natsionalna bezpeka i oborona. 2003. № 9. S. 3–4.

3. Predborskyi V. A. «Istorychne povernennia» yak dyskursyvnyi zasib pobudovy modelei suspilnoi orhanizatsiivkryzovykh umovakh: Formuvanniarynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Naukovo–doslidnoho ekonomichnoho in–tu Min–va ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. K., 2014. Vyp. 7. S. 3–8.

4. Umland Andreas. Korruptsiionnaya, patronalnaya sistema kontratakuet: kak Ukraine ne vernutsya v temnyie vremena. URL: <https://voxukraine.org/ru/korruptsiionnaya-patronalnaya-sistema-kontratakuet-kak-ukraine-ne-vernutsya-v-temnye-vremena/>.

5. Predborskyi V. A. Matrytsia stanovlennia yak faktor deviantnosti natsionalnoi elity : Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Naukovo–doslid. ekonom. in–tu Minekonomrozvytku. K., 2014. № 12. S. 3–6.

6. Hazin M. L., Schukin S. I. Lestnitsa v nebo. Dialogi o vlasti, karere i mirovoy elite. M. : Rinol Klassik, 2017.

7. Makmillan. Yaponskaya promyshlennaya sistema. M. : «Progress», 1988. 400 s.

8. Delyagin M. G. Britanskie elity: faktoryi globalnogo prevoshodstva. Ot Plantagenetov do Skripaley. M. : Knizhnyi mir, 2019. 264 s.

9. Predborskyi V. A. Novitnia rozbudova «avtonomnoi» tinovoi derzhavy yak trend antymodernizatsiinoho rozvytku. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Derzhavnoho nauk.–doslid. in–tu informatyzatsii ta modeliuвання ekonomiky. Kyiv, 2019. № 11. S. 7–16.

10. Smirnov I. I. Tropyi istorii. Kriptoanalitika glubinnoy vlasti. M. : Tovarischestvo nauchnyih izdaniy KMK, 2020. 473 s.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

д.е.н., професор, Національний авіаційний університет
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные об авторе

Предборский Валентин Антонович,

д.э.н., профессор, Национальный авиационный университет

e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskiy,

Doctor of economics, professor NAU

e-mail: prvika2015@gmail.com

УДК 330.101

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909624>
СІРКО А.В.

Принципи еconomics та сучасні дискусії навколо них

Актуальність теми дослідження. Теорія економіки як соціальний інститут покликана пізнавати сутність та системно–цілісну природу явищ і процесів господарського життя, пояснювати закономірності і тенденції змін, давати орієнтири розвитку. Ринкова економіка є складною і динамічною системою зв'язків, взаємодії інтересів, концептуальне розуміння принципів функціонування якої закладено класичною школою економістів–теоретиків. Проте економічні умови змінюються, і теорія економіки стає не тільки багатшою, а й більш суперечливішою стосовно ідейних засад та аналітичного інструментарію.

Мета дослідження. Автор статті прагнув викласти власне розуміння сутності та значення ключових принципів економічної теорії, з'ясувати суть та причини нинішніх дискусій щодо їх реальності.

Методологія. Дослідження ґрунтується на застосуванні принципів наукової абстракції, історико–економічного та емпіричного аналізу, порівняння й узагальнення.

Результати. Виокремлено та охарактеризовано базисні принципи теорії ринкової економіки, розроблені класичною школою та розвинені маржиналістами, доповнені кейнсіанцями й інституціоналістами. Проаналізовано наявні у літературі критичні підходи до ключових принципів економічного мейнстріму, що акцентовані на так званих провалах ринку, інформаційній асиметрії, моделі раціональної поведінки людини, неоліберальній ідеології ринкових реформ.

Висновки. Автор аргументує власну позицію, згідно з якою звинувачення ринку у невластивих йому функціях є некоректними; інформаційна асиметрія на ринку є природним явищем і сили ринку пристосовані до неї; сучасні поведінкові експерименти не спростовують концепцію раціо–

нального вибору індивіда, а зміщують увагу більше на психологію людини; у поглядах теоретиків дається взнаки їхня фаховість та ідейна упередженість.

Практичне значення. Отримані результати мають теоретико–пізнавальне та освітньо–виховне значення.

Ключові слова: економічна теорія, «mainstream economics», маржиналізм, раціональний вибір, «провали ринку», інформаційна асиметрія, експерименти в теоретичній економіці, ідейна упередженість учених.

SIRKO A.V.

Принципы еconomics и современные дискуссии вокруг них

Актуальность темы исследования. Теория экономики как социальный институт призвана познавать сущность и системно–целостную природу явлений и процессов хозяйственной жизни, объяснять закономерности и тенденции изменений, давать ориентиры развития. Рыночная экономика является сложной и динамичной системой связей, взаимодействия интересов, концептуальное понимание принципов функционирования которой заложено классической школой экономистов–теоретиков. Однако экономические условия изменяются, и теория экономики становится не только богаче, но и более противоречивой относительно идейных основ и аналитического инструментария.

Цель исследования. Автор статьи стремился изложить собственное понимание сущности и значения ключевых принципов экономической теории, исследовать сущность и причины нынешних дискуссий относительно их реальности.

Методология. Исследование базируется на применении принципов научной абстракции, историко–экономического и эмпирического анализа, сравнения и обобщения.

Результаты. Выделены и охарактеризованы базисные принципы теории рыночной экономики, разработанные классической школой и развитые маржиналистами, дополненные кейнсианцами и институционалистами. Проанализировано наличные в литературе критические подходы к ключевым принципам экономического мейнстрима, которые акцентированы на так называемых провалах рынка, информационной асимметрии, модели рационального поведения человека, неолиберальной идеологии рыночных реформ.

Выводы. Автор аргументирует собственную позицию, согласно которой обвинения рынка у несвойственных ему функциях является некорректным; информационная асимметрия на рынке является естественным явлением и силы рынка приспособлены к ней; современные поведенческие эксперименты не опровергают концепцию рационального выбора индивида, а смещают внимание больше на психологию человека; во взглядах теоретиков дает о себе знать их профессиональность и идейная убежденность.

Практическое значение. Полученные результаты имеют теоретико–познавательное и образовательно–воспитательное значение.

Ключевые слова: экономическая теория, «mainstream economics», маржинализм, рациональный выбор, «провалы рынка», информационная асимметрия, эксперименты в теоретической экономике, идейная убежденность ученых.

SIRKO A.V.

Principles of economics and contemporary debate around them

Relevance of the topic researched. Economic theory as a social institution seeks to understand the nature and systemic and holistic nature of phenomena and processes of economic life, explain patterns and trends of change, and guide development. The market economy is a complex and dynamic system of relationships, interplay of interests, conceptually understood by the classical school of economists–theorists. However, economic conditions are changing, and economic theory is becoming not only richer but also more contradictory with regard to ideas and analytical tools.

The purpose of this research. The author of the article sought to present his own understanding

of the essence and meaning of the key principles of economic theory, to clarify the essence and reasons of the current debate on their reality.

Methodology. *His research is based on the application of the principles of scientific abstraction, historical–economic and empirical analysis, comparison and generalization.*

Results. *The basic principles of the theory of market economy, developed by the classical school and developed by the marginalists, supplemented by Keynesians and institutionalists, are highlighted and described. Critical approaches to the key principles of economic mainstream were analyzed in the literature, focusing on so–called market failures, information asymmetry, human rationality, neo–liberal ideology of market reforms.*

Conclusions. *The author argues that it is not correct to accuse the market of functions that are not in the market; information asymmetry in the market is a natural phenomenon and market forces are adapted to it; modern behavioral experiments do not refute the concept of rational choice of the individual, but rather focus more on human psychology; theoreticians are influenced by their professionalism and ideological bias.*

Practical meaning. *The obtained results have theoretical–cognitive and educational significance.*

Keywords: *economic theory, «mainstream economics», marginalism, rational choice, «market failures», information asymmetry, experiments in theoretical economics, scientific ideological bias.*

Постановка проблеми. Економічна теорія виконує засадничу роль щодо цілого ряду галузей знань: соціальних і поведінкових наук, управління й адміністрування тощо. Одним із проявів фундаментальності її принципів є загальноприйнята натеper формальна структура дисертацій, монографій чи то фахових статей із будь–якої соціально–економічної проблематики. Це вказує на те, що лише ґрунтовне осмислення теоретичних і методологічних основ економіки як великої і цілісної системи дає змогу, користуючись дедуктивним методом, професійно досліджувати окремі її ланки чи аспекти, формулювати нормативні оцінки та пропозиції щодо змін. У цьому контексті доволі промовистою видається вже сама назва основних праць фундаторів економічної науки, що починається словами «основи», «принципи», «засади» і т.п.

Оглядаючись на історію розвитку людства, можна ствердно говорити, що ця економічна наука, фундаторами якої стали шотландський філософ Адам Сміт та його маститі послідовники, своїми ідеями сприяла значному соціальному прогресу: політичній лібералізації господарського життя, визнанню регулюючої сили об'єктивних законів («природного порядку»), розумінню ключових джерел та принципів розподілу національного багатства, зрештою і розвитку фахової економічної освіти. Цілком закономірно, що, появившись на світ, економічна теорія продовжує і далі розвиватися, шукаючи адекватних відповідей на злободенні питання суспільного життя, і в цьому

процесі вона поповнюється новими знаннями та інструментами аналізу, водночас деякі теоретичні підходи виявляються застарілими або ж просто хибними. Відображенням її природного розвитку є дискусії науковців, що точаться постійно, щоправда, з різною амплітудою етичних та емоційних оцінок. Сьогодні, споглядаючи на національні та глобальні соціально–економічні проблеми, фокус дискусій нерідко зміщується і на базові принципи фундаментальної економічної науки, а світові кризи, як приміром остання у 2008–2009 рр., сприймаються як доказ кризи і немічності панівної наразі парадигми науки. Сумніви і суперечки у стані економістів–теоретиків, певна річ, стають живильним ґрунтом для політиків–популістів, котрі роблять на ньому корисливу кар'єру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед найбільш активних аналітиків ідейних і методологічних засад економічної теорії варто, з нашого погляду, виділити В. Баумоля, М. Блауга, А. Гриценка, Р. Капелюшнікова, В. Полтеровича. Проте спірність думок у цій царині, звичайно, залишається, ба більше, вони навіть стали полярними, а тому беремо на себе сміливість розібратися по суті питань, що нині дискутуються.

Мета статті – сформулювати авторське розуміння сутності та значення принципових положень економічної теорії, апробованих світовою господарською практикою, та знайти пояснення сутності і причин теперішніх дискусій щодо їх наукової і практичної цінності.

Виклад основного матеріалу. Людина історично виділилася із живого, органічного світу як особливий вид, найбільш здатний мислити, тобто відображати і пізнавати об'єктивну дійсність. Подальша еволюція виявила її неабияку здатність не лише фізично виживати, але і соціалізуватися задля підвищення продуктивності праці та добробуту. Умови життя та інтелект привчили людей економічно мислити та успішно господарювати.

Поняття «економіка», започатковане бл. V ст. до н.е. давньогрецьким філософом Ксенофонтом у трактаті «Економікос» та підтримане найбільш відомим мислителем античного світу Аристотелем (IV ст. до н.е.), розумілося на той час як мистецтво управління домашнім господарством. Це вказує на те, що уже тоді господарське життя мало достатньо різномірний ґрунт для спостережень і спроб наукового аналізу окремих економічних процесів. Однак, важливо розуміти, згадані нами філософи були «синами свого часу», тобто ревними прихильниками і захисниками натурального господарства, що видно із того, як вони, з одного боку, піднесено описували природність господарської діяльності (землеробства), її значення для створення необхідних для життя продуктів, тілесного і духовного розвитку людини, а з другого, – засуджували людські дії, спрямовані на збагачення через «несправедливу торгівлю» та лихварство. Вони наївно сподівалися, що моральний осуд та суворі державні регламентації у змозі уберегти натуральний уклад господарського життя від ринкової стихії, генерованої людським егоїзмом. Та, хоча тодішне розуміння економіки було ще доволі примітивним, важливою була уже сама постановка важливості проблеми економічного мислення.

Економічні реалії виявилися сильнішими за первісні уявлення філософів про них. Могутні сили приватного інтересу та ринкового обміну зрештою зламали віковичне панування патріархальної рутини, господарську замкнутість та окови монархічних режимів. Унаслідок трансформації під їх впливом господарської системи суспільства сформувався ринковий тип економіки. Понад те, утвердження ринкової економіки як цілісної системи економічних зв'язків принесло народам, разом із свободою у господарській сфері, демократію політичного життя, конституційне закріплення прав і свобод людини. Ці передумови, що склалися у Західній Євро-

пі, починаючи з XVI–XVII ст., і стали живильним ґрунтом для зародження класичної (довершеної) економічної теорії.

Головна цінність наукового доробку класичної школи політичної економії полягає у прагненні проникнути в сутність економічних категорій та пізнати їх внутрішній взаємозв'язок, завдяки чому ринкова економіка як об'єктивна реальність постала у вигляді цілісної системи зв'язків і залежностей, яку вдячні сучасники сприймають як парадигму економічної науки. Це стало можливим завдяки філософському погляду на економічну дійсність, коли піднесення людського інтелекту до розуміння найбільш узагальнених (абстрактних) характеристик господарського життя відкриває його дивовижні таємниці, у даному випадку – економіки як системи, здатної розвиватися, відновлювати рівновагу.

Основоположні (базові) принципи економічної теорії, закладені класичною школою, можна, з нашого погляду, сформулювати таким чином [1]:

- соціальне завдання економістів–теоретиків – досліджувати питання: як зробити народ багатим, які для цього можливості (джерела) закладені у природі (включно і в самій людині) та здатне організувати саме суспільство. Знаменита праця А. Сміта так і називається: «Дослідження про природу та причини багатства народів»;
- основним мотивом суб'єктів економічної діяльності є корисливий приватний інтерес, переслідування особистої вигоди («Homo economicus»);
- об'єктивними і всесильними регуляторами економічної діяльності у вільному суспільстві є економічні закони («невидима рука», що приводить до «природного порядку»), неодмінною умовою дії яких є вільна конкуренція, що позбавляє учасників ринку влади над ціною;
- саморегулююча здатність ринку визначає об'єктивні (доцільні) межі втручання держави в економіку країни, зводячи її економічну роль до виконання ключових функцій: забезпечення зовнішньої безпеки і правопорядку, включаючи надійний захист прав власності і неухильне виконання комерційних угод, а також утримування громадських робіт (державне управління, шкільна освіта, пожежна безпека тощо);
- економічний лібералізм як ідеологія цивілізованого суспільства, яка визнає цінність свободи господарської діяльності, можливість для учасників економіки самостійного прийняття органі-

заційних рішень щодо того, що, скільки, коли, як і для кого виробляти («laissez faire»).

Головні принципи класичної економічної теорії пройшли випробування часом, їх підтримали маржиналісти, активно взявшись у другій половині XIX ст. на їх основі досліджувати модель раціональної поведінки людини, або раціонального вибору як проблему, що повсякчас постає перед суб'єктами ринку. Раціональний вибір, або вибір рішень – це, по суті своїй, тип мислення «Homo economicus», прояв корисливої мотивації у поведінці людини, зумовленої, за визначенням К. Менгера та інших неокласиків, обмеженістю усіх без виключення економічних благ (ресурсів, продуктів, часу, фізичних сил людини). Кожен індивід об'єктивно поставлений в умови вибору альтернативи, від якого залежить його добробут. Заслуга неокласиків і в тому, що вони збагатили економічну науку інструментарієм суб'єктивно-психологічного, математичного та пізніше економічного аналізу. Основна прагматична ідея маржиналізму – функціональний аналіз в системі ринку потребує врахування не лише усереднених величин, якими власне обмежилися класики, але і граничних змін (стосовно корисності і цінності, елементарних (факторних) витрат і доходів). Завдячуючи їхнім розвідкам економічна теорія набула вираженої практичної значущості: вона прагне, у міру можливого, звісно, реалістично пояснити поведінку кожного із суб'єктів ринку (суть проблеми вибору раціональної альтернативи) та пропонує їм методи пошуку (розрахунку) оптимальних рішень.

Більше того, як показали подальші дослідження у руслі неокласичних традицій, корислива (економічна) модель поведінки властива не лише традиційним суб'єктам ринку, а поширюється і на інші сфери суспільного життя, зокрема на політику (державне управління), громадські організації, сімейні шлюби, вибір професій і форм навчання та ін. Іншими словами, будь-який вид поведінки в тій мірі, у якій присутній економічний вибір, необхідність якого зумовлена рідкісністю благ, стає у наш час предметом узагальнень економічної науки. Цей «хрестовий похід» економіки (корисливого мислення) отримав назву «економічного імперіалізму» [2]. Таким чином неокласична методологія економічного аналізу, на думку багатьох учених, стала основною течією в сучасній теоретичній економіці – «mainstream economics», одним із емпіричних підтверджень чого є засилля прихильників неокласицизму у редак-

ціях провідних фахових видань з економіки та їхні вимоги до наукових статей щодо обов'язкової наявності математичного аналізу чи економічних моделей¹. Відтак і в навчальну літературу ввійшло неокласичне визначення предмету економічної теорії: на думку відомого англійського економіста Л. Робінса, «це наука, яка вивчає людську поведінку з погляду співвідношення між цілями та обмеженими ресурсами, застосування яких може бути альтернативним» [3, с. 18].

Ринкова економіка – це складна і динамічна система зв'язків і залежностей, учасниками якої є живі люди з їх уподобаннями та інтересами, а тому ця система дуже чутлива до різного роду факторів ендогенної і екзогенної дії. Ось чому, вочевидь, найбільшою проблемою для неї як системи за сучасних умов виробництва є відновлення порушеної макроекономічної рівноваги (стабільності), свідченням чому є періодичні кризи та їх загрозливі для національної безпеки соціально-економічні наслідки. Економічні кризи світових масштабів, перша з яких сталася у 1929–1933 р., викликають панічні настрої не лише серед пересічних громадян, але і в середовищі теоретиків, що цілком природно, адже вони звичайні люди. Настає розкол у стані економістів-теоретиків: з одного боку, виділяється велика частина затятих критиків ліберальної економіки, які мало не усі проблеми економічного і соціального характеру списують на «провали ринку» та бачать запоруку порядку у державному втручанні, а з другого боку, чутні голоси тих таки лібералів, які відстоюють ефективність ринку і закидають своїм опонентам у «провалах держави».

Суперечки теоретиків щодо принципів функціонування сучасної економіки тривають уже майже 90 років. Починаючи з Великої депресії початку 1930-х, яка поставила під сумнів теорію ліберального ринку, у славі купалися прихильники кейнсіанської доктрини, які ратували за політику стимулювання сукупного попиту, допоки не грянув «нафтовий шок» 1973–75 рр. і більш переконливими щодо вибору моделей економічної політики уряду стали сприйматися неоліберальні ідеї, зокрема особливу популярність здобули монетаристи, а

¹ У цьому зв'язку, хтось із учених дотепно зауважив, що якби «батько економічної теорії» А. Сміт жив у наш час і написав свою знамениту працю з економіки, у якій немає складних математичних викладок, то, напевно, чи якесь знане видавництво взялось опублікувати її, а через те, можливо, ми б і не знали такого економіста. Від себе додамо, що це могло б стосуватися і видатних праць Ф. Гайєка, Р. Коуза та ін.

ще – неокласичні теорії раціональних і адаптивних очікувань, економіки пропозиції, розробники яких були відзначені Премією пам'яті А. Нобеля. Іще згадаємо, як до критиків «mainstream economics» долучилися неоінституціоналісти. Остання світова економічна рецесія 2008–9 рр. знову стала приводом для гучних звинувачень економічної науки у безпомічності, у кризі фундаментальної теорії. Щоправда, про вибір між ринком і державою як альтернативами (або – або) вже не йдеться, фокус дискусій змістився на пошук раціонального співвідношення цих двох регуляторів, або меж втручання держави в ринкові процеси.

Спробуємо детальніше поглянути на теперішні дискусійні проблеми економічної науки.

Почнемо із так званих провалів ринку. Загальним правилом для етатистів стало приписувати ринку провали (дефекти), тобто звинувачувати механізм ринку у тому, що він спричиняє низку значущих для суспільства проблем, а тому, мовляв, необхідне активне втручання держави у ринкові відносини. З їхньої подачі кліше «провали ринку» ввійшло у вжиток в літературі наукового і навчального характеру. Про «перегин ними палки» свідчить хоча б те, що вони говорять про «провали вільного ринку», якого на Заході уже давно не існує. Так, Дж. Стігліц, відомий не лише як неокейнсіанець, а й як плодовитий публіцист і яскравий критик, у своїй лекції на YouTube «Невидима рука Сміта – міф?» [4] заявляє і таке: «Невидима рука тому й невидима, що її немає». Дотримуючись кейнсіанських рецептів, держава у ринково розвинених країнах з часів Великої депресії запровадила сотні регулюючих обмежень і заборон, її активність у цьому напрямі набрала великого розмаху. Ось чому, переконані ми, предметом неупередженого наукового аналізу сьогодні має бути не лише і навіть не стільки ефективність економіки, скільки ефективність державного регулювання, виявлення і усунення «провалів держави», які, як відомо, мультиплікують колосальні втрати і збитки для суспільства.

Звісно, ринок ніколи не був і не може бути універсальним засобом для саморегуляції усіх суспільних відносин. Відтак, коректно буде вести мову про неспроможності ринку як засобу, або, за висловом одного із класиків Дж.С. Мілля, про «ринкове безсилля» щодо певних проблем.

Одним із таких «провалів ринку» етатисти вважають інформаційну асиметрію, яка ставить од-

ного із суб'єктів обміну (чи то продавця, чи покупця) у виграшне становище, від чого ринок стає засобом обману, грою «з нульовою сумою». Однак, це твердження суперечить дійсності, оскільки, без перебільшення, інформаційною асиметрією пронизані усі соціальні відносини, це природне явище – так завжди було і буде. Видатні австрійські економісти Л. Мізес і Ф. Гайек, говорячи про природну розсіяність інформації (знань), стверджували, що саме на цьому якраз ґрунтується робота ринку, він переймає на себе роль координатора економічних рішень. І дійсно, кожен підприємець як новатор, за теорією Й. Шумпетера, винаходячи щось нове, незвичне для ділового світу, по суті вилучає інформацію, яка неявно вже була закладена в природі речей і в поєднанні певних умов. Усі до того бачили речі мовби окремішні, і лише хтось здогадався їх об'єднати і подати світу нове благо, отримуючи відповідний його ризик прибуток. Коли ж ми говоримо про ринок не як разовий акт обміну, а як постійно діючий механізм узгодження протилежних інтересів, то маємо зважати на ту реальність, що усе ж таки під тиском зростаючої конкуренції більш обізнаний зі своїм товаром продавець дорожить власною репутацією і поважає право покупця повернути чи обміняти придбаний товар, як і роботодавець страхує себе на ринку праці випробуванням претендентів на робочі місця та періодичним оновленням умов контракту. Тому, з нашого погляду, інформаційна асиметрія не спотворює поведінку ринків, як декому вважається, а радше вказує на те, яку складну і незамінну ніким роботу виконує система ринків.

Інша справа, що інформаційна асиметрія на ринку суперечить моделі досконалої конкуренції, на яку спиралися неокласики у своїх дослідженнях. Дійсно, поняття досконалої конкуренції у неокласичній теорії, передусім у викладах її математичної і кембриджської шкіл, носить характер лише корисної абстракції, тобто слугує необхідною умовою застосування математичних методів в економіці задля розуміння того, яким чином на ринку встановлюється часткова і повна рівновага. Саме через наявність різнопланових факторів, або множини інформаційних впливів, економісти, котрі мають гарну математичну підготовку, вимушені вводити умовні обмеження типу «за інших рівних умов». Цим прийомом, до речі, користуються усі науковці, а отже, всяке наукове знання є лише певною моделлю, уявним сприйняттям

об'єкта реальної дійсності. Тому немає підстав звинувачувати неокласиків у цілковитому відриві їхньої теорії від реалій економіки, оскільки наявність інформаційної асиметрії у поведінці гравців ринку є емпірично очевидною, радше нормою, а не приводом для заявки з боку критиків про «нову парадигму» економічної науки.

Своєрідною модою стало критикувати і модель раціональної поведінки людини, яка є засадничою у теорії класиків і наслідувачів їх традиції. При цьому критикують корисливу мотивацію як домінуючу у людській поведінці та саму раціональну модель поведінки, посилаючись на обмеженість інформації та фізичних можливостей індивіда її опрацювати задля вибору оптимальних рішень. Звісно, у цій критиці є раціональне зерно, адже людина – це не лише витвір природи, а і віддзеркалення суспільства, соціальних інституцій. Це зрозуміло, виходячи із досягнень багатьох сучасних соціальних наук. Але, разом із тим, не варто спрощувати класичне вчення про «людину економічну». Складається враження, що мало хто із критиків цього вчення читав праці самого А. Сміта. Як відомо, економікою безпосередньо Сміт зайнявся лише у поважному (шестидесятирічному) віці, до цього ставши знаним філософом у царині моралі, написавши солідну працю «Теорія моральних почуттів». То ж він аж ніяк не був «сухим» (скучним) економістом, а як глибокий знавець людської натури мав достатні підстави для висунення концепції про те, що корислива, егоїстична мотивація є визначальною у мисленні людини. Певна річ, не міг він стверджувати, що всі люди однаково прагнуть максимізувати корисність, адже насправді, це емпірично очевидно, кожен визначає і переслідує свій власний інтерес власним способом. Геній ученого уловив головне, суть явища – особистий економічний інтерес понад усе. Цього не спростовують, за великим рахунком, і сучасні експериментальні дослідження, зокрема нобелівських лауреатів (2002 р.) В. Сміта і Д. Канемана, вони лише показують, наскільки ми різні у різних життєвих ситуаціях, яким фрагментарним буває наше мислення, а поведінка зовні видається ірраціональною.

Експерименти (із вибраною групою осіб) економісти почали практикувати в останні півстоліття, до чого їх спонукали як евристичний інтерес – прагнення перевірити істинність усталених наукових ідей, так і практичні запити з боку бізнесу, держави й інших інституцій. Для прикладу, ще у 1970–

рр. Канада започаткувала експеримент із запровадженням безумовного базового доходу, а тепер до цього заходу вдалися декілька розвинених країн Західної Європи. Цей експеримент має виявити, чи доцільно державі дарувати кожному громадянину чек на суму базового доходу, аби полегшити таким чином життєві труднощі безробітних, бідних, хворих, багатодітних родин тощо, і разом із тим, не допустити підриву стимулів до економічної активності. У разі його успіху такі державні видатки можна буде певною мірою компенсувати економією величезних витрат на утримання бюрократичного апарату соціальних служб, яким доводиться не лише призначати різноманітні виплати, а й контролювати їх цільове використання.

Теоретики ж взялися апробувати класичні принципи економічної теорії, а їх напрям досліджень отримав назву «поведінкової економіки». Утім, за визнанням В. Сміта, цю дисципліну правильним було б називати «економічною психологією». І він має рацію, адже предметом економічної теорії в цілому є поведінка людини, її вибір та взаємодія з іншими людьми. Експерименти ж, про які ми ведемо мову, по суті цікавляться не економічним вибором, або вибором альтернативних цілей через обмеженість ресурсів, а психологією вибору, тобто внутрішнім станом людини у момент вибору. Проблема в тому, що їхні висновки часто інтерпретуються упереджено стосовно класичної парадигми про раціональну (економічну) поведінку людини і ставлять під сумнів не лише її, а і всю теорію саморегульованої ринкової економіки. Адепти « нової моди» в економічній науці і не приховують, що їхньою метою був пошук «напрямок, де поведінка відрізняється від стандартної моделі» [5, р. 406], тобто ставилася мета, результат якої був наперед відомий. А якщо так, то виходить, що їх висновки виношувалися на потребу політиків, великого бізнесу і заодно задля власної вигоди.

Ірраціональність людей експериментатори в теоретичній економіці пояснюють упередженнями, довірливістю, наївністю, емоційністю та іншими «слабкостями людської природи». Але це спрощене розуміння людської поведінки, бо, незалежно від того, чим саме кожен із нас керується в життєвих ситуаціях, ми намагаємося діяти раціонально, розсудливо, «не з'їжджати зі здорового глузду». Само собою зрозуміло, знати і врахувати всі можливі обставини, за яких приймаються конкретні рішення, не дано нікому, а тим паче, знати

краще за того, хто їх приймає, навіть якщо на роль таких знавців претендують учені-економісти.

Щодо замовлення на такі експерименти економічних психологів, Р. Капелюшников влучно зауважує: «Дослідники-біхевіористи не стали обмежуватися рамками позитивного аналізу, доволі швидко приступивши до вироблення нормативних рекомендацій, адресованих державі (а почасті й іншим великим «гравцям» – таким як корпорації чи політичні партії)». Ця програма «нового патерналізму», пише далі він, «значно розширила межі допустимого державного втручання в економічне і ширше – в приватне життя людей порівняно із тим, що готова була санкціонувати традиційна неокласична економіка добробуту» [6, с. 4]]. Якщо вірити цим дослідженням, то люди не вміють вибирати найкращі рішення, які б відповідали і потребам суспільства, а відтак держава має їм допомогти, точніше – підштовхнути до таких рішень. Цікаво, що сказав би на таке «батько» економічної науки Адам Сміт, позиція якого з цього приводу, за висловом видатного Р. Коуза, була такою: «Сміт ніколи б не подумав, що людину є смисл представляти як раціонального максимізатора корисності. Він думав про людину таку, якою вона є: заклопотана собою, проте не без деякого переживання за інших; здатна мислити, утім необов'язково так, щоб прийти до правильних висновків; передбачати плоди своїх дій, але крізь завісу самозакоханості» [7]. Саме таке розуміння природи людини, вважав Коуз, робить висновки А. Сміта на користь економічної свободи і раціональної поведінки людини більш сильними і переконливими. І наостанок, згадаємо непохитного у своїх ліберальних переконаннях Ф. Гайека, який писав: «Перш ніж ми зможемо пояснити, чому люди допускають помилки, ми повинні насамперед пояснити, чому вони взагалі мають рацію» [8]. Цю парадигму, власне, і дали нам класики, якщо їй, звісно, розуміти.

Тут мимоволі згадуєш мудрого Дж. М. Кейнса, який завершував свою основну книгу словами, що стали крилатими: «Ідеї економістів... – і коли вони мають рацію, і коли помиляються – мають набагато більше значення, ніж прийнято думати. Насправді саме вони і правлять світом» [9, с. 432]. Шкільна і професійна освіта, коло спілкування, література і мас-медіа закладають у свідомість людей наукову інформацію, якою кожен із нас на свій лад користується. Таким чином ми

стаємо заручниками чієїсь ідей, наше мислення набуває ознак стереотипності. Це особливо відчутно в середовищі науковців, зокрема економістів-теоретиків. Будь-який економіст є виразником і палким прибічником якоїсь уже відомої наукової школи, течії чи напряду пошуку істини. Важко знайти ідейно нейтрального економіста, якщо такий взагалі існує чи хоча б коли-небудь був. І ця обставина є вельми відчутною у контексті дискусії навколо принципів економічної теорії.

Дуже показовою у цьому контексті нам видається відмінність у підходах до оцінок теперішнього стану економічної теорії двох, мабуть, найбільш популярних економістів-істориків – нідерландця М. Блауга та американця В. Баумоля.

М. Блауг досить однозначно і різко оцінює мікроекономіку та стан останніх новацій у макроекономіці, які, на його думку, є свідченням того, що економічна теорія сьогодні вироджується у формалістику, стала жертвою захопленості неокласиків кількісними розрахунками, «інтелектуальною грою заради гри». Зокрема, він ставить під сумнів чи не весь теоретичний доробок неокласиків, кажучи, що «досконала конкуренція – вищою мірою помилкова концепція. Вона концентрує увагу на тому, що представляє собою вже досягнута рівновага, тоді як реальна проблема – це процес руху до рівноваги» [10, с. 58–59]. Тут, як бачимо, він припустився логічної суперечності, про яку вище говорив у 40-х роках Ф. Гайек. А справді, як можна кудись рухатися, не знаючи толком куди? Теорія ігор, розробники якої світовою науковою спільнотою відзначені Нобелівською премією, на його думку, також не має ніякої цінності, хіба що зайвий раз показує хибність гіпотези раціональної поведінки людини [10, с. 61]. Та і тут у нього промах, бо саме на основі теорії ігор були розроблені алгоритми і моделі для проектування нових економічних механізмів, найбільш відомими з яких стали аукціони та алгоритми стійкого розміщення на двосторонніх ринках. Звісно, об'єктом його запальної критики стала і концепція «раціональних очікувань», у розробці якої взяли участь нобелісти Р. Лукас, Т. Сарджент, Г. Беккер та ін. Якби цінові очікування раціональних агентів діяли миттєво, то, з його погляду, монетарне і фіскальне регулювання макроекономічних параметрів було б непотрібним [10, с. 62]. Але ж дана концепція не претендує на спростування необхідності макроекономічного регулювання, а звертає увагу уря-

довців на можливі проблеми через запізнювання чи непослідовність їх дій. Ознакою слабкості неокласичної ортодоксії вважає Блауг і її модель загальної ринкової рівноваги, тільки тому, що, як доведено Дж. М. Кейнсом та його послідовниками, макроекономіка допускає не один, а багато рівноважних станів. Отже, як видно з усього сказаного, М. Блауг до останніх років свого життя не зміг змиритися з класичними принципами економічної теорії (раціональної поведінки, досконалої конкуренції, ринкової рівноваги), які дотепер є засадничими для нашої науки.

Позиція В. Баумоля щодо ідейних засад теоретичної економіки та новітніх здобутків на їх основі є більш стриманою, а то й протилежною поглядам М. Блауга. Він каже: «Певною мірою справедливе дорікання, що математичні методи занадто уніфікують навчання наших студентів. Однак наявні звинувачення на адресу цих методів у тому, що вони перетворюють теорію в чисту абстракцію, позбавляють її усякого зв'язку з реальністю і практичним застосуванням – очевидна неправда» [11, с. 92]. Баумоль відзначає великий приріст наукових знань протягом ХХ ст., як у мікроекономіці, так і в макроекономіці. Зокрема, мікроекономічна теорія поповнилася, на його думку, новою теорією цінності капіталу, викладеною у працях К. Вікселя, П. Самуельсона і Дж. Гікса, теорією суспільного вибору Дж. Б'юккенена і Г. Таллока, «теореомою неможливості» К. Ерроу; теорія макроекономіки збагатилася аналізом факторів і механізмів економічного зростання, розробками теорії добробуту та міжнародної торгівлі, концепцією «раціональних очікувань» Р. Лукаса та рядом інших; інституціоналізм привніс у фундаментальну науку теорію прав власності і трансакційних витрат Р. Коуза, плідні розвідки в області економічної організації О. Вільямсона, Е. Острім та ін.

Варто зазначити, що роль інституційних чинників в економічному розвитку майже до 1980-х років, як правило, ігнорувалася економістами-теоретиками, а однойменний напрям досліджень не визнавався науковим через його вихід за рамки економіки та брак у ньому строгих математичних доведень. Цю традицію впертого невизнання статус-кво «чужинців», уже здавалося, мали б остаточно зламати вагомі відкриття нових інституціоналістів, взяти хоча б Р. Коуза, проте цього не сталося. Для прикладу, відомий світу економіст В. Леонтьєв в одному з інтерв'ю у 1997 р. ставив під сумнів навіть доціль-

ність подальшої діяльності Нобелівського комітету: «Думаю, що вже зараз його увага поступово перемикається з економістів-теоретиків на інституціональних економістів. І тепер виникає проблема, оскільки в конкретних економічних дослідженнях можна, щонайменше, говорити про якусь ієрархію, а також великі кроки вперед, прориви, тоді як в інституційній школі я дійсно не бачу ніяких великих проривів» [12, с. 56]. Можна погодитися з ним, що не кожна Нобелівська премія з економіки ні є свідченням прогресу в економічній науці, але і заперечувати прориви в економічній теорії завдяки інституціоналістам не гоже. Щодо ж якості рішень Нобелівського комітету, то варто знати, що вони не кулуарні, а ухвалюються за давньогрецьким методом Делфі, згідно з яким номінанти визначаються поетапно за найбільшою кількістю голосів (пропозицій) від престижних університетів та наукових організацій світу. То ж питання стосовно того, чому найвищою науковою відзнакою поцінуються різні за науковою і практичною значущістю дослідження, слід адресувати до тих, хто висуває претендентів. Багато учених, у тому числі і У. Баумоль, приходять до висновку, що ця проблема кориниться значною мірою у консерватизмі науковців та монополізмі з боку їхніх певних груп, який має місце в науці і ще більше в освіті. Людський фактор, що називається, дається взнаки скрізь.

У таборі безкомпромісних критиків ключових постулатів «mainstream economics» виділяються школи, які відверто позиціонують себе неортодоксами, але там, за влучним висловом Р. Капелюшнікова, культивується сектантський дух, вони прирекли себе на замкнуте існування і варіння у власному соку [13, с. 12]. Серед таких ми бачимо так звану російську школу філософії господарства, що проповідує ідею особливого (нетипового для Заходу) шляху розвитку економіки для своєї країни, основою якої є духовно-ментальні та релігійні скрепи, укорінені в обцинних формах життя та православній покірності.

Наостанок відмітимо і те, що віддзеркаленням ідейних суперечок у сучасній економічній науці стала багатоголоса критика ліберальної програми «Вашингтонського консенсусу». Ця програма, яка була розроблена в душі неокласичної ортодоксії задля керівництва Світового Банку і МВФ у питаннях надання допомоги країнам, що розвиваються, та країнам з ринками, що формуються, на думку представників різних шкіл і напрямів досліджень, виявилася кон-

трпродуктивною для більшості країн–реципієнтів. Звісно, шаблонний підхід до реформування кран з різним економічним і соціальним спадком, а головне – з різним інституційним середовищем, не може бути виправданим. Щоправда, декому він видається навмисно задуманим планом розвалу централізованого–планової економіки та перетворення її у сировинний придаток жменьки країн «золотого мільярду». У цій конспірологічній гіпотезі зізнається і Дж. Стігліц [14, с. 206–207]. Утім, з нашого погляду, у проблемах вітчизняної економіки слід, насамперед, винити не когось, хто погано знає нас чи не хоче з нами рахуватися, а самих себе, свої доморощені звички та збанкрутілі шаблони патерналістського мислення. У разі, якщо керманічам держави, що стала на шлях демократичного розвитку, бракує власної чіткої і послідовної за кроками і часом стратегії реформаторських дій, закордонним кредиторам не залишається іншого вибору, як пропонувати заготовлений ними план дій.

Висновки

Відштовхуючись від думки мудрого Платона, що «наука – не що інше, як сприйняття», скажемо: дискусії, що точаться в сучасній економічній теорії слід сприймати не як ознаку її наукової і практичної слабкості, а як вияв, з одного боку, неабиякої складності предмету дослідження економістами–теоретиками – реальної економіки як системи і процесу за участю «живої людини» з її уподобаннями, інтересами та емоціями, а з другого, – різного бачення теоретиками як відбиття ступеня їхньої фаховості та ідеологічної упередженості.

Вважаємо, що робити категоричні висновки про кризу «mainstream economics», його подальшу непридатність для дослідників, політики і практики не варто. Критика в науці чогось варта, якщо вона є конструктивною, коли висувається конкурентна гіпотеза, чи дієва альтернатива. Наразі можна вести мову радше про окремі прогалини в теорії, що є цілком нормальним для будь–якої науки, але в цілому наявна теорія є доволі працюючою моделлю економіки. Країни розвиненого ринку непогано засвоїли прописані наукою механізми впливу на економічні процеси, уміють стримувати циклічні коливання ділової активності, ріст безробіття та інфляції, стимулювати економічне зростання та забезпечувати на цій основі піднесення національного добробуту. Бурхливий і неперервний технологічний прогрес чи не в усіх сферах сус–

пільного життя, свідками якого ми є, – незаперечний доказ того. Отож, можемо стверджувати, що економічна теорія як фундаментальне ядро економічної науки перебуває в процесі свого розвитку та еволюції, перманентно випробовуючи базисні та нові концепції й моделі, так само тестуючи і теоретиків на предмет глибини і системності їх фахового мислення, ідейної неупередженості та доброзичливого ставлення до колег.

Список використаних джерел

1. Сірко А.В. Головні віхи у розвитку предмета економічної теорії. Проблеми економіки та політичної економії. 2019. №2(9). С.42–58. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/986597.pdf> (дата звернення 6.08.2021).
2. Lazear E. P. Economic Imperialism. The Quarterly Journal of Economics. 2000. February. Vol. 115. No. 1. P. 99–146.
3. Роббинс Л. Предмет экономической науки: Пер. з англ. Москва : ТЭСИС, 1993, вып. 1. С.10–23.
4. Stiglitz Joseph: Smith's «Invisible Hand» a Myth? URL: <http://www.youtube.com/watch?v=9qjvwGrZmpk>. (дата звернення 6.08.2021).
5. Smith's V.L. Constructivist and Ecological Rationality in Economics. American Economic Review. 2003. June. Vol. 93. No 3. P. 465–508.
6. Капелюшников Р. Поведенческая экономика и новый патернализм: препринт WP3/2013/03. Москва : Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. 76 с. URL: https://wp.hse.ru/data/2013/05/14/1299917275/WP3_2013_03f.pdf (дата звернення 6.08.2021).
7. Coase R. Adam Smith's View of Man. Journal of Law and Economics. 1976. Vol. 19. № 3. P. 529–546.
8. Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок: пер. с англ. Москва : Социум, 2016. 432 с.
9. Антология экономической классики. Москва : Мп «Эконом», 1993. 486 с.
10. Блауг М. Тревожные процессы в современной экономической теории. К вопросу о так называемом «кризисе» экономической науки: материалы теоретического семинара ИМЭМО / Рук. В. А. Мартынов. Москва : ИМЭМО РАН, 2002. URL: https://wp.hse.ru/data/2013/05/14/1299917275/WP3_2013_03f.pdf (дата звернення 6.08.2021).
11. Баумоль У. Чего не знал Альфред Маршалл: вклад XX столетия в экономическую теорию. Вопросы экономики. 2001. № 2. С. 73–107.
12. О чём думают экономисты: Беседы с нобелевскими лауреатами / Под ред. П. Самуэльсона

и У. Баннета; Пер. с англ. Москва : Юнайтед Пресс, 2009. 490 с.

13. Капелюшников Р. О современном состоянии экономической науки: полу-социологические наблюдения. Куда движется современная экономическая наука? : Научные доклады. Москва : ИЭ РАН, 2018. С.8–33. URL: https://inecon.org/docs/2018/Kapelyushnikov_Libman_paper_20180524.pdf (дата звернення 6.08.2021).

14. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции: пер. с англ. Москва : Национальный общественно-научный фонд, 2003. 304 с.

References

1. Sirko A.V. Golovni vixi urozvitu predmeta ekonomichnoï teorii [The Main Stages in the Development of Economic Theory], Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii. – Problems of economics and political economy, 2019, No. 2(9), pp. 42–58. Available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/986597.pdf> (accessed 6.08.2021) [in Ukrainian].

2. Lazear E. P. Economic Imperialism. The Quarterly Journal of Economics, 2000, February, vol. 115, No. 1, pp. 99–146. [in English].

3. Robbins L. The subject of economic science [Predmet e'konomicheskoy nauki], Moscow, THESIS, 1993, vol. 1, pp.10–23. [in Russian].

4. Stiglitz Joseph: Smith's «Invisible Hand» a Myth? Available at: <http://www.youtube.com/watch?v=9qjvwGrZmpk>. (accessed 6.08.2021).

5. Smith's V.L. Constructivist and Ecological Rationality in Economics. American Economic Review, 2003, June, vol. 93, No 3, pp. 465–508. [in English].

6. Kapelyushnikov R. Behavioral Economics and New Paternalism [Povedencheskaya e'konomika i novyj paternalizm], working paper WP3/2013/03, Moscow, House of the Higher School of Economics, 2013, 76p. Available at: https://wp.hse.ru/data/2013/05/14/1299917275/WP3_2013_03f.pdf (accessed 6.08.2021). [in Russian]

7. Coase R. Adam Smith's View of Man. Journal of Law and Economics, 1976, vol. 19, No 3, pp. 529–546. [in English].

8. Hajek F. Individualism and economic order [Individualizm i e'konomicheskij poryadok], Moscow, Socium, 2016, 432 p. [in Russian].

9. Anthology of economic classics [Antologiya e'konomicheskoy klassiki], Moscow, Ekonov, 1993, 486 p. [in Russian].

10. Blaug M. Anxious processes in modern economic theory. On the issue of the so-called «crisis» of economic science [Trevozhnye processy v sovremennoj e'konomicheskoy teorii. K voprosu o tak nazyvaemom

«krizise» e'konomicheskoy nauki], materialy teoreticheskogo seminara IME'MO, ruk. V. A. Martynov. Moscow, IMEMO RAN, 2002. Available at: https://wp.hse.ru/data/2013/05/14/1299917275/WP3_2013_03f.pdf (accessed 6.08.2021). [in Russian].

11. Baumol' U. What Alfred Marshall Did Not Know: The Contribution of the 20th Century to Economic Theory? [Chego ne znal Al'fred Marshall: vklad XX stoletiya v e'konomicheskuyu teoriyu?], Voprosy e'konomiki. – Economic issues, 2001, No 2, pp. 73–107. [in Russian].

12. What Economists Think: Conversations with Nobel Laureates [O chyom dumayut e'konomisty: Besedy s no-belevskimi laureatami], ed. P. Samuelson and W. Barnett, Moscow, Yunajted Press, 2009, 490 p. [in Russian].

13. Kapelyushnikov R. On the current state of economic science: semi-sociological observations. Where is modern economics heading? [O sovremennom sostoyanii e'konomicheskoy nauki: polusociologicheskie nablyudeniya. Kuda dvizhetsya sovremennaya e'konomicheskaya nauka?], nauchnye doklady, Moscow, IE RAN, 2018, pp. 8–33. Available at: https://inecon.org/docs/2018/Kapelyushnikov_Libman_paper_20180524.pdf (accessed 6.08.2021). [in Russian].

14. Stiglic Dzh. Globalization: disturbing trends [Globalizaciya: trevozhnye tendencii], Moscow, Nacional'nyj obshhestvenno-nauchnyj fond, 2003, 304 p. [in Russian].

Дані про автора

Сірко Анатолій Васильович,

д. е. н., професор, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету, професор кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін
e-mail: anatolii.sirko@gmail.com

Данные об авторе

Сирко Анатолий Васильевич,

д. э. н., профессор, Винницкий учебно-научный институт экономики Западноукраинского национально-го университета, профессор кафедры правоведения и гуманитарных дисциплин
e-mail: anatolii.sirko@gmail.com

Data about the author

Anatoliy Sirko,

Doctor of Economic Science, Professor, Vinnitsa training and research institute of economics, West Ukrainian National University, Professor of the Department of Law and Humanities,

e-mail: anatolii.sirko@gmail.com

Європейський досвід державної підтримки малого та середнього бізнесу, адаптація та виклики в Україні

Предметом дослідження є системи державної підтримки малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах ЄС.

Метою дослідження є комплексне дослідження функціонування систем державної підтримки малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах ЄС, обґрунтування напрямів їх розвитку в умовах глобалізації та розробка стратегічних підходів щодо вдосконалення системи державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурно-функціональний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити цілісну єдність дослідження щодо функціонування систем державної підтримки малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах ЄС.

Результати роботи. У статті визначено роль малого та середнього бізнесу в структурі економік країн ЄС, досліджено кореляцію між підтримкою МСБ та кількістю і доданою вартістю МСБ. Надано аналіз політичного простору ЄС, що стосується малого та середнього бізнесу.

Галузь застосування результатів. Процеси розбудови системи державної підтримки малого та середнього бізнесу з метою її адаптації до викликів глобалізації з урахуванням національної специфіки економіки України.

Висновки. Основні підсумки дослідження, їх теоретичні результати слід звести до наступних висновків: 1) в умовах сьогоденного неолібералізму та глобалізації малий та середній бізнес є ключовими гравцями економіки, виступаючи в ролі промотора здорового ділового клімату, економічної ефективності та потужності для економічного розвитку, особливо в країнах, що розвиваються; 2) малі та середні підприємства зазнають непропорційного впливу ринкових збоїв та бар'єрів, неефективності в діловому середовищі і політичній сфері, тому вже сьогодні можливо і необхідно удосконалювати організаційно-правові та економічні засади відповідної державної політики; 3) дослідження європейського досвіду у сфері підтримки малого та середнього бізнесу може надати Україні можливість грамотної реалізації стратегій підтримки МСП.

Ключові слова: «МСП», «підтримка малого та середнього бізнесу», «Європейський досвід».

НЕВГАД І.О.

Европейский опыт государственной поддержки малого и среднего бизнеса, адаптация и вызовы в Украине

Предметом исследования являются системы государственной поддержки малого и среднего бизнеса в развитых странах ЕС.

Целью исследования является комплексное исследование функционирования систем государственной поддержки малого и среднего бизнеса в развитых странах ЕС, обоснование направлений их развития в условиях глобализации и разработка стратегических подходов к усовершенствованию системы государственной поддержки малого и среднего бизнеса в Украине.

Методы исследования. В работе использована совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурно-функциональный, исторический, логический, что позволило обеспечить целостное единство исследования функционирования систем государственной поддержки малого и среднего бизнеса в развитых странах ЕС.

Результаты работы. В статье определена роль малого и среднего бизнеса в структуре экономик стран ЕС, исследована корреляция между поддержкой МСБ и количеством и добавленной стоимостью МСБ. Представлен анализ политического пространства ЕС, касающегося малого и среднего бизнеса.

Область применения результатов. Процессы развития системы государственной поддержки малого и среднего бизнеса с целью адаптации к вызовам глобализации с учетом национальной специфики экономики Украины.

Выводы. Основные итоги исследования, их теоретические результаты следует свести к следующим выводам: 1) в условиях сегодняшнего неолиберализма и глобализации малый и средний бизнес являются ключевыми игроками экономики, выступая в роли промоутера здорового делового климата, экономической эффективности и мощности для экономического развития, особенно в развивающихся странах; 2) малые и средние предприятия испытывают непропорциональное влияние рыночных сбоев и барьеров, неэффективности в деловой среде и политической сфере, поэтому уже сегодня возможно необходимо совершенствовать организационно-правовые и экономические основы соответствующей государственной политики; 3) исследование европейского опыта в сфере поддержки малого и среднего бизнеса может предоставить Украине возможность грамотной реализации стратегий поддержки МСП.

Ключевые слова: «МСП», «поддержка малого и среднего бизнеса», «Европейский опыт».

NEVHAD I.A.

European experience of state support for small and medium business, adaptation and challenges in Ukraine

The subject of research is the state support systems for small and medium-sized businesses in developed EU countries.

The purpose of research is a comprehensive study of the functioning of state support systems for small and medium businesses in developed EU countries, substantiation of their development in globalization and development of strategic approaches to improve the state support system for small and medium businesses in Ukraine.

Research methods. The work used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural-functional, historical, logical, which allowed to ensure the integrity of the study on the functioning of state support systems for small and medium-sized businesses in developed EU countries.

Results of the work. The article identifies the role of small and medium-sized businesses in the structure of EU economies, examines the correlation between SME support and the number and value added of SMEs. An analysis of the EU policy space for small and medium-sized businesses is provided.

Application of results. Processes of building a system of state support for small and medium-sized businesses in order to adapt it to the challenges of globalization, taking into account the national specifics of Ukraine's economy.

Conclusions. The main results of the study, their theoretical results should be summarized as follows: 1) in today's neoliberalism and globalization, small and medium businesses are key players in the economy, acting as a promoter of a healthy business climate, economic efficiency and capacity for economic development, especially in countries developing; 2) small and medium enterprises are disproportionately affected by market failures and barriers and inefficiencies in the business environment and political spheres, so today it is possible and necessary to improve the organizational, legal and economic foundations of the relevant public policy; 3) the study of European experience in the field of small and medium business support can provide Ukraine with the opportunity to properly implement strategies to support SMEs.

Key words: «SMEs», «support of small and medium business», «European experience».

Постановка проблеми. Ефективна взаємодія великого, малого та середнього бізнесу дала змогу країнам із ринковою економікою досягти високого конкурентного статусу. Загальновізано, що малому та середньому бізнесу належить важлива роль у забезпеченні сталого еко-

номічного зростання, підвищенні інноваційного та експортного потенціалу країни. Підприємства малого та середнього бізнесу, частка яких в розвинутих ринкових економіках перевищує 95%, забезпечують більше половини ВВП, дві третини загальної кількості робочих місць, чверть екс-

порту та таку ж частку прямих іноземних інвестицій. Успішний розвиток малого та середнього бізнесу України на основі досвіду європейських держав є запорукою формування середнього класу та передумовою забезпечення соціальної стабільності в суспільстві.

Аналіз досліджень та публікацій з проблемами. Дослідження природи малого та середнього бізнесу, його місця та ролі в розвинутих ринкових економіках, реагування на заходи державного регулювання та підтримки є об'єктом уваги таких зарубіжних вчених як Ю. Асай, В. Баумол, Ю. Богач, Ф. Вахід, Н.Х. Велладж, Дж. Геллайнер, Дж. Гімон, А. Грегоріу, Дж. Гупта, Х. Кескін, Х.М. Кіріс, Дж. Корнія, Р. Крестен, С. Крістіансен, В.І. Левін, Д. Ліберто, К. Лікет, С. Майерс, Н. Макгівер, Дж. Маккуїнн, М.А. Михайлюк, О.М. Мозговий, Л. Морен, Т. Мкандавіре, Д. Револтелла, М.А. Салам, К. Сентюрк, М. Сіпа, А. Скібінський, С. Соболю, О. Сунгур, В. Фернандес, Б. Фурухольт, Дж. Хармс, Р. Ховен, Х. Кескін, Х.Б. Ченері, Й. Юргенсен. Проблеми державної підтримки малого бізнесу ставили і вирішували в контексті фундаментальних досліджень державного регулювання підприємницької діяльності українські науковці: Л. Бабич, А. Базиліюк, Ф. Бутинець, О. Василик, В. Вишневський, М. Вдовиченко, А. Возняк, А. Гальчинський, В. Геець, С.М. Кобзистий, С. Колько, В.І. Левін, Д. Лук'яненко, М.А. Михайлюк, О.М. Мозговий, Н.В. Савчук.

Малий та середній бізнес не відіграє тієї значної ролі в національній економіці, як в економічно розвинутих країнах. В Україні перешкодою на шляху розвитку малого та середнього бізнесу є відсутність ефективних механізмів його підтримки з боку держави. Актуальність даного дослідження визначається, насамперед, об'єктивною необхідністю розробки дієвих, науково обґрунтованих підходів щодо вдосконалення системи державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні, що може бути зроблено на основі систематизації, оцінки та адаптації зарубіжного досвіду в цій сфері з урахуванням національних особливостей України. Це завдання ускладнюється різноманітністю підходів до надання державної підтримки малому та середньому бізнесу в розвинутих країнах, наявністю в Україні лише окремих елементів системи такої підтримки, відсутністю взаємодії між ними та жорстким обмеженням ресурсів. Все це обумовлює необхідність

поглибленого дослідження досвіду формування, функціонування та розвитку високоефективних систем державної підтримки малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах з метою його адаптації в нашій країні. Успішний розвиток малого та середнього бізнесу України на основі досвіду європейських держав є запорукою формування середнього класу та передумовою забезпечення соціальної стабільності в суспільстві.

Мета статті. Дослідження функціонування систем державної підтримки малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах, обґрунтування напрямів їх розвитку в умовах глобалізації та розробка стратегічних підходів щодо вдосконалення системи державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Економіка 20-го і 21-го століття має інші правила, ніж економіка Сміта 19-го століття. Нова ідеологія неолібералізму та глобалізації підкреслює роль малого та середнього бізнесу (МСБ) як промоторів здорового ділового клімату, економічної ефективності та потужності для економічного розвитку, особливо в країнах, що розвиваються. Сьогодні, замість великих галузей, малі компанії набули значення в економіках усіх країн, будучи підприємствами, що мають можливість швидкої адаптації, працюючи з меншим капіталом, але більш інтенсивною робочою силою, маючи низьку вартість управління і, отже, дешеве виробництво. Незважаючи на те, що МСП мають свої слабкі сторони, вони більш гнучкі та мають можливість швидко відповідати на різкі суспільні зміни та економічні стандарти.

99,98% юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ФОП), зареєстрованих в Україні, належать до суб'єктів малого і середнього підприємства. Мікропідприємства представляють 95,3% усіх суб'єктів господарювання, малі підприємства – 3,8%, середні – 0,7%, великі – 0,2%. У 2018 році МСП становили 64,6% від загальної зайнятості в Україні та генерували 52,8% доданої вартості в бізнес-секторі [1].

МСП є ключовими гравцями економіки. Надання їм можливості адаптуватися та розвиватися у більш відкритому середовищі та брати більш активну участь у цифровій трансформації є важливим для стимулювання економічного зростання та забезпечення більш інклюзивної глобалізації. У всіх країнах на всіх рівнях розвитку МСП відіграють важливу роль у досягненні Цілей сталого

розвитку (ЦСР) шляхом сприяння інклюзивному та стійкому економічному зростанню, забезпеченню зайнятості та гідної роботи для всіх, сприянню стійкій індустріалізації та стимулюванню інновацій та зменшенню нерівності доходів. Малі та середні підприємства наразі вважаються головним джерелом динамізму, інновацій та гнучкості в усіх країнах світу.

Однак підвищення потенціалу МСП для участі та отримання переваг глобалізованої та цифрової економіки значною мірою залежить від сприятливих рамкових умов та здорової конкуренції.

Через внутрішні обмеження, що стосуються фірми, МСП зазнають непропорційного впливу ринкових збоїв та бар'єрів та неефективності в діловому середовищі і політичній сфері. Внесок МСП також залежить від їх доступу до стратегічних ресурсів, таких як навички, мережі знань та фінанси, а також від державних інвестицій у таких сферах, як освіта та навчання, інновації та інфраструктура. Крім того, для великої кількості МСП сприятливе середовище для передачі власності чи управління бізнесом є важливою умовою забезпечення життєздатності бізнесу з часом, що має наслідки для робочих місць, інвестицій та зростання.

Розвинутий малий та середній бізнес – це ознака прогресивної економіки. Саме так вважають в передових країнах світу. Тому більшість політичних та економічних програм відштовхуються від принципу «Thinkfirstsmall» («Спочатку думай про малих») [2].

Малий бізнес мобілізує фінансові і виробничі ресурси населення, застосовує нові технології, створює додаткові робочі місця для населення, розвиває конкуренцію на ринку, а також підвищує гнучкість ринкової економіки. Мале підприємство робить значний вклад у зростання ВВП країни та покращення добробуту населення. Питома вага підприємств у обсязі реалізованої продукції в Україні складала: великі – 37.70%, середні – 43.20%, малі – 19.10% [3].

У розвинених країнах частка виробленої продукції малими підприємствами сягає близько 40%, не дивлячись на той факт, що показники питомої ваги доданої вартості співставні з середньоєвропейськими. Це пов'язано з неефективністю української економіки в сферах її адміністрування і оподаткування, що в свою чергу призводить до однієї з основних проблем – зменшення податкового навантаження на великий та середній бізнес за рахунок ФОПів. Це свідчить, що український малий бізнес потребує реформи підходу до його підтримки та регулювання. Розглянемо детальніше основні проблеми малого та середнього бізнесу в Україні. За даними звіту з оцінки реалізації державної політики розвитку малого і середнього підприємництва в Україні визначено об'єктивні причини, що стримують розвиток малого та середнього підприємництва (див. рисунок).

Результати дослідження щодо змін у регуляторному середовищі в контексті МСП, нещодавно проведеного програмою міжнародної технічної до-

Найбільші перешкоди для ведення бізнесу в Україні у 2019 році [4]

помоги «Конкурентоспроможна економіка України» (USAID KEY) на прохання РБО, свідчать, що 42,6% респондентів жодних суттєвих змін не помітили. Проте позитивні оцінки в зміні регуляторного середовища надали 33,3% (при цьому незначне покращення відзначили 29,6%, а суттєве покращення лише 3,7% учасників групових дискусій). Сумарно негативні оцінки становлять 16,7% (при цьому незначне погіршення відзначили 7,4%, а суттєве погіршення — 9,3% учасників)[4].

Питання підтримки малого та середнього бізнесу набули важливого значення в політичних дискусіях різних країн світу, оскільки МСП у деяких країнах продовжують боротися із тривалим впливом глобальної кризи 2007–08 рр., яка непропорційно вразила новий та малий бізнес та ознаменувала збільшення розриву в зростанні продуктивності між МСП та великими фірмами [5, 6].

Простір політики щодо МСП є складним. Він включає рамкові умови, широку політику, яка впливає на МСП та конкретні цільові політики. Ці сфери часто перетинають кордони міністерств та державних установ, а також рівні влади. Оскільки МСП часто вбудовані в місцеві екосистеми, які є їх основним джерелом знань, навичок, фінансів, можливостей для бізнесу та мереж, важливо також враховувати фактори, що впливають на рамкові умови на місцевому рівні, і те, як розробляється політика на національному рівні, пристосовуючись до місцевих умов, а також до того, як вони узгоджуються з політикою, яка формується на регіональному або територіальному рівні [7]. Крім того, стратегії політики повинні враховувати зміни в нормативно-правових актах, ринках та технологіях, що відбуваються за кордоном, що може вплинути на можливості та результати діяльності МСП.

Враховуючи тяжкість входження на ринок малим підприємствам, державна підтримка відіграє важливу роль, вона може проявитись через подолання корупції на рівні регуляторного адміністрування державних органів влади, послаблення податкового навантаження, пільгове оподаткування, державне кредитування малого бізнесу за нульовою ставкою, впровадження безоплатних кваліфікованих консультацій для власників МСП з метою внесення в їхній бізнес кваліфікації професіоналів, якою самі підприємці не володіють.

Попередні дослідження щодо МСП показують, що фінансування малого та середнього бізнесу відіграє все більш важливу роль у розвит-

ку місцевого та закордонного ринку, впливаючи на стійке зростання у сферах торгівлі, виробництва та послуг шляхом залучення інвестицій [8]. За даними Kersten та ін. [9], плани фінансування МСП виявляють позитивний суттєвий вплив на загальний обсяг фінансування та / або інвестицій, результати діяльності фірми та зайнятість. Посилаючись на теорії, що висвітлюють фактори, що керують інвестиціями фірми, теорія принципу прискорення [10] стверджує, що компанії збільшують свої інвестиції на задовільних етапах економічного зростання, тоді як інвестиції зменшуються під час економічного спаду. Відповідно до неокласичної теорії [11], фірми збільшують інвестиції, якщо продажі зростають, але інвестиції зменшуються, якщо продажі падають.

Яскравим прикладом, з огляду дій спрямованих на підтримку МСП, є Європейський Союз. ЄС вже 2007 році почав вести політику зосереджену на підтримку МСП, видаючи кілька стратегічних документів, основним з яких став «Акт про малий бізнес (SBA)» (2008) – підтримувати МСП у сферах, які підприємства вважають більш складними [12].

Ця політична база ЄС спрямована на стимулювання зростання та конкурентоспроможності МСП, які є визначальними для процвітання ЄС. Документ пропонує новий підхід до підприємництва в ЄС за принципом «Подумай спочатку про мале». Асоціація країн-членів намагається вирішити проблеми, з якими стикаються МСП, такі як пропонування більш розумного регулювання для зменшення адміністративного тягаря, покращення доступу до фінансування, зробити Єдиний ринок більш доступним та вдосконалити політику конкуренції, роблячи його більш привабливим для МСП.

В основі SBA лежить переконання, що досягнення найкращих можливих рамок умов для МСП в першу чергу залежить від визнання суспільством підприємців, включаючи ремесла, мікропідприємства, сімейні підприємства чи підприємства соціальної економіки, і можливість вибору власного бізнесу. Це означало, що досить негативне сприйняття ролі підприємців та прийняття ризиків в ЄС мало змінитися, так і відбулося.

Аналіз кластеризації та кореляції у річному звіті європейського МСП за 2017–2018 роки, виданого Європейською Комісією [13], підкреслює позитивну та значну кореляцію між втручаннями, пов'язаними з SBA, та кількістю та доданою вартістю МСП, і не дивно, адже кластерна стра-

тегія є частиною національної інноваційної стратегії країни [14]. Позитивні наслідки для доданої вартості МСП були виявлені в широкому діапазоні визначень та оцінені з відносно високим рівнем точності. Існує також ряд моделей, де вплив політики SBA на кількість МСП видається позитивним та значним. Результати зайнятості МСП загалом неоднозначні, і жодна специфікація не дала дуже високого рівня статистичної значущості. Однак неможливо оцінити чистий або прямий внесок МПБ у ці вдосконалення, оскільки багато факторів, крім заходів SBA, можуть впливати на результати діяльності МСП [15, ст. 159].

Малі та середні підприємства зазнають непропорційного впливу ринкових збоїв та бар'єрів та неефективності в діловому середовищі і політичній сфері. Внесок МСП також залежить від їх доступу до стратегічних ресурсів, таких як навички, мережі знань та фінанси, а також від державних інвестицій у таких сферах, як освіта та навчання, інновації та інфраструктура. Наразі основною стратегічною метою має бути експоненціальне збільшення кількості малих та середніх підприємств, які беруть участь у стійких практиках ведення бізнесу та використовують цифрові технології.

Дослідження європейського досвіду у сфері підтримки малого та середнього бізнесу може надати Україні можливість грамотної реалізації стратегій підтримки МСП. Не зважаючи на те, що формування державної політики розвитку МСП, створення цілісної системи його державно-громадської підтримки – досить складний і тривалий процес. Вже сьогодні можливо і необхідно удосконалювати організаційно-правові та економічні засади відповідної державної політики. Основними напрямками державних змін мають бути: розвиток потенціалу та підтримка переходу до стійкості та цифровізації; зменшення регуляторного навантаження та спрощення доступу до ринку, спрощення доступу до фінансування.

Висновок

Вжиття заходів щодо забезпечення розвитку МСП допоможе розв'язанню соціально-політичних завдань; формуванню широкого прошарку дрібних власників (середнього класу), який є основою соціально-економічних реформ, гарантом політичної стабільності та демократичного розвитку суспільства, і, відповідно, послаблення тенденції до соціальної диференціації населення.

Список використаних джерел

1. OECD. Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017–2020.
2. Костюк О.М. Самостійне існування малого бізнесу / О.М. Костюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №12. – с. 44–48 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=639&i=1>
3. Сайт державної статистики України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Звіт з оцінки реалізації державної політики розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, USAID KEY 2019.
5. OECD (2017a), Small, Medium, Strong. Trends in SME Performance and Business Conditions, OECD Publishing, Paris, 2017.
6. OECD (2017b), Increasing productivity in small traditional enterprises: programmes for upgrading management skills and practices, OECD Working Party on SMEs and Entrepreneurship, 2017.
7. OECD (2016e), Job creation and local economic development, OECD Publishing, Paris, 2016.
8. Sipa, M.; Gorzen-Mitka, I.; Skibinski, A. Determinants of Competitiveness of Small Enterprises: Polish Perspective. In Proceedings of the 22nd International Economic Conference of Sibiu 2015, Iecs 2015 Economic Prospects in the Context of Growing Global and Regional Interdependencies, Sibiu, Romania, 15–16 May 2015; Volume 27, pp. 445–453.
9. Kersten, R.; Harms, J.; Liket, K.; Maas, K. Small Firms, large Impact? A systematic review of the SME Finance Literature. *World Dev.* 2017, 97, 330–348.
10. Chenery, H.B., Overcapacity and the Acceleration Principle. *Econometrica* 1952, 20, P. 1–28.
11. Chirinko, R.S. Business Fixed Investment Spending—Modeling Strategies, Empirical Results, and Policy Implications. *J. Econ. Lit.*, 1993.
12. European Commission, SBA Fact Sheet & Scoreboard, 2019.
13. European Commission, Annual Report on European SMEs 2017/2018 – SMEs growing beyond borders, 2019.
14. Руденко–Сударева Л.В. Соціально-економічні стратегії регіонального розвитку: кластерний підхід / Л.В. Руденко–Сударева // Наукові праці НДФІ: науковий збірник. – 2012. – № 4 (61). – С.159–168.
15. European Commission, Annual Report on European SMEs 2017/2018 – SMEs growing beyond borders, 2019

References

1. OECD. Monitoring—the Implementation—of—Ukraine’s—SME—Development—Strategy—2017—2020.
 2. Kostyuk O.M. Samostiynе isnuvannya malo-ho biznesu / O.M. Kostyuk // Investytsiyi: praktyka ta dosvid. – 2010. – №12. – s. 44–48 [Elektronnyy resurs] Rezhym dostupu: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=639&i=11>
 3. Sayt derzhavnoyi statystyky Ukrayiny. [Elektronnyy resurs] Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 4. Zvit z otsinky realizatsiyid erzhavnoyi polityky rozvytku maloho i seredn’oho pidpryyemnytstva v Ukrayini, USAID KEU 2019.
 5. OECD (2017a), Small, Medium, Strong. Trends in SME Performance and Business Conditions, OECD Publishing, Paris, 2017.
 6. OECD (2017b), Increasing productivity in small traditional enterprises: programmes for upgrading management skills and practices, OECD Working Party on SMEs and Entrepreneurship, 2017.
 7. OECD (2016e), Job creation and local economic development, OECD Publishing, Paris, 2016.
 8. Sipa, M.; Gorzen—Mitka, I.; Skibinski, A. Determinants of Competitiveness of Small Enterprises: Polish Perspective. In Proceedings of the 22nd International Economic Conference of Sibiu 2015, Iecs 2015 Economic Prospects in the Context of Growing Global and Regional Interdependencies, Sibiu, Romania, 15–16 May 2015; Volume 27, pp. 445–453.
 9. Kersten, R.; Harms, J.; Liket, K.; Maas, K. Small Firms, large Impact? A systematic review of the SME Finance Literature. World Dev. 2017, 97, 330–348.
 10. Chenery, H.B., Overcapacity and the Acceleration Principle. Econometrica 1952, 20, P. 1–28.

11. Chirinko, R.S. Business Fixed Investment Spending—Modeling Strategies, Empirical Results, and Policy Implications. J. Econ. Lit., 1993.
 12. European Commission, SBA Fact Sheet & Scoreboard, 2019.
 13. European Commission, Annual Report on European SMEs 2017/2018 – SMEs growing beyond borders, 2019.
 14. Rudenko—Sudaryeva L.V. Sotsial’no—ekonomichni stratehiyi rehional’noho ro zvytku: klasternyy pidkhid / L.V. Rudenko—Sudaryeva // Naukovi pratsi NDFI: naukovyy zbirnyk.— 2012.— № 4 (61).— S.159–168.
 15. European Commission, Annual Report on European SMEs 2017/2018 – SMEs growing beyond borders, 2019

Дані про автора

Невгад Ілля Олександрович,

аспірант, Державний науково—дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
 e-mail: nevhad.i@gmail.com

Данные об авторе

Невгад Илья Александрович,

аспірант, Государственный научно—исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
 e-mail: nevhad.i@gmail.com

Data about the author

Illia Nevhad,

postgraduate, State Scientific Research Institute for Informatization and Economic Modeling
 e-mail: nevhad.i@gmail.com

УДК 351.863
 JEL Classification: E6, F43, F52, F63, H56

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909646>

ЛЮБИМА А.О.

Детермінанти впливу розвитку зовнішньоекономічної сфери на економічну безпеку держави

Предметом дослідження є детермінанти, індикатори, складові та чинники зовнішньоекономічної безпеки.

Мета дослідження – виявити особливості та напрями формування зовнішньоекономічної політики держави в контексті забезпечення її економічної безпеки з урахуванням ключових факторів зовнішнього впливу та актуальних тенденцій.

Методи дослідження. У статті використано такі методи як аксіоматичний, статистичного аналізу, синтезу, групування, табличного зображення результатів, статистичний, систематизаційний та узагальнення.

Результати роботи. У статті визначено та описано суперечності та дилеми, що виникають у сфері економічної безпеки в умовах сучасного зростання ролі зовнішньоекономічної діяльності. Розгляд з точки зору торгової політики дозволяє виділити три значущі категорії. Ці категорії існують у тісній взаємній залежності. Перша – методологічна – стосується парадигми безпеки в сучасних зовнішньоекономічних відносинах. Друга виникає внаслідок змін, породжених глобалізацією та регіоналізацією. Третій пов'язаний із поточними цивілізаційними змінами у світі технологій, організації господарської діяльності, прикладних інструментів торговельної політики, а також наслідків нових глобальних викликів, таких як COVID–19. За таких умов стабільний розвиток країн та гарантування економічної безпеки потребує постійної адаптації до світових тенденцій шляхом зміни пріоритетів зовнішньої політики. У цій статті показано співвідношення між зовнішньоекономічною діяльністю та економічною безпекою країни.

Галузь застосування. Економіка, методи і механізми регулювання економічних процесів та їх управління, міжнародні економічні відносини.

Висновки. Сучасний стан глобалізації створює нові можливості та необмежені засоби для розвитку. Проте глобалізація світових економічних відносин призвела до культивування нових викликів і загроз безпеці окремих держав. Це проявляється в стані економічних відносин з основними партнерами. Таким чином, існує пряма залежність між зовнішньоекономічною складовою національної безпеки та міжнародною економічною безпекою, що проявляється у зміні динаміки макроекономічних показників зовнішньої торгівлі. Здатність країни розв'язувати конфліктні ситуації, пов'язані з необхідністю виконання вимог міжнародних договорів, забезпечуючи при цьому захист національних інтересів.

Ключові слова: зовнішньоекономічна безпека, економічна безпека, зовнішні загрози, глобальні тенденції.

ЛЮБИМАЯ А.О.

Детерминанты влияния развития внешнеэкономической сферы на экономическую безопасность государства

Предметом исследования являются детерминанты, индикаторы, составляющие и факторы внешнеэкономической безопасности.

Цель исследования – выявить особенности и направления формирования внешнеэкономической политики государства в контексте обеспечения его экономической безопасности с учетом ключевых факторов внешнего влияния и актуальных тенденций.

Методы исследования. В статье использованы такие методы как аксиоматический, статистический анализ, синтез, группировка, табличное изображение результатов, статистическое, систематизационное и обобщение.

Результаты работы. В следующей статье определены и описаны противоречия и дилеммы, возникающие в сфере экономической безопасности в условиях современного роста роли внешнеэкономической деятельности. Определение места внешнеэкономической сохранности в системе экономической сохранности страны. Разбирательство с точки зрения торговой политики позволяет выделить три значимых категории. Эти категории существуют в тесной взаимной зависимости. Первая – методологическая – касается парадигмы безопасности в современных внешнеэкономических отношениях. Вторая возникает из-за изменений, порожденных глобализацией и регионализацией. В то же время, третий связан с текущими цивилизационными изменениями в мире технологий, организации хозяйственной деятельности, прикладных инструментов торговой политики, а также последствий новых глобальных вызовов, таких как COVID–19. В таких условиях стабильное развитие стран и обеспечение экономической безопасности нуждаются в постоянной адаптации к мировым тенденциям путем изменения приоритетов внешней политики. В этой статье показано соотношение между внешнеэкономической деятельностью и экономической безопасностью страны.

Сфера использования. Экономика, способы и механизмы регулирования экономических действий и их управления, международные экономические отношения.

Выводы. Современное состояние глобализации создает новые возможности и неограниченные средства развития. Однако глобализация мировых экономических отношений привела к культивированию новых вызовов и угроз безопасности отдельных государств. Это проявляется в состоянии экономических отношений с основными партнерами. Таким образом, существует прямая зависимость между внешнеэкономической составляющей национальной безопасности и международной экономической безопасностью, что проявляется в изменении динамики макроэкономических показателей внешней торговли. Способность страны разрешать конфликтные ситуации, связанные с необходимостью выполнения требований международных договоров, обеспечивая при этом защиту национальных интересов.

В условиях обострения угроз глобальной среды одним из основных направлений укрепления внешнеэкономической безопасности и участия в международном разделении труда является повышение конкурентоспособности отечественных товаропроизводителей. При этом внутренняя конкурентоспособность должна быть достигнута на основе технико-технологической модернизации, развития импортозамещающего производства, совершенствования институциональных механизмов регулирования экономики. Усиление внешней конкурентоспособности возможно на основе приведения качественных характеристик товаров в соответствии с европейскими техническими нормами и стандартами, а также внедрения новейших технологий производства товаров с высокой добавленной стоимостью.

Ключевые слова: внешнеэкономическая безопасность, экономическая безопасность, внешние угрозы, глобальные тенденции.

LIUBYMA A.O.

Determinants of the impact of foreign economic development on the economic security of the state

The subject of research are determinants, indicators, components and factors of foreign economic security.

The purpose of the study is to identify the features and directions of the foreign economic policy of the state in the context of ensuring its economic security, taking into account key factors of external influence and current trends.

Research methods. Axiomatic, statistical analysis, synthesis methods, tabular presentation of results, statistical, systematization and generalization.

Results of work. The following article identifies and describes the contradictions and dilemmas that arise in the field of economic security in the current growth of the role of foreign economic activity. Determining the place of foreign economic security in the economic security system of the country. Consideration in terms of trade policy allows us to identify three important categories, existing in close interaction. There are methodological category, issues due to changes caused by globalization and regionalization, category according to current civilizational changes in the world of technology, as well as the consequences of new global challenges, such as Covid-19. Under such conditions, the stable development of countries and the guarantee of economic security require constant adaptation to world trends by changing foreign policy priorities. This article shows the relationship between foreign economic activity and economic security of the country.

The scope of the result. Economics, methods and mechanisms of regulation of economic processes and their management, international economic relations.

Conclusions. The current state of globalization creates new opportunities and unlimited instruments for development. However, the globalization of world economic relations has led to the cultivation of new challenges and threats to the security of some states. This is manifested in the state of economic relations with major partners. Thus, there is a direct relationship between the foreign economic component of national security and international economic security, which is manifested in changes in the dynamics of macroeconomic indicators of foreign trade. The country's ability to resolve conflicts related to the need to comply with international treaties, while protecting national interests.

In the conditions of aggravating threats to the global environment, one of the main areas of strengthening foreign economic security and ensuring participation in the international division of labor is to increase the competitiveness of domestic producers. At the same time, internal competitiveness should be achieved on the basis of technical and technological modernization, development of import–substituting production, and improvement of institutional mechanisms of economic regulation. Strengthening external competitiveness is possible on the basis of bringing the quality characteristics of domestic goods in line with European technical norms and standards, as well as the introduction of new technologies for the production of goods with high added value.

Key words: foreign economic security, economic security, external threats, global trends.

Постановка проблеми. Поняття економічної безпеки не є новим. Проте усвідомлення того, що економічний фактор сприяє державній безпеці або навіть становить її значну частину, протягом історії пов'язувалося з еволюцією міжнародних економічних відносин.

Проблема забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, яка характеризує здатність тієї чи іншої країни протистояти дестабілізуючим діям різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз та підтримувати свій сталий розвиток і конкурентоспроможність у світовій економічній системі, стає все більш актуальною в умовах посилення глобалізаційних процесів.

В українській та іноземній науковій літературі рідко можна знайти чітке та однозначний термін зовнішньоекономічної безпеки. Науковці дають різні тлумачення в контексті визначення його як складової економічної безпеки. Це підтверджує незавершеність методичного опрацювання та потребу в продовженні наступних досліджень як у загальнотеоретичному, так і у теоретико–прикладному розрізі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання економічної безпеки держави, у тому числі визначення економічної безпеки та її складових, були предметом численних досліджень і аналізів. Із розвитком міжнародних економічних відносин під впливом посилення глобальних викликів відбувається розширення фокусу досліджень сфери економічної безпеки. Із критичним переосмисленням традиційної концепції безпеки пов'язаний розвиток досліджень, які проводили Дж. Андрусек, Дж. Бертон, К. Бут, Дж. Вільде, Р. Дарендорф, Р. Еммерс, М. Кабаллеро–Ентоні, С. Крофт, М. Лоуренс, Т. Майер–Кнапп, Ф. Найт, Б. Сарпер, Г. Стрітцел, П. Уільямс, С. Фланган, Р. Флорйд, Ф.Хемпсон. Проблеми забезпечення економічної безпеки, зокрема і дослідження зовнішньоекономічної безпеки України,

на різних рівнях ієрархії висвітлені у працях багатьох українських і зарубіжних вчених, таких як: В. Антошкіна, З. Варналія, О. Власюка, В. Геєця, Б. Губського, Р. Дацківа, С. Коляди, А. Мазаракі, В. Мунтіяна, П. Пашка, В. Похилюка, А. Сухорукова, А. Чеснокова та інших відомих авторів.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна безпека є невід'ємною частиною економічної безпеки будь–якої держави, що означає мінімізацію втрат держави від впливу негативних зовнішньоекономічних факторів, створення сприятливих умов для розвитку національної економіки шляхом її активної участі у світовій практиці, поділ праці, відповідність зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам.

Методологія оцінки рівня економічної безпеки держави містить перелік показників зовнішньоекономічної безпеки (частка імпорту у внутрішньому споживанні, частка імпорту продовольства у внутрішньому споживанні, частка експорту країни–лідера–партнера в загальний обсяг зовнішньої торгівлі, частка сировини в загальному експорті, коефіцієнт покриття імпорту експортом, відношення обсягу експорту (імпорту) до ВВП) та визначає пороги цих показників. Недоліком даної методики є відсутність показників науково–технічної складової міжнародної торгівлі [3].

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України затвердженого Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 №1277, зовнішньоекономічна безпека – це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці. Інтегральний індекс економічної безпеки складається з 9 середньозважених су–

біндексів (складових економічної безпеки), зокрема і зовнішньоекономічної безпеки [3;4].

Як показує світовий досвід, забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності – це гарантія незалежності країни, умова стабільності та ефективності життєдіяльності суспільства, досягнення цілей сталого розвитку. Тому забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави належить до найважливіших національних пріоритетів. Першочерговим завданням зовнішньоекономічної безпеки є моніторинг та оцінювання внутрішніх і зовнішніх загроз, а також прогнозування розвитку ситуацій, що пов'язані з реалізацією того чи іншого економічного інтересу держави на світовому та внутрішньому ринках. Отже, задля зменшення негативного впливу загроз економічній безпеці та забезпечення сталого розвитку економіки держави необхідно на державному рівні реалізувати заходи, які сприяли б вирішенню проблем, пов'язаних із здійсненням структурної перебудови економіки, істотним зменшенням енерго- і ресурсомісткості ВВП та випуском конкурентоспроможної продукції, забезпеченню альтернативності джерел надходження енергоносіїв та ефективної диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків.

Відповідно до нормативно-правових актів в Україні регулюється питання визначення індикаторів зовнішньоекономічної економічної безпеки. Зокрема виділяють наступні:

1. Відкритість економіки
2. Коефіцієнт покриття експортом імпорту
3. Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту товарів
4. Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі імпорту товарів
5. Питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів
6. Питома вага провідного товару (товарної групи) за виключенням енергетичного імпорту в загальному обсязі імпорту товарів
7. Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту товарів
8. Частка імпорту у внутрішньому споживанні країни
9. Індекс умов торгівлі (ціновий)
10. Завантаженість транзитних потужностей нафтотранспортної системи

11. Завантаженість транзитних потужностей газотранспортної системи [3].

Також в цьому документі зазначено характерні значення індикаторів та значення індикаторів для нормування. Показники та граничні норми визначаються з урахуванням багатьох чинників, джерелами вхідної інформації для визначення яких зокрема є дані платіжного балансу і зовнішнього боргу України, товарної структури зовнішньої торгівлі, статистичної інформації Міненерго тощо. Проте визначена система не розкриває в повній мірі систему факторів, що впливають на забезпечення економічної безпеки країни враховуючи сучасні тенденції [3;4].

Між різними векторами ризику, їх основними чинниками та глобальним економічним і геостратегічним середовищем існує низка складних взаємодій різної сили. Варто розглянути стратегічну картину макроекономічних змінних і подій, а також шляхи (вектори ризику), через які вони можуть впливати на зовнішньоекономічну безпеку як підбір засобів і критеріїв, за допомогою яких держава може гарантувати економічну безпеку своїм громадянам. Ці зв'язки проілюстровані за допомогою аналітичної карти, представленої в таблиці.

Виходячи з вищенаведеного основним завданням зовнішньоекономічної безпеки можна вважати моніторинг та аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто систему існуючих та потенційних явищ, факторів і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у економічній сфері, а також передбачення розвитку ситуацій, пов'язаних з імплементацією того чи іншого економічного інтересу країни на міжнародному та національному ринках [5].

Відповідно до результатів моніторингу наукових досліджень українських та закордонних фахівців можна зробити висновок, що на сьогодні ще не існує точного поняття кількості та повної класифікації загроз зовнішньоекономічній сфері. Зустрічаються розбіжності у визначеннях та їх підходах до формулювання кількості індикаторів та сфер дії загроз зовнішньоекономічній безпеці країни.

На прикладі дослідження впливу загроз зовнішньоекономічній сфері на економічну безпеку України, визначено, що питання ефективного функціонування системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки для України загострюється в умовах дестабілізації економічних про-

Взаємодія загроз зовнішньоекономічної діяльності та економічної безпеки (узагальнено автором за 2; 3; 4; 5;9)

Загрози зовнішньоекономічної безпеки	Внутрішні процеси та індикатори, що впливають на загрози	Наслідки загрози для економічної безпеки
Зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі (експорт сировини та імпорту товарів з високою доданою вартістю)	Торгівля сировиною та недоотримання фінансових прибутків. Імпортна залежність від товарів з високою доданою вартістю Висока собівартість продукції національних виробників і її втрата конкурентоспроможності Відставання в розвитку високотехнологічного сектору економіки та зменшення асортименту його продукції Втрата конкурентних переваг на зовнішніх та внутрішньому ринках Зменшення обсягів експорту продукції, звуження географії зовнішньоторговельних зв'язків Витіснення імпортною продукцією з внутрішнього ринку національних виробників. Залежність від окремих товарів Значна частка імпорту енергоресурсів у структурі паливно-енергетичного комплексу; Набуття монопольного становища окремими виробниками або колом великих фірм у виробництві життєво необхідних товарів; Використання офшорних компаній в експортно-імпортних операціях та схем з прямими іноземними інвестиціями; Збільшення кількості протекціоністських заходів з боку інших країн щодо українських товарів. Участь державних структур у спільних підприємствах Співвідношення експорту та імпорту до ВВП, % Експортні та імпорتنі квоти Структура експорту Частка імпорту у внутрішньому споживанні Ефективність експорту Рівень внутрішньогалузевої спеціалізації зовнішньої торгівлі товарами Рівень розвитку зовнішньої торгівлі за товарними групами	Нераціональна структура експорту Імпортозалежність та втрата внутрішніх ринків Обмеженість доступу на зовнішні ринки
Погіршення інвестиційної привабливості та відтік іноземних інвестицій	Тінізація та корумпованість економіки Негативний імідж держави у світі. Зниження обсягу й структури ВВП Недоотримання інвестиційних коштів. Зниження темпу розвитку економіки Деформація галузевої структури економіки, можливі втрати контролю над стратегічними секторами економіки	Неефективне зростання іноземного капіталу
Загроза фінансової кризи	Ускладнені відносини з міжнародними організаціями та фондами. Низька активність іноземних і вітчизняних інвесторів Зниження ліквідності вітчизняних підприємств Зниження валютних резервів держави Відтік капіталу Коефіцієнт відкритості національної економіки Обсяг прямих іноземних інвестицій, % до ВВП Структура валового та корпоративного зовнішнього боргу, % Рівень доларизації національної економіки Участь державних структур у спільних підприємствах Рівень зовнішньої фінансової залежності держави Частка іноземного капіталу в капіталі національної банківської системи Коефіцієнт покриття потреб економіки в ліквідності короткострокових резервів Частка кредитів банків в іноземній валюті в загальному обсязі кредитів, %	Високий валовий та державний борг. Відплив валютних коштів
Міграції робочої сили	Еміграція зменшує пропозицію робочої сили на ринку праці	Зменшення ВВП
Припинення транзиту нафти та газу	Низька завантаженість транзитних потужностей нафто- та газотранспортної системи	Відсутність альтернативних маршрутів постачання газу чи нафти з інших країн

цесів в країні, адже протягом 2010–2020 років стан економічної безпеки оцінювався як незадовільний із погіршенням показників практично за всіма складовими до небезпечного рівня у 2012 році та 2014–2015 рр.

Значення показників зовнішньоекономічної безпеки України за результатами 2020 року наближені до критичних, зокрема: частка експорту товарів високо- та середньо технологічного рівня у загальному обсязі експорту товарів становить лише 15,1%; обсяг імпорту до ВВП – 51,9%; питома вага імпорту у проміжному споживанні – 65%; коефіцієнт покриття імпорту експортом менше одиниці, що зумовлює дестабілізацію зовнішньоекономічної діяльності країни. Серед загроз у зовнішньоекономічній сфері економічної безпеки можна відзначити значну частку сировини в структурі експорту товарів, недостатню товарну та географічну диверсифікацію експортних товарних потоків, високий рівень імпортозалежності економіки за рахунок значної частки енергоресурсів у структурі паливно-енергетичного комплексу; набуття монопольного становища окремими виробниками або колом великих фірм у виробництві життєво необхідних товарів; використання офшорних компаній в експортно-імпортних операціях та схем з прямими іноземними інвестиціями, що становлять небезпеку для зовнішньоекономічної діяльності країни (за роки незалежності з України виведено 162 млрд доларів США – її чотирирічний бюджет); збільшення кількості протекціоністських заходів з боку інших країн щодо українських товарів [2; 6].

Довготривале від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі несе в собі багато загроз, головна з яких – використання зовнішніх запозичень для вирівнювання платіжного балансу. Як наслідок, загострюється інша зовнішня загроза економічній системі країни – високий валовий та державний борг. Станом на 30 червня 2021 р. зовнішній державний та гарантований державою борг України становив 43,4% від валового зовнішнього боргу країни. Зовнішній держборг останнім часом хронічно випереджає валютні резерви України, і на 30 вересня 2021 р. він компенсувався ними лише на 54%. Протягом II кварталу 2021 року валовий зовнішній борг України зріс на 2,2 млрд доларів до 125,3 млрд доларів. За даними НБУ, відносно ВВП борг становить 75,9%. Бюджетним кодексом України, у відпо-

відності до рекомендацій, визначених Маастрихтськими критеріями, визначено, що державний борг не повинен перевищувати 60% від ВВП, а дефіцит бюджету – 3%.

Важливим показником зовнішньоекономічної безпеки є людський капітал, що перманентно скорочується за рахунок міграції робочої сили. У 2021 році в умовах пандемії кількість трудових мігрантів сягає 3 мільйонів осіб. Еміграція зменшує пропозицію робочої сили на українському ринку праці, а відтак – і потенційний ВВП.

Саме тому розуміння стратегії гарантування економічної безпеки у зовнішньоекономічній діяльності України набуває особливого значення.

Низка глобальних економічних і геостратегічних тенденцій також може становити фактори ризику для зовнішньоекономічної безпеки країни, секторів і процесів, і тому їх слід розглядати поряд з аналізом векторів ризику. Ці тенденції включають: цифрову трансформацію та впровадження Промислового Інтернету Речей, глобалізацію та взаємозалежність, економічні тенденції ЄС, політичну та економічну парадигму іноземних держав, невизначеність щодо безпеки ресурсів та потенційні занепокоєння щодо цілісності та надійності інформації, а також наслідки пандемії Covid-19 [7].

Перша тенденція, що становить фактор ризику – обмеження експорту. У відповідь на пандемію коронавірусної хвороби (COVID-19) країни в усьому світі, включаючи Україну, ввели тимчасові обмеження на експорт деяких медичних товарів та деяких продуктів харчування, щоб пом'якшити потенційну нестачу ключових поставок. За даними Світової організації торгівлі (СОТ), для країн G-20 понад 90% торговельних обмежень, пов'язаних з пандемією, склали заборони на експорт. Багато заходів не є явними заборонами, але вартуються від вимог ліцензування до права першої відмови для уряду країни-експортера. Ці обмеження викликали дискусію щодо відповідності таких дій правилам СОТ та потенційного впливу на глобальну систему торгівлі. Деякі ринки сильно залежать від країн, які ввели торговельні обмеження. Більшість провідних експортерів також є основними імпортерами важливих поставок, що ставить під загрозу інтегровані ланцюги поставок. Поширення таких заходів спонукало деякі країни скасувати обмеження або дотримуватися певних принципів при їх тимчасовому застосуванні. Занепокоєння дефіцитом товарів, або, іншими сло-

вами, психологічна напруга населення перед нестачею товарів, завжди були передумовою для забезпечення економічної безпеки країн. Ці чинники змусили суб'єкти світового ринку прагнути отримати вигоду від торгового обміну, а отже – якнайкращий доступ до структур світового ринку. Це, у свою чергу, пов'язано з порівняльними перевагами, які визначають конкурентну позицію окремих країн щодо інших суб'єктів на світовому ринку. Міжнародна конкурентоспроможність країни означає її здатність перемагати конкурентів не лише за кордоном, а й на внутрішньому ринку. Частки ринку, які описують участь країни на світовому експортному ринку, є синтетичним виміром конкурентоспроможності. Ось чому країни надають (або повинні надавати) таке велике значення експорту та факторам його зростання, які формують їх розвиток і економічну безпеку [7].

Експортні обмеження, особливо з боку великих виробників, можуть мати хвилюючі наслідки у всій світовій економіці, впливаючи як на рівень, так і на нестабільність пропозиції та цін. У короткостроковій перспективі обмеження експорту з боку великих експортерів може призвести до зниження внутрішніх цін і збільшення внутрішньої доступності до дефіцитних медичних товарів. У той же час такі заходи можуть зменшити загальну світову пропозицію та обмежити доступність цих товарів для країн з обмеженими виробничими потужностями. Крім того, обмеження внутрішніх цін у країнах-експортерах можуть зменшити стимули для фірм виробляти та продавати в межах своєї держави. Економісти стверджують, що експортні обмеження можуть призвести до заходів у відповідь, які ще більше відрізають країни від основних міжнародних поставок, порушують ланцюги поставок і створюють невизначеність.

Друга тенденція – це диджиталізація бізнесу. Пандемія COVID-19 прискорила прогрес цифрової трансформації. Процес цифровізації впроваджувався протягом 2000-х років. Це очевидно в умовах глобалізації потоків капіталів, і хоча платежі за нематеріальні активи, такі як роялті та ліцензійні збори, значно зросли, потік прямих інвестицій зріс лише помірно. Це є проявом того факту, що основна бізнес-модель за кордоном – це модель, в якій компанії можуть використовувати альянси, щоб отримати стільки, скільки коштують їхні інтелектуальні активи, і не повинні інвестувати для цього жодного капіталу. Можна сказати, що

модель є такою, в якій потоки прямих інвестицій і платежі, такі як роялті, зростають подібним чином, і компанії можуть отримати вартість їхніх інтелектуальних активів, а також підтримуючи міцні відносини через відносини з капіталом. У світі COVID-19 також важливо створити бізнес-модель та соціальну інфраструктуру, адаптовані до цифрових технологій, щоб продовжувати користуватися перевагами міжнародної торгівлі. У той же час важливо змінити розташування баз компаній і змінити міжнародний поділ праці, а також терміново розробити міжнародні правила, які водночас забезпечуватимуть як надійність (наприклад, захист конфіденційності та інформаційної безпеки), так і безперервний потік даних [6].

Третя тенденція – екологізація та декарбонізація промисловості, уникнення екологічно шкідливих та небезпечних наслідків виробничих ланцюгів та урбанізації.

Вирішення глобальної проблеми зміни клімату породжує нові виклики для промисловості. Україна приєдналася до цього процесу. Міжнародні експортно-імпортні операції все більше враховуватимуть показники екологічності та вуглеводмісткості продукції в міжнародній торгівлі. Тому українські експортери товарів та послуг, у разі відсутності ефективних результатів в декарбонізації їхньої продукції чи сервісів, можуть вже дуже скоро зіткнутися з питанням високих «вуглецевих» митних бар'єрів, або зі складністю працювати на ринку Європейського Союзу, коли їх екологічні показники не співпадають з їхніми нормам.

Чому декарбонізація світової торгівлі стала необхідною? Згідно з документом Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), опублікованим у 2020 році, близько 27% глобальних викидів вуглекислого газу в 2015 році були пов'язані з міжнародною торгівлею: енергетичних продуктів; текстильних та швейних виробів; хімікатів та неметалевих мінеральних продуктів; комп'ютерів, електронного та електричного обладнання; машин та обладнання; та автотранспортних засобів. Вже існують податки на викиди вуглекислого газу на товари вітчизняного виробництва. Європейський Союз (ЄС), наприклад, має Систему торгівлі викидами (ETS), де вона обмежує викиди парникових газів для промислових підприємств, а ті, хто не обмежує свої викиди, можуть купувати «дозволи» у тих, хто зробив більш глибокі скорочення. Проте внутрішній податок на викиди вугле-

цю в різних країнах ЄС відрізняється. Наприклад, податок на вуглець у Швеції коштує близько 137 доларів США за метричну тонну вуглекислого газу, тоді як у Швейцарії стягується 101 долар.

Висновки

Сучасний стан глобалізації створює нові можливості та необмежені засоби для розвитку. Проте глобалізація світових економічних відносин призвела до культивування нових викликів і загроз безпеці окремих держав. Це проявляється в стані економічних відносин з основними партнерами. Таким чином, існує пряма залежність між зовнішньоекономічною складовою національної безпеки та міжнародною економічною безпекою, що проявляється у зміні динаміки макроекономічних показників зовнішньої торгівлі. Здатність країни розв'язувати конфліктні ситуації, пов'язані з необхідністю виконання вимог міжнародних договорів, забезпечуючи при цьому захист національних інтересів.

Поряд із зовнішніми загрозами, породженими зміною геополітичної ситуації та погіршенням ситуації на світових товарних ринках, на рівень зовнішньоекономічної безпеки істотно впливають внутрішні загрози, пов'язані з неефективною структурою промислового виробництва. А саме переважання сировини, технологічна відсталість підприємств переробної промисловості, що викликає труднощі у забезпеченні відповідності продукції стандартам та низький попит на високотехнологічну продукцію.

Прогнозовані оцінки змін ключових факторів зовнішньоекономічної безпеки України в короткостроковій перспективі свідчать про наявність загрозливих тенденцій через посилення експортної залежності та зростання технологічної залежності нашої країни через неефективну структуру економіки та низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У свою чергу, відсутність або затримка заходів державної політики щодо вирішення цих проблем обернеться загрозою виходу на ринки нових країн-партнерів.

Наразі необхідним є розв'язання проблем, що гальмують економічне зростання в Україні, та створення системи «драйверів» прискорення економічного розвитку й забезпечення змін у його якості, кардинальна переоцінка цілей та пріоритетів державної політики у сфері забез-

печення зовнішньоекономічної безпеки країни, розробка механізмів оцінки та діагностики рівня безпеки з метою виявлення та попередження ймовірних загроз.

В умовах загострення загроз глобального середовища одним із основних напрямків зміцнення зовнішньоекономічної безпеки та забезпечення участі у міжнародному поділі праці є підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників. При цьому внутрішня конкурентоспроможність має бути досягнута на основі техніко-технологічної модернізації, розвитку імпортозамінного виробництва, удосконалення інституційних механізмів регулювання економіки. Посилення зовнішньої конкурентоспроможності можливе на основі приведення якісних характеристик вітчизняних товарів у відповідність до європейських технічних норм і стандартів, а також впровадження новітніх технологій виробництва товарів з високою доданою вартістю.

Список використаних джерел

1. Чесноков А. Зовнішньоекономічна безпека держави в умовах європейської інтеграції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.05.01 / А. В. Чесноков ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 19 с. – укр.
2. Черняк О.І. Методика визначення зовнішньоекономічної безпеки України // О.І. Черняк, А.В. Ставицький. – Экономическая безопасность, разведка и контрразведка. – 2002. – No 1(1).
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджено Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n9>
4. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. Затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
5. Григорова-Беренда Л. Зовнішньоекономічна безпека: сутність та загрози / Л. Григорова-Беренда // Проблеми економіки. – 2010. – No 2. – С. 39–46.
6. White Paper on International Economy and Trade 2021 (Outline) [Electronic version]. – Режим доступу : https://www.meti.go.jp/english/press/2021/pdf/0629_001a.pdf.
7. Export Restrictions in Response to the COVID-19 Pandemic [Electronic version]. – Режим доступу : <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11551>

8. Офіційний сайт Державного комітету статисти- ки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> . – Назва з екрана.

References

1. Chesnokov A. Foreign economic security of the state in terms of European integration of Ukraine: au- thor's ref. dis. for science. degree of Cand. econ. Sci- ences: 08.05.01 / AV Chesnokov; Kyiv. nat. Univ. T. Shevchenko. – K., 2006. – 19 p. – uкр.

2. Chernyak O. Methods for determining the for- eign economic security of Ukraine // ОІ Черняк, А.В. Stavtsky. – Economic security, intelligence and coun- terintelligence. – 2002. – No 1 (1).

3. Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine. Approved by the Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine 29.10.2013 № 1277 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n9>

4. Strategy of economic security of Ukraine for the period up to 2025. Approved by the Decree of the President of Ukraine of August 11, 2021 № 347/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>

5. Grigorova–Berenda L. Foreign economic security: essence and threats / L. Grigorova–Berenda // Prob- lems of economy. – 2010. – No 2. – P. 39–46.

6. White Paper on International Economy and Trade 2021 (Outline) [Electronic version]. – Access mode:

https://www.meti.go.jp/english/press/2021/pdf/0629_001a.pdf.

7. Export Restrictions in Response to the COVID–19 Pandemic [Electronic version]. – Access mode: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11551>

8. Official site of the State Statistics Committee of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Name from the screen.

Дані про автора

Любима Анна Олексіївна,

аспірант кафедри міжнародного менеджменту Київ- ського національного торговельно–економічного уні- верситету м. Київ, Україна

e–mail: a.lyubyma@knute.edu.ua

Данные об авторе

Любимая Анна Алексеевна,

аспирант кафедры международного менеджмента Киевского национального торгово–экономического университета г. Киев, Украина

e–mail: a.lyubyma@knute.edu.ua

Data about the author

Anna Liubyma,

graduate student of the Department of International Management Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

e–mail: a.lyubyma@knute.edu.ua

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 330

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909665>

ОЛЬШАНСЬКА О.В.

ПУЗИРЬОВА П.В.

Фінансування інноваційної діяльності як чинник забезпечення фінансово-економічної безпеки промислових підприємств в умовах сталого розвитку

Предметом дослідження є теоретико-практичні питання щодо забезпечення ефективного фінансування інноваційної діяльності як чинника забезпечення фінансово-економічної безпеки промислових підприємств в умовах сталого розвитку.

Метою дослідження є: визначення основних принципів та завдань ефективного фінансування інноваційної діяльності, що допоможе забезпечити фінансово-економічну безпеку промислових підприємств в умовах сталого розвитку.

Методи дослідження. В процесі написання статті було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження економічних явищ, фундаментальні положення загальноекономічних теорій, теорій фінансового менеджменту, інновацій, фінансової та економічної безпеки, які використовуються при фінансуванні інноваційної діяльності та забезпеченні фінансово-економічної безпеки промислових підприємств.

Результати роботи. В результаті написання статті було встановлено, що основними принципами в системі фінансування будь-якої діяльності промислових підприємств є: цільовий вектор спрямування фінансування; доказовість та юридично-правова захищеність джерел фінансування; множинність джерел фінансування; широта і комплексність фінансування, тобто можливість максимального охоплення широкого кола технічних і технологічних новинок та напрямів їх використання; адаптивність і гнучкість системи фінансування. Доведено, що серед фінансування інноваційної діяльності особливе місце посідає венчурне фінансування, яке доречно в таких аспектах: по-перше, воно відбувається за допомогою придбання акцій нових бізнес-одиниць, і, по-друге, через надання різноманітних кредитів, з правом у будь-який момент часу конвертувати його в пакет акцій. Визначено, що венчурне фінансування – це інвестування коштів великих компаній, банків, держави, страхових компаній, пенсійних фондів з максимальним ступенем ризику у новий бізнес-проект, або такий, що зазнає великих та різких змін. Доведено, що фінансово-економічна безпека промислових підприємств впливає на їхню інноваційну діяльність і є складним динамічним механізмом, який об'єднує в собі агрегований набір зовнішніх й внутрішніх ознак інноваційного спрямування, щодо забезпечення ефективності використання інноваційно-технологічних, фі-

нансових та управлінсько–організаційних ресурсів промислових підприємств.

Галузь застосування результатів. Фінанси, економіка, інноваційна діяльність, фінансово–економічна безпека, державне стимулювання та підтримка інноваційної діяльності.

Висновки. Доведено, що серед фінансування інноваційної діяльності особливе місце посідає венчурне фінансування. Визначено критерії класифікації та базові фінансово–інноваційні інтереси промислових підприємств, а також можливі загрози фінансово–економічній безпеці інноваційної діяльності промислових підприємств. Доведено, що аналіз фінансово–економічної безпеки інноваційної діяльності дозволить дослідити діяльність та функціонування промислових підприємств як багатокритеріальний структурний механізм, що спирається на напрями єдності об'єкта дослідження, і відповідно, створює перспективи у встановленні взаємозв'язків між складниками даного механізму та подальшого доробку рекомендаційних положень щодо їх ефективного застосування на практиці на основі виникнення синергетичного ефекту. Визначено, що фінансово–економічна безпека промислових підприємств – це конкретний фінансово–економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово–економічних, інноваційно–технологічних, управлінсько–кадрових та ринково–інформаційних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, що створює необхідні фінансово–економічні та інноваційні передумови для стійкого розвитку в інноваційному векторі у поточному та довгостроковому періодах. Доведено, що державне регулювання інноваційної діяльності, її фінансове забезпечення та фінансово–економічна безпека мають прямий вплив на розвиток та ефективне функціонування інноваційної діяльності промислових підприємств.

Ключові слова: фінансування інноваційної діяльності, фінансово–економічна безпека, промислові підприємства, умови сталого розвитку, венчурне фінансування, загрози, інновації.

ОЛЬШАНСКАЯ А.В.

ПУЗЫРЁВА П.В.

Финансирование инновационной деятельности как фактор обеспечения финансово–экономической безопасности промышленных предприятий в условиях постоянного развития

Предметом исследования являются теоретико–практические вопросы обеспечения эффективного финансирования инновационной деятельности как фактора обеспечения финансово–экономической безопасности промышленных предприятий в условиях устойчивого развития.

Целью исследования является определение основных принципов и задач эффективного финансирования инновационной деятельности, что поможет обеспечить финансово–экономическую безопасность промышленных предприятий в условиях устойчивого развития.

Методы исследования. В процессе написания статьи использовались общенаучные и специальные методы исследования экономических явлений, фундаментальные положения общэкономических теорий, теорий финансового менеджмента, инноваций, финансовой и экономической безопасности, которые используются при финансировании инновационной деятельности и обеспечении финансово–экономической безопасности промышленных предприятий.

Результаты работы. В результате написания статьи было установлено, что основными принципами в системе финансирования любой деятельности промышленных предприятий есть: целевой вектор направления финансирования; доказательность и юридически–правовая защищенность источников финансирования; множественность источников финансирования; широта и комплексность финансирования, то есть возможность максимального охвата широкого круга технических и технологических новинок и направлений их использования; адаптивность и упругость системы финансирования. Доказано, что среди финансирования инновационной деятельности особое место занимает венчурное финансирование, которое уместно в следующих аспектах: во–первых, оно происходит посредством приобретения акций новых бизнес–единиц, и, во–вторых, из–за предоставления разнообразных кредитов, с правом в любой момент времени конвертировать его в пакет акций. Определено, что венчурное финансирование – это инвестиро–

вание средств крупных компаний, банков, государства, страховых компаний, пенсионных фондов с максимальной степенью риска в новый бизнес–проект, или претерпевающий большие и резкие изменения. Доказано, что финансово–экономическая безопасность промышленных предприятий влияет на их инновационную деятельность и является сложным динамическим механизмом, объединяющим агрегированный набор внешних и внутренних признаков инновационного направления, по обеспечению эффективности использования инновационно–технологических, финансовых и управленческо–организационных ресурсов промышленных предприятий.

Область применения результатов. Финансы, экономика, инновационная деятельность, финансово–экономическая безопасность, государственное стимулирование и поддержка инновационной деятельности.

Выводы. Доказано, что среди финансирования инновационной деятельности особое место занимает венчурное финансирование. Определены критерии классификации и базовые финансово–инновационные интересы промышленных предприятий, а также возможные угрозы финансово–экономической безопасности инновационной деятельности промышленных предприятий. Доказано, что анализ финансово–экономической безопасности инновационной деятельности позволит исследовать деятельность и функционирование промышленных предприятий как многокритериальный структурный механизм, опирающийся на направления единства объекта исследования, и, соответственно, создает перспективы в установлении взаимосвязей между составляющими данного механизма и дальнейшего наследия рекомендательных положений по их эффективному применению на практике на основе возникновения синергического эффекта. Определено, что финансово–экономическая безопасность промышленных предприятий – это конкретное финансово–экономическое состояние, обеспечивающее защищенность его финансово–экономических, инновационно–технологических, управленческо–кадровых и рыночно–информационных интересов от внутренних и внешних угроз, что создает необходимые финансово–экономические и инновационные предпосылки устойчивого развития в инновационном векторе в текущем и долгосрочном периодах. Доказано, что государственное регулирование инновационной деятельности, ее финансовое обеспечение и финансово–экономическая безопасность оказывают прямое влияние на развитие и эффективное функционирование инновационной деятельности промышленных предприятий.

Ключевые слова: финансирование инновационной деятельности, финансово экономическая безопасность, промышленные предприятия, условия устойчивого развития, венчурное финансирование, угрозы, инновации.

OLSHANSKA O.V.
PUZYROVA P.V.

Financing innovative activities as a factor of ensuring financial and economic security of industrial enterprises in the conditions of continuous development

The subject of this research is theoretical and practical issues of ensuring effective financing of innovative activities as a factor in ensuring the financial and economic security of industrial enterprises in the context of sustainable development.

The aim of the research is: to determine the basic principles and tasks of effective financing of innovative activities, which will help to ensure the financial and economic security of industrial enterprises in the context of sustainable development.

Research methods. In the process of writing the article, general scientific and special methods of studying economic phenomena were used, the fundamental provisions of general economic theories, theories of financial management, innovation, financial and economic security, which are used to finance innovation and ensure the financial and economic security of industrial enterprises.

Results of the investigation. As a result of writing the article, it was found that the main principles in the system of financing any activity of industrial enterprises are: the target vector of the direction

of financing; evidence and legal protection of funding sources; multiple sources of funding; the breadth and complexity of financing, that is, the possibility of maximum coverage of a wide range of technical and technological innovations and areas of their use; adaptability and elasticity of the financing system. It has been proven that among the financing of innovative activities, venture financing occupies a special place, which is appropriate in the following aspects: firstly, it occurs through the acquisition of shares in new business units, and, secondly, due to the provision of various loans, with the right to any point in time to convert it into a block of shares. It has been determined that venture financing is the investment of funds of large companies, banks, the state, insurance companies, pension funds with the maximum degree of risk in a new business project, or undergoing large and sharp changes. It has been proved that the financial and economic security of industrial enterprises affects their innovative activities and is a complex dynamic mechanism that combines an aggregated set of external and internal signs of an innovation direction, to ensure the efficient use of innovative technological, financial and managerial and organizational resources of industrial enterprises.

Scope of the results. *Finance, economics, innovation, financial and economic security, government incentives and support for innovation.*

Conclusions. *It has been proved that among the financing of innovative activities, venture financing holds a special place. The classification criteria and the basic financial and innovative interests of industrial enterprises, as well as possible threats to the financial and economic security of innovative activities of industrial enterprises, are determined. It has been proved that the analysis of the financial and economic security of innovation activity will allow studying the activity and functioning of industrial enterprises as a multi-criteria structural mechanism based on the direction of the unity of the research object, and, accordingly, creates prospects in establishing relationships between the components of this mechanism and the further legacy of recommendatory provisions for their effective practical application based on the emergence of a synergistic effect. It has been determined that the financial and economic security of industrial enterprises is a specific financial and economic state, ensuring the protection of its financial and economic, innovation and technological, managerial, personnel and market information interests from internal and external threats, which creates the necessary financial, economic and innovative preconditions for sustainable development in the innovation vector in the current and long-term periods. It is proved that state regulation of innovation activity, its financial support and financial and economic security have a direct impact on the development and effective functioning of innovative activity of industrial enterprises.*

Key words: *financing of innovative activities, financial and economic security, industrial enterprises, conditions for sustainable development, venture financing, threats, innovations.*

Formulation of the problem. In modern conditions of sustainable development, any business activity requires a sufficient level of financial, resource, personnel, intellectual, technical and technological, innovative and other types of potential, which is a factor in ensuring financial and economic security and creating on this basis the competitive potential of the enterprise. The main place in the system of financial and economic security of industrial enterprises is occupied by the financial and innovative component, state support in terms of stimulating and financing innovation and ensuring the implementation of financial, economic and innovation-technological interests of stakeholders in new methods of innovation and new progressive financing methods. The system of financing innovation is designed to solve

the following tasks: creating conditions for rapid and effective implementation of innovations in all sectors of the economy; preservation and development of strategic innovation activities in priority areas of development; creating the necessary conditions to preserve the human potential of science, technology, preventing its exit from the innovation sphere [12; 13; 14].

Analysis of research and publications on the problem. The issues of financing innovation and ensuring the financial and economic security of enterprises remain relevant among the following leading economists: O. V. Arefva, Ye. Vakulenko, V. V. Dzhedzhula, I. Yu. Yepifanova, T. K. Kvasha, O. F. Paladchenko, I. V. Molchanova, T. B. Kuzenko, I. I. Liakh, O. M. Liashenko, I. P. Moiseienko, O. O. Sholok, O. V. Orlyk, N. H. Pihul, N. A. Dekhtiar,

O. V. Liuta, T. H. Vasylytsiv, V. I. Voloshyn, O. R. Boikevych, V. V. Karkavchuk, O. O. Shapurov, S. A. Korol and others.

Presenting main material. The main principles in the system of financing any activity of industrial enterprises are: the target vector of financing; provability and legal protection of funding sources; multiple sources of funding; breadth and complexity of financing, i.e. the possibility of maximum coverage of a wide range of technical and technological innovations and areas of their use; adaptability and flexibility of the financing system [1–3]. Among the financing of innovation, a special place is occupied by venture financing, which is appropriate in the following aspects: first, it occurs through the acquisition of shares of new business units, and secondly, through the provision of various loans, with the right at any time convert it to a stake. Venture financing is seen as investing in large companies, banks, the state, insurance companies, pension funds with the highest degree of risk in a new business project, or one that is undergoing major and abrupt changes. Venture financing has specific features, which are shown in Fig. 1. It is established that according to the practice of foreign countries, the main areas of venture financing are the initial steps of the business idea (pre-start and initial steps), which accumulate about 50% of venture capital [5–9].

A very important stage of financial support for innovative activities of industrial enterprises is to determine their need for financial resources. Thus, regardless of the specific organizational and managerial mechanisms for the implementation of innovative projects and programs, the main condition for estimating the amount of funding is an estimate that is calculated individually for each innovative project in the enterprise.

The main document that determines the financial planning of innovation is the financial plan, i.e. the balance of cash inflows and outflows. Thus, financial

planning should be as flexible as possible, adaptable to global market changes, which in the end will ensure further innovative development of the enterprise in terms of sustainable development [9; 11; 13]. Thus, the financing of innovation activities of industrial enterprises should be based on the following principles [5–9]: effective combination of different sources of funding at all stages of the innovation life cycle; substantiation of methods of accumulation of financial resources and their financial and economic security; target orientation on fast and effective introduction of scientific and technical innovations of industrial character. It is also necessary to pay attention to the fact that effective competitive innovative development of industrial enterprises is not possible without clear proper implementation and realization of effective stimulating innovation policy of the state, which is aimed at general economic growth of innovative activity of industrial enterprises, ensuring their financial and economic security. On the implementation of innovative projects, as well as the introduction of a mechanism of special state incentives for the implementation of innovative activities (Fig. 2) [6–12].

Another factor in supporting innovation is compliance with safety and prevention of threat and risk factors in industrial enterprises. The concept of financial and economic security of business is a structural component of economic security as a sector of the economy as a whole, which involves the involvement of innovative, financial, human, technological resources and their respective risks, the ultimate goal of which is systematic profit and maximization [2; 5].

Financial and economic security of industrial enterprises is a specific financial and economic condition that provides protection of financial and economic, innovation-technological, managerial-personnel and market-information interests of stakeholders from micro- and macro-threats. Financial and

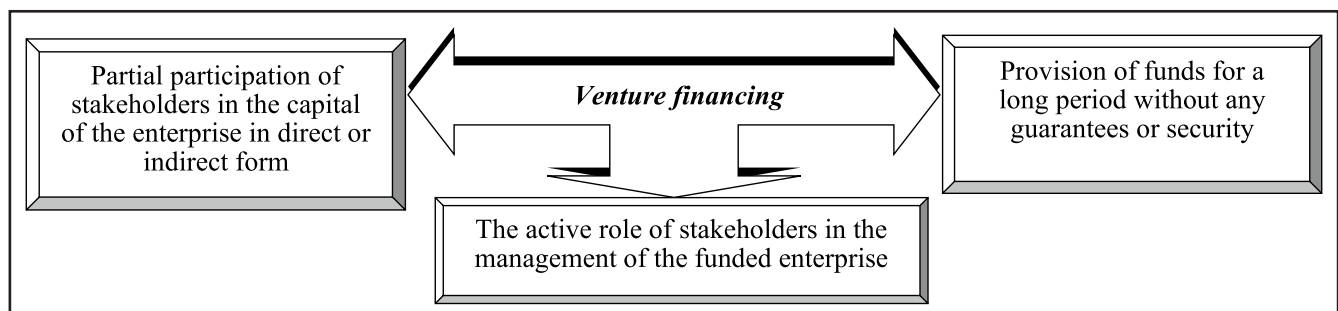

Fig. 1. Features of venture financing of innovative activity of industrial enterprises [10–14]

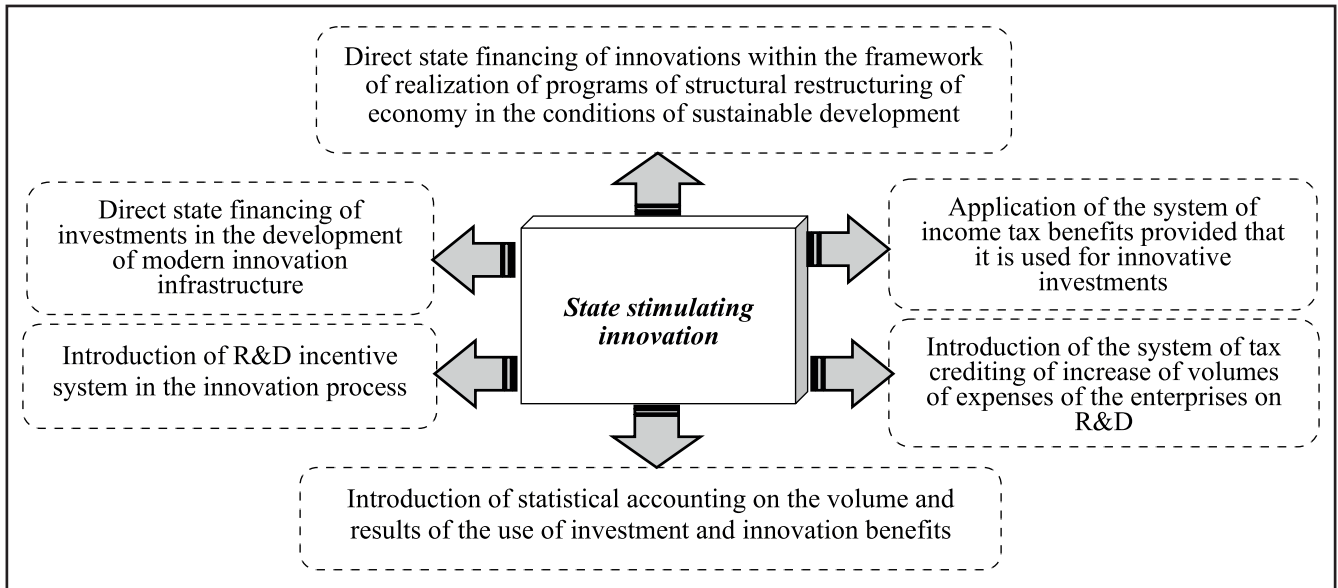

Fig. 2. Directions of state stimulation of innovative activity of industrial enterprises [11–14]

economic security of industrial enterprises creates the necessary financial and economic and innovative foundations for sustainable effective development in the innovation vector in the languages of sustainable development in the current and long term [1; 9; 3]. Financial–economic and innovation–technological interests of industrial enterprises are manifested in the search for new methods of innovation, R & D, highly qualified personnel (Fig. 3) [2; 5].

Financial and economic security of industrial enterprises, which affects their innovation is a complex dynamic mechanism that combines an aggregate set of external and internal features of innovation, to ensure the efficient use of innovation, technology, financial and managerial resources of industrial enterprises [7; 8; 10; 12:14].

Thus, the financial and economic security of innovation of industrial enterprises must be analyzed

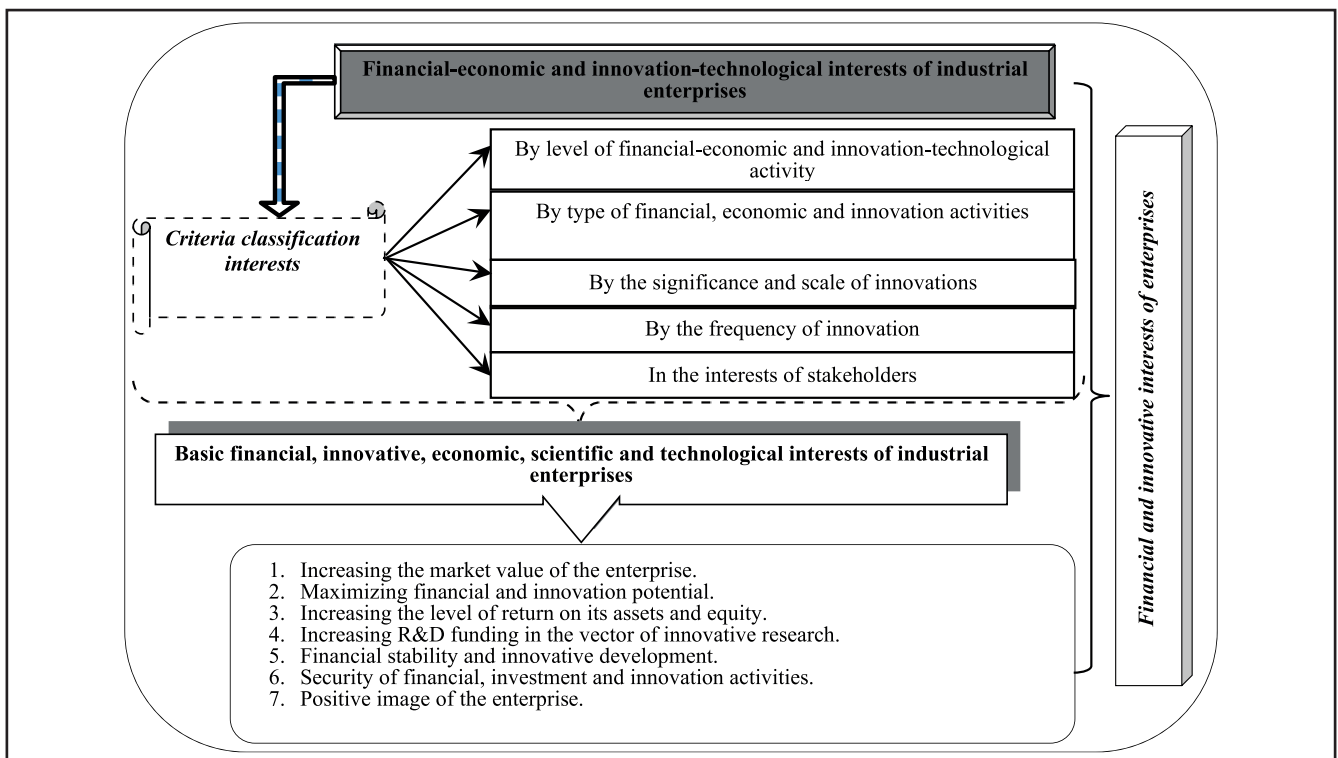

Fig. 3. Classification criteria and basic financial and innovative interests of industrial enterprises [author's development]

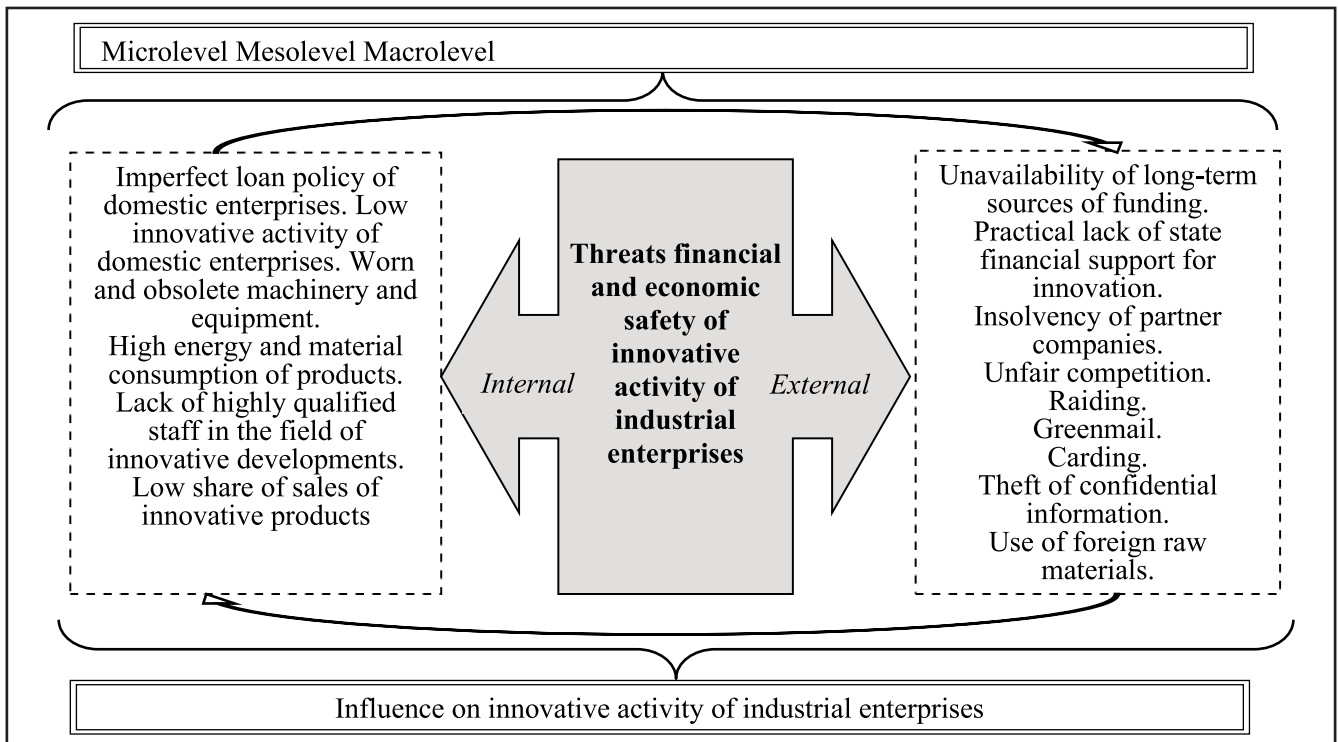

Fig. 4. Possible threats to the financial and economic safety of innovation of industrial enterprises [author's development]

through the prism of its functional and conceptual components, which will allow doing the following:

1. To carry out operative monitoring of factors concerning a condition of innovative and functional components and financial and economic safety as a whole;
2. To conduct a comprehensive assessment of innovative tools and mechanisms that have an undeniable impact on the maintenance (maximization) of financial and economic security;
3. Analyze the further distribution and implementation of financial and innovative resources of industrial enterprises;
4. Theoretically research and methodically propose relevant financial and economic instruments that reflect the state of availability and implementation of the innovation component;
5. Propose appropriate measures to maintain the maximum level of innovative components, which will ultimately strengthen the financial and economic security of innovation of industrial enterprises [9; 5].

In terms of sustainable development is also quite relevant mechanism for managing the financial and economic security of the enterprise, which at the initial stage should identify and identify factors that affect the prevention, minimization or complete elimination of negative consequences of destabilizing factors. Fi-

ancial and economic security of the enterprise determines the conceptual principles of management methodology and the level of enterprise development, which guarantees the protection of special interests of individual business units as a whole from macro- and microthreats (Fig. 4) [12; 14].

Conclusions

Thus, the financing of innovation as a factor in ensuring the financial and economic security of industrial enterprises should provide a new development in the context of the theoretical basis of research and implementation of financial, organizational, and managerial decisions. A systematic approach to analyzing the financial and economic security of innovation will explore the activities and functioning of industrial enterprises as a multi-criteria structural mechanism based on the unity of the object of study, and accordingly creates prospects for establishing relationships between components of this mechanism and further development of recommendations. Provisions for their effective application in practice based on the emergence of a synergistic effect.

It is established that the financial and economic security of industrial enterprises is a specific financial and economic condition that ensures the protection of its financial and economic, innovation

and technological, management and personnel and market and information interests from internal and external threats, which creates the necessary financial and economic and innovative prerequisites for sustainable development in the innovation vector in the current and long-term periods. It is proved that the state regulation of innovation, its financial support and financial and economic security have a direct impact on the development and effective functioning of innovation of industrial enterprises. Theoretically, there are a number of issues that have been partially explored, but some require further in-depth study and further research to improve innovation, attract investment, provide general financial support and ensure the safety of industrial enterprises.

Список використаних джерел

1. Вакуленко Є. Фінансування інновацій транснаціональними корпораціями / Є. Вакуленко // Ринок цінних паперів України. – 2015. – № 1–2. – С. 65–70.
2. Дзеджула В. В. Залучені джерела у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств / В. В. Дзеджула, І. Ю. Єпіфанова // Економічний аналіз. – 2015. – Т. 21, № 2. – С. 69–74.
3. Єпіфанова І. Ю. Сучасний стан та перспективи покращення фінансування інноваційної діяльності власним капіталом / І. Ю. Єпіфанова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2020. – № 3. – С. 58–63.
4. Кваша Т. К. Державне регулювання інноваційної діяльності шляхом фінансової підтримки інноваційних пріоритетів / Т. К. Кваша, О. Ф. Паладченко, І. В. Молчанова // Наука, технології, інновації. – 2019. – № 3. – С. 54–61.
5. Лях І. І. Особливості венчурного фінансування Придніпровського економічного району в умовах створення екосистеми інноваційного інвестування / І. І. Лях // Управління економікою: теорія та практика. – 2020. – 2020. – С. 184–203.
6. Ляшенко, О. М. Специфічні властивості фінансової безпеки підприємства [Текст] / О. М. Ляшенко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. праць. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 4 (44). – С. 27–32.
7. Мойсеєнко, І. П. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства [Текст] / І. П. Мойсеєнко, О. О. Шолок // Науковий вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.02. – С. 141–146.

8. Орлик, О. В. Економічна безпека підприємства: властивості, стратегія та методи забезпечення [Текст] / О. В. Орлик // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : у 2 т. : колективна моногр. – Дніпропетровськ : «ФОРМ Дробязко С.І.», 2014. – Т. 2. – С. 176–182.

9. Пігуль Н. Г. Внутрішні джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств / Н. Г. Пігуль, Н. А. Дехтяр, О. В. Люта // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14, № 1. – С. 314–320.

10. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення [Текст] : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук ; за ред. Т. Г. Васильціва. – Львів : ЛігаПрес, 2012. – 386 с.

11. Шапуров О. О. Удосконалення фінансового механізму державної підтримки інноваційного розвитку промисловості / О. О. Шапуров, С. А. Король // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. – 2015. – Вип. 15(5). – С. 77–80.

12. Organizational and economic mechanism of a business security as a guarantee of its sustainable development [Електронний ресурс] / V. Tkachenko, I. Tkachenko, P. Puzyrova, A. Klochko // Virtual Economics. – 2019. – Vol. 2, No. 4. – P. 71–85.

13. Tkachenko V. V. Financial potential: strategic management in conditions of economic risk : monograph / V. V. Tkachenko, I. V. Tkachenko, P. Puzyrova. – Kyiv : Foliant, 2020. – 176 p.

14. Tkachenko V. Fundamentals of financial and economic security management of Ukrainian enterprises / V. Tkachenko, I. Tkachenko, P. Puzyrova // Research Papers in Economics and Finance. – 2020. – Vol. 4, No. 2. – P. 41–51.

References

1. Vakulenko Ye. Finansuvannia innovatsii transnatsionalnomy korporatsiiamy / Ye. Vakulenko // Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy. – 2015. – № 1–2. – S. 65–70.
2. Dzhezhula V. V. Zalucheni dzherela u finansuvanni innovatsiinoi diialnosti pidprijemstv / V. V. Dzhezhula, I. Yu. Yepifanova // Ekonomichniy analiz. – 2015. – Т. 21, № 2. – S. 69–74.
3. Yepifanova I. Yu. Suchasnyi stan ta perspektyvy pokrashchennia finansuvannia innovatsiinoi diialnosti vlasnym kapitalom / I. Yu. Yepifanova // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonom. ni nauky. – 2020. – № 3. – S. 58–63.
4. Kvasha T. K. Derzhavne rehuliuвання innovatsiinoi diialnosti shliakhom finansovoi pidtrymky innovatsiinykh

priorytetiv / T. K. Kvasha, O. F. Paladchenko, I. V. Molchanova // Nauka, tekhnologii, innovatsii. – 2019. – № 3. – S. 54–61.

5. Liakh I. I. Osoblyvosti venchurnoho finansuvania Prydniprovskoho ekonomichnogo raionu v umovakh stvorennia ekosystemy innovatsiinoho investuvannia / I. I. Liakh // Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka. – 2020. – 2020. – S. 184–203.

6. Liashenko, O. M. Spetsyfichni vlastyvoli finansovoi bezpeky pidpriemstva [Tekst] / O. M. Liashenko // Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva : zb. nauk. prats. – Luhansk : Vyd–vo SNU im. V. Dalia, 2012. – № 4 (44). – S. 27–32.

7. Moiseienko, I. P. Mekhanizm upravlinnia finansovo–ekonomichnoi bezpekoiu pidpriemstva [Tekst] / I. P. Moiseienko, O. O. Sholok // Naukovi visnyk NLTU Ukrainy : zbirnyk naukovo–tekhnichnykh prats. – Lviv : RVV NLTU Ukrainy. – 2011. – Vyp. 21.02. – S. 141 – 146.

8. Orlyk, O. V. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: vlastyvoli, stratehiia ta metody zabezpechennia [Tekst] / O. V. Orlyk // Ekonomichna bezpeka v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky : u 2 t. : kolektyvna monohr. – Dnipropetrovsk : «FOP Drobiazko S.I.», 2014. – T. 2. – S. 176 – 182.

9. Pihul N. H. Vnutrishni dzherela finansuvannia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv / N. H. Pihul, N. A. Dekhtiar, O. V. Liuta // Ekonomichni analiz. – 2013. – T. 14, № 1. – S. 314–320.

10. Finansovo–ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia [Tekst] : monohrafiia / T. H. Vasylytsiv, V. I. Voloshyn, O. R. Boikevych, V. V. Karkavchuk ; za red. T. H. Vasylytsiva. – Lviv : LihaPres, 2012. – 386 s.

11. Shapurov O. O. Udoskonalennia finansovoho mekhanizmu derzhavnoi pidtrymky innovatsiinoho rozvytku promyslovosti / O. O. Shapurov, S. A. Korol // Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia : Ekonomichni nauky. – 2015. – Vyp. 15(5). – S. 77–80.

12. Organizational and economic mechanism of a business security as a guarantee of its sustainable development [Elektronnyi resurs] / V. Tkachenko, I. Tkachenko, P. Puzyrova, A. Klochko // Virtual Economics. – 2019. – Vol. 2, No. 4. – R. 71–85.

13. Tkachenko V. V. Financial potential: strategic management in conditions of economic risk : monograph / V. V. Tkachenko, I. V. Tkachenko, P. Puzyrova. – Kyiv : Fo-liant, 2020. – 176 p.

14. Tkachenko V. Fundamentals of financial and economic security management of Ukrainian enterprises / V. Tkachenko, I. Tkachenko, P. Puzyrova // Research Papers in Economics and Finance. – 2020. – Vol. 4, No. 2. – P. 41–51.

Дані про авторів

Ольшанська Олександра Володимирівна,

декан факультету управління та бізнес–дизайну, Київський національний університет технологій та дизайну, д.е.н., професор
e-mail: alexolsh8@gmail.com

Пузырьова Поліна Володимирівна,

доцент кафедри Смарт–економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, к.е.н., доцент
e-mail: puzyrova@ukr.net

Данные об авторах

Ольшанская Александра Владимировна,

декан факультета управления и бизнес–дизайна, Киевский национальный университет технологий и дизайна, д.э.н., профессор
e-mail: alexolsh8@gmail.com

Пузырёва Полина Владимировна,

доцент кафедры Смарт–экономики, Киевский национальный университет технологий и дизайна, к.э.н., доцент
e-mail: puzyrova@ukr.net

Data about the authors

Oleksandra Olshanska,

Dean of the Faculty of Management and Business Design, Kyiv National University of Technologies and Design, Doctor of Economic Sciences, Professor
e-mail: alexolsh8@gmail.com

Polina Puzyrova,

Associate Professor of the Department of Smart Economics, Kyiv National University of Technologies and Design, Ph.D. in Economics, Associate Professor
e-mail: puzyrova@ukr.net

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909669>

ЗОРИНА О.А.
ПЕТРАКОВСЬКА О.В.
ЮРЧЕНКО О.А.

Вплив облікової політики на фінансову звітність підприємства

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку підприємницької діяльності існує потреба в поглибленому дослідженні нормативно-правової бази регулювання фінансової звітності підприємств та впливу облікової політики на її показники. Актуальність теми дослідження визначається посиленням необхідності прийняття правових норм, спрямованих на забезпечення гарантій щодо своєчасного надання відкритому колу користувачів достовірної інформації щодо ефективності господарської діяльності підприємства, адекватної реакції на появу нових фінансових конструкцій, понять та операцій.

Метою дослідження є: комплексний аналіз сучасних проблем нормативно – правового регулювання фінансової звітності підприємств України, запропоновано шляхи їх удосконалення, аналіз впливу основних елементів облікової політики на фінансову звітність.

Методи дослідження. В статті використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняння, метод узагальнення даних, дослідження базується на системному підході до розглянутих проблем, вивченні їх взаємозв'язку та розвитку.

Результати дослідження. У статті досліджено нормативно-правову базу регулювання фінансової звітності підприємств України, розкрито проблемні аспекти регулювання, запропоновано шляхи їх удосконалення. Досліджено основні елементи облікової політики, та їх вплив на показники фінансової звітності підприємства.

Галузь застосування результатів. В галузі економічних наук та в практичній діяльності підприємств.

Висновки за статтею. На підставі дослідження встановлено, що система нормативно-правового регулювання фінансової звітності в Україні потребує змін, зокрема необхідно розробити та адаптувати нормативно-правову базу бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні до законодавства Європейського Союзу (далі ЄС) та МСФЗ. З'ясовано, що при організації бухгалтерського обліку та звітності для підприємства важливу роль відіграє облікова політика. На підставі дослідження основних елементів облікової політики встановлено їх суттєвий вплив на фінансову звітність підприємства.

Ключові слова: фінансова звітність, нормативно – правова база, облікова політика.

ЗОРИНА Е.А.
ПЕТРАКОВСКАЯ Е.В.
ЮРЧЕНКО А.А.

Влияние учетной политики на финансовую отчетность предприятия

Актуальность темы исследования. В современных условиях развития предпринимательской деятельности существует потребность в углубленном исследовании нормативно–правовой базы регулирования финансовой отчетности предприятий и влияния учетной политики на ее показатели. Актуальность темы исследования определяется усилением необходимости принятия правовых норм, направленных на обеспечение гарантий своевременного предоставления открытому кругу пользователей достоверной информации об эффективности хозяйственной деятельности предприятия, адекватной реакции на появление новых финансовых конструкций, понятий и операций.

Целью исследования является: комплексный анализ современных проблем нормативно–правового регулирования финансовой отчетности предприятий Украины, предложены пути их усовершенствования, анализ влияния основных элементов учетной политики на финансовую отчетность.

Методы исследования. В статье использован диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнение, метод обобщения данных, исследование базируется на системном подходе к рассматриваемым проблемам, изучении их взаимосвязи и развития.

Результаты исследования. В статье исследована нормативно–правовая база регулирования финансовой отчетности предприятий Украины, раскрыты проблемные аспекты регулирования, предложены пути их усовершенствования. Исследованы основные элементы учетной политики и их влияние на показатели финансовой отчетности предприятия.

Область применения результатов. В области экономических наук и практической деятельности предприятий.

Выводы по статье. На основании исследования установлено, что система нормативно–правового регулирования финансовой отчетности в Украине требует изменений, в частности, необходимо разработать и адаптировать нормативно–правовую базу бухгалтерского учета и финансовой отчетности в Украине к законодательству Европейского Союза (далее ЕС) и МСФО. Выяснено, что при организации бухгалтерского учета и отчетности на предприятии важную роль играет учетная политика. На основании исследования основных элементов учетной политики установлено ее существенное влияние на финансовую отчетность предприятия.

Ключевые слова: финансовая отчетность, нормативно–правовая база, учетная политика.

ZORINA E.A.
PETRAKOVSKAYA E.V.
YURCHENKO A.A.

The effect of accounting policies on an entity's financial statements

Relevance of the research topic. In modern conditions of the development of entrepreneurial activity, there is a need for an in–depth study of the regulatory framework for regulating the financial reporting of enterprises and the impact of accounting policies on its indicators. The relevance of the research topic is determined by the strengthening of the need for the adoption of legal norms aimed at ensuring guarantees of the timely provision of reliable information to an open circle of users about the effectiveness of the economic activity of an enterprise, an adequate response to the emergence of new financial structures, concepts and operations.

The purpose of the study is: a comprehensive analysis of modern problems of legal regulation of financial reporting of enterprises in Ukraine, proposed ways to improve them and analysis of the

impact of the main elements of accounting policy on financial reporting.

Research methods. *The article uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, comparison, the method of generalizing data, the study is based on a systematic approach to the problems under consideration, the study of their relationship and development.*

Research results. *The article examines the legal framework for regulating the financial reporting of Ukrainian enterprises, discloses problematic aspects of regulation, suggests ways of improving them. The main elements of the accounting policy and their influence on the indicators of the financial statements of the enterprise have been investigated.*

Scope of the results. *In the field of economic sciences and practical activities of enterprises.*

Conclusions on the article. *Based on the study, it was found that the system of legal regulation of financial reporting in Ukraine requires changes, in particular, it is necessary to develop and adapt the legal and regulatory framework for accounting and financial reporting in Ukraine to the legislation of the European Union (hereinafter EU) and IFRS. It was found that when organizing accounting and reporting at an enterprise, accounting policy plays an important role. Based on the study of the main elements of accounting policies, it has been established that it has a significant impact on the financial statements of the enterprise.*

Key words: *financial reporting, regulatory framework, accounting policy.*

Постановка проблеми. Тенденції розвитку фінансової звітності формуються під впливом багатьох факторів, у тому числі таких, як стан економіки, рівень розвитку інформаційних технологій та ін. Значні зміни, що спостерігаються в перерахованих факторах викликали появу нових тенденцій розвитку фінансової звітності або певної модифікації тенденцій, що існували раніше. У зв'язку з цим для продовження роботи над концептуальними, методологічними та практичними питаннями, що належать до фінансової звітності, необхідне наукове осмислення та аналіз чинної нормативно – правової бази, що регулює звітність в Україні. На показники фінансової звітності істотно впливає облікова політика, під час розробки якої зважений підхід дозволяє приймати ефективні управлінські рішення.

Отже, існує потреба в поглибленому дослідженні нормативно – правової бази регулювання фінансової звітності підприємств та впливу облікової політики на її показники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти, пов'язані з вивченням питань формування фінансової звітності, зокрема проблема нормативно – правового забезпечення фінансової звітності та вплив облікової політики на її показники знайшли своє відображення в дослідженнях Безверхого К.В. [1], Губачової О.М., Куценко В.А. [2], Озеран А.В. [14], Рубейкіна В.А. [15] та ін..

Однак питання щодо сучасного розвитку нормативно – правового регулювання фінансової

звітності залишаються дискусійними та актуалізують необхідність подальших досліджень.

Метою статті є: комплексний аналіз сучасних проблем нормативно – правового регулювання фінансової звітності підприємств України, запропоновано шляхи їх удосконалення; дослідження впливу елементів облікової політики на фінансову звітність.

Виклад основного матеріалу. У реформуванні бухгалтерського обліку і звітності слід відзначити такі важливі кроки, як прийняття Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [9], який визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.

Для забезпечення відповідності норм національного законодавства України у сфері бухгалтерського обліку вимогам Директиви ЄС № 2013/34/ЄС 05.10.2017 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України № 2164–VIII «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» [11], яким були запроваджені наступні зміни: уточнено, доповнено термінологію; запроваджена таксономія фінансової звітності; скорочено принципи, на яких ґрунтується фінансова звітність; розширено сферу застосування МСФЗ; удосконалено вимоги щодо подання та оприлюднення фінансової звітності; змінено порядок складання консолідованої фінансової звіт-

ності; спрощено доступ до фінансової звітності підприємств; запроваджена нова класифікація підприємств для цілей бухгалтерського обліку та встановлено нові групи підприємств, для яких встановлюються підвищені вимоги щодо ведення бухгалтерського обліку, складання та оприлюднення фінансової звітності; запроваджені нові звітні документи.

Аналізуючи дані табл. 1 можна зазначити, що уточнено терміни «фінансова звітність», «консолідована фінансова звітність». Так, із визначення терміну «фінансова звітність» було виключено слово «бухгалтерська» та слова «фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період» замінено словами «фінансовий стан та результати діяльності».

Консолідована фінансова звітність викладена в такій редакції: «фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці».

Запроваджена таксономія фінансової звітності. Термін «таксономія фінансової звітності» з'явився в редакції Закону України [9] після 01.01.2018 р.

Скорочено принципи, на яких ґрунтується фінансова звітність: з 10 принципів залишилося 7 (зникли принципи обачності, історичної (фактичної) собівартості та періодичності).

Найбільш значним нововведенням в сфері нормативно-правового забезпечення фінансової звітності в Україні стало затвердження у 2013 році Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (далі НП(С)БО 1) [4], яким визначаються мета, склад і принципи складання фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів. З прийняттям НП(С)БО 1 втратили чинність п'ять П(С)БО: П(С)БО 1; П(С)БО 2; П(С)БО 3; П(С)БО 4 та П(С)БО 5, які окремо визначали зміст, форму, загальні вимоги до розкриття статей кожної з форм фінансової звітності.

НП(С)БО 1 [4] не дає детального опису кожної статті. Відповідно до цього були розроблені Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності в Україні»

Таблиця 1. Порівняльний аналіз змін до деяких основних термінів та принципів, на яких ґрунтується фінансова звітність в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», що діяв до 01.01.2018 р. (редакція від 11.06.2017 р.)	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», що діє після 01.01.2018 р. (редакція від 01.07.2021 р.)
фінансова звітність – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період	фінансова звітність – звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства
консолідована фінансова звітність – фінансова звітність, яка відображає фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці	консолідована фінансова звітність – фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці
–	таксономія фінансової звітності – склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю
Принципи, на яких ґрунтується фінансова звітність	
обачність	–
повне висвітлення	повне висвітлення
автономність	автономність
послідовність	послідовність
безперервність	безперервність
нарахування та відповідність доходів і витрат	нарахування
превалювання сутності над формою	превалювання сутності над формою
історична (фактична) собівартість	–
єдиний грошовий вимірник	єдиний грошовий вимірник
періодичність	–

Джерело: систематизовано авторами на основі [9]

Таблиця 2. Порівняльний аналіз змін в додатках до НП(С)БО 1

№ з/п	НП(С)БО 1 (перша редакція)	Зміни в додатках до НП(С)БО 1, згідно з наказами МФУ: № 627 від 27.06.2013 р.; № 48 від 08.02.2014 р.; № 385 від 09.07.2021 р.
Додаток 1 до НП(С)БО 1		
Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1)		
1	Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака	Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма N 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)
2	Рядок 1400 «Зареєстрований капітал»	Рядок 1400 «Зареєстрований (пайовий) капітал»
3	КОАТУУ	КАТОТТГ1
4	Середня кількість працівників ¹	Середня кількість працівників ²
5	За положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку	За національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку
6	–	Виноска: «1 Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад»
Додаток 1 до НП(С)БО 1		
Звіт про власний капітал (форма № 4) графа 3		
7	«Зареєстрований капітал»	«Зареєстрований (пайовий) капітал»
Додаток 2 до НП(С)БО 1		
Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1-к)		
8	Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака	Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Консолідованого звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма N 2-к), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)
9	Рядок 1400 «Зареєстрований капітал»	Рядок 1400 «Зареєстрований (пайовий) капітал»
10	КОАТУУ	КАТОТТГ1
11	Середня кількість працівників ¹	Середня кількість працівників ²
12	За положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку	За національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку
13	–	Виноска: «1 Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад»
Додаток 2 до НП(С)БО 1		
Консолідований звіт про власний капітал (форма № 4-к) графа 3		
14	«Зареєстрований капітал»	«Зареєстрований (пайовий) капітал»
Додаток 3 до НП(С)БО 1		
Перелік додаткових статей фінансової звітності		
15	–	Ряд. 1401 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу» Ряд. 2123 « Дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування» Ряд. 4111 «Дооцінка (уцінка) необоротних активів» Ряд. 4112 «Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів» Ряд. 4113 «Накопичені курсові різниці» Ряд. 4114 «Частка іншого сукупного доходу асоційованих і спільних підприємств» Ряд. 4116 «Інший сукупний дохід»
16	Ряд. 3116 «Зобов'язання з податку на прибуток» Ряд. 3117 «Зобов'язання з податку на додану вартість» Ряд. 3118 «Зобов'язання з інших податків і зборів»	Ряд. 3116 «Витрачання на оплату зобов'язань з податку на прибуток» Ряд. 3117 «Витрачання на оплату зобов'язань з податку на додану вартість» Ряд. 3118 «Витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів»
17	Гр. 2 «3571» Гр. 2 «3572» Гр. 2 «3573» Гр. 2 «3574» Гр. 2 «3576» Гр. 2 «3577»	Гр. 2 «3561» Гр. 2 «3562» Гр. 2 «3563» Гр. 2 «3564» Гр. 2 «3566» Гр. 2 «3567»

Джерело: систематизовано авторами на основі [4]

нансової звітності, затверджені наказом МФУ від 28.03.2013 р. № 433, в яких розкривається інформація за статтями фінансової звітності.

Форма, склад статей та перелік додаткових статей фінансової звітності наведені у додатках 1, 2 та 3 НП(С)БО 1 [4]. З моменту першої редакції НП(С)БО 1 [4], зміни у форми фінансової звітності внесені наказами МФУ № 627 від 27.06.2013 р.; № 48 від 08.02.2014 р.; № 385 від 09.07.2021 р.

Порівняльний аналіз змін в додатках до НП(С)БО 1 [4] наведений в табл. 2.

Аналізуючи дані табл. 2 можна зазначити, що додатки 1 та 2 до НП(С)БО 1 [4] доповнено новими словами, цифрами, відбулися зміни в назвах рядків, графах. Додаток 3 до НП(С)БО 1 [4] доповнено новими рядками: 1401, 2123, 4111, 4112, 4113, 4114, 4116; у графі 2 цифри «3571», «3572», «3573», «3574», «3576» та «3577» замінено відповідно цифрами «3561», «3562», «3563», «3564», «3566» та «3567»; відбулися зміни в назвах рядків 3116, 3117, 3118.

У Балансі (Звіті про фінансовий стан) та Консолідованому балансі (Звіті про фінансовий стан) КОАТУУ змінено на КАТОТТГ 1 та додано виноску такого змісту «1 Кодифікатор адміністра-

тивно-територіальних одиниць та територій територіальних громад».

Після затвердження НП(С)БО 1 [4] 07.02.2013 р. у серпні 2013 року набрало чинність НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [5], яким визначається порядок складання консолідованої фінансової звітності. З прийняттям НП(С)БО 2 втратило чинність П(С)БО 20, яке було затверджено в 1999 році.

Наказом МФУ від 09.07.2021 р. № 385 були затверджені зміни в нормативно – правових документах, які регулюють порядок складання і подання фінансової звітності (табл. 3).

У вересні 2021 року КМУ постановою № 998 вніс зміни до Порядку подання фінансової звітності [12], які спрямовані на перегляд строків подання фінансової звітності; відбулася заміна слів: «фондових біржах» на «регульованому ринку капіталу» (абз. третій п. 2); «органам доходів і зборів» на «податковим органам» (абз. чотирнадцятий п. 2, абз. другий п. 5).

Фінансова звітність підприємства є не просто підсумковою формою подання економічної інформації про підприємство, а й інформаційною базою фінансового аналізу, на підставі якого роблять певні розрахунки та висновки.

Таблиця 3. Зміни в нормативно – правових документах, які регулюють порядок складання і подання фінансової звітності

№ з/п	Зміни згідно з наказом МФУ від 09.07.2021 р. № 385	НП(С)БО 6 «Ви- правлення помилок і зміни у фінансових звітах»	НП(С)БО 25 «Спро- щена фінансова звітність»	Про примітки до річної фінансової звітності	НП(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами»
1	Заміна слова «КОАТУУ» на «КАТОТТГ 1»	-	+	+	+
2	Доповнення виноскою такого змісту: «1 Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад»	-	+	+	+
3	Заміна терміну «цілісних державних майнових комплексів» на «єдиних (цілісних) державних майнових комплексів»	-	+	-	-
4	Заміна слів «виготовлених та реалізованих товарів» і «таких товарів» на «виготовленої та реалізованої продукції (товарів)» та «такої продукції (товарів)»	-	+	-	-
5	Уточнення позиції «Разом витрати (2050+2165)»	-	+	-	-
6	Заміна терміну «цілісних майнових комплексів» на «єдиних (цілісних) майнових комплексів»	+	-	+	-

Джерело: систематизовано авторами на основі [6,7,8,13]

Таблиця 4. Вплив облікової політики на фінансову звітність

Елементи облікової політики	Баланс (Звіт про фінансовий стан)	Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	Звіт про рух грошових коштів	Звіт про власний капітал
методи оцінки вибуття запасів	+	+		+
періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів	+	+		+
порядок обліку і розподілу транспортно–заготівельних витрат, ведення окремого субрахунку обліку транспортно–заготівельних витрат	+	+		+
методи амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, а також довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості, у разі якщо вони обліковуються за первісною вартістю	+	+		+
вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів	+	+		+
підходи до переоцінки необоротних активів	+	+		+
застосування класів 8 та 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій		+		
підходи до періодичності зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку	+			+
метод обчислення резерву сумнівних боргів (у разі потреби – спосіб визначення коефіцієнта сумнівності)	+	+		+
перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів	+	+		+
порядок оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг	+	+		+
перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат, бази їх розподілу	+	+		+
перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг)	+	+		+
порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом	+	+		+
дата визначення придбаних в результаті систематичних операцій фінансових активів	+			
база розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу	+	+		+
кількісні критерії та якісні ознаки суттєвості інформації про господарські операції, події та статті фінансової звітності	+	+	+	+
періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань	+	+		
критерії розмежування об'єктів операційної нерухомості та інвестиційної нерухомості	+			
підходи до класифікації пов'язаних сторін	+	+		+
дата включення простих акцій, випуск яких зареєстровано, до розрахунку середньорічної кількості простих акцій в обігу	+	+		+
дата первісного визнання необоротних активів та групи вибуття як утримуваних для продажу	+			
складання окремого балансу філіями, представництвами, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами підприємства				
визначення одиниці аналітичного обліку запасів				
спосіб складання звіту про рух грошових коштів			+	
підходи до віднесення витрат, пов'язаних з поліпшенням об'єкта основних засобів, до первісної вартості або витрат звітного періоду	+	+		+

Джерело: систематизовано авторами на основі [3,4]

При цьому багато показників фінансової звітності за однакових умов господарської діяльності можуть відрізнятися, залежно від тих елементів, які підприємство встановить у своїй обліковій політиці.

Перелік елементів облікової політики, які повинні розкриватися підприємством у розпорядчому документі наведений в Методичних рекомендаціях щодо облікової політики підприємства [3].

Варто зазначити, що формування облікової політики має проводитися таким чином, щоб вона сприяла ефективному функціонуванню підприємства у довгостроковому періоді; це повинно передбачати вибір таких методів ведення обліку, які б дозволили задовольнити інтереси власників з однієї сторони, а з іншої – не збільшували трудомісткість облікових процедур.

Висновки

За результатами дослідження встановлено, що останнім часом значення облікової політики суттєво зросло, вона перетворилася на реальний інструмент управління підприємством. Зважений підхід під час розробки облікової політики дозволяє приймати ефективні управлінські рішення.

Найпоширеніші проблеми, що виникають при формуванні облікової політики на сучасних підприємствах: недосконалість чинного законодавства та неузгодженість окремих нормативно – правових актів між собою; формальне ставлення фахівців до формування облікової політики; складність вибору варіанту обліку та оцінки конкретних об'єктів.

З урахуванням поступового наближення національного законодавства у сфері бухгалтерського обліку до вимог європейського законодавства на сьогодні триває реалізація заходів щодо імплементації положень Директиви ЄС № 2013/34/ЄС.

У жовтні 2021 року КМУ подав у порядку законодавчої ініціативи для розгляду Верховною Радою проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який був зареєстрований 01.11.2021 р. [10], яким запропоновано запровадити категорії груп материнського підприємства та його дочірніх підприємств та звільнити від обов'язкового складання і подання консолідованої фінансової звітності малі та середні групи, а також удосконалити окремі норми щодо подання фінансової звітності, складеної за МСФЗ на основі таксономії фінансової звітності

в єдиному електронному форматі та уточнити перелік підприємств, які складають фінансову звітність за МСФЗ, оприлюднення консолідованої фінансової звітності разом з аудиторським звітом та вимог до обов'язкових реквізитів первинних документів.

Прийняття акта забезпечить удосконалення законодавства з бухгалтерського обліку та фінансової звітності відповідно до положень європейського законодавства та узгодження з нормами національного законодавства, що в свою чергу сприятиме позитивному інвестиційному клімату в Україні.

Список використаних джерел

1. Безверхий К.В. Перше національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку: а що буде далі? / Облік і фінанси. № 2 (60). 2013. С.8–12.
2. Губачова О.М., Куценко В.А. Становлення облікової політики та її вплив на показники звітності підприємства. Облік і фінанси АПК: освітній портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/stanovlennya-oblikovoi-politiki-ta-ii-vpliv-na-pokazniki-zvitnosti-pidpriemstva.html>
3. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 635 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text>
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність»: Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 628 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13#Text>
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»: Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.1999 № 137 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text>
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text>
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 29 «Фінансова звітність за сегментами»:

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наказ Міністерства фінансів України від 19.05.2005 № 412 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-05#Text>

9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996–XIV (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

10. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 6244 від 01.11.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73098

11. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень: Закон України від 05.10.2017 р. № 2164–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19#Text>

12. Про внесення змін до Порядку подання фінансової звітності: Постанова КМУ № 998 від 22.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2021-%D0%BF#Text>

13. Про примітки до річної фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.2000 № 302 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0904-00#Text>

14. Озеран А.В. Гармонізація фінансової звітності підприємств з міжнародними стандартами та потребами управління: автореф. дис. ... док. екон. наук: спец. 08.00.09 / А.В. Озеран; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2016. 35 с.

15. Рубейкін В.А. Призначення та зміст фінансової звітності / Ефективна економіка № 10, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4403>

References

1. Bezverkhyy K.V. Pershe natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku: a shcho bude dali? / Oblik i finansy. № 2 (60). 2013. S.8–12.

2. Hubachova O.M., Kutsenko V.A. Stanovlennya oblikovoyi polityky ta yiyi vplyv na pokaznyky zvitnosti pidpryyemstva. Oblik i finansy APK: osvitniy portal. URL: <http://magazine.faaaf.org.ua/stanovlennya-oblikovoi-politiki-ta-ii-vplyv-na-pokazniki-zvitnosti-pidpriemstva.html>

3. Methodychni rekomendatsiyi shchodo oblikovoyi polityky pidpryyemstva: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 27.06.2013 № 635 (iz zminamy ta dopovnennyamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text>

4. Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 1 «Zahal'ni vymohy do finansovoyi zvitnosti»: Nakaz

Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 07.02.2013 № 73 (iz zminamy ta dopovnennyamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

5. Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 2 «Konsolidovana finansova zvitnist'»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 27.06.2013 № 628 (iz zminamy ta dopovnennyamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13#Text>

6. Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 6 «Vypravlennya pomylok i zminy u finansovykh zvitakh»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 28.05.1999 № 137 (iz zminamy ta dopovnennyamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text>

7. Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 25 «Sproshchena finansova zvitnist'»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 25.02.2000 № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text>

8. Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 29 «Finansova zvitnist' za segmentamy»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 19.05.2005 № 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-05#Text>

9. Pro bukhhalters'kyi oblik ta finansovu zvitnist' v Ukrayini: Zakon Ukrayiny vid 16.07.1999 № 996–XIV (iz zminamy ta dopovnennyamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

10. Proekt Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro bukhhalters'kyi oblik ta finansovu zvitnist' v Ukrayini» № 6244 vid 01.11.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73098

11. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro bukhhalters'kyi oblik ta finansovu zvitnist' v Ukrayini» shchodo udoskonalennya deyakykh polozhen': Zakon Ukrayiny vid 05.10.2017 r. № 2164–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19#Text>

12. Pro vnesennya zmin do Poryadku podannya finansovoyi zvitnosti: Postanova KМУ № 998 vid 22.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2021-%D0%BF#Text>

13. Pro prymitky do richnoyi finansovoyi zvitnosti: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 29.11.2000 № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0904-00#Text>

14. Ozeran A.V. Harmonizatsiya finansovoyi zvitnosti pidpryyemstv z mizhnarodnymy standartamy ta potrebamy upravlinnya : avtoref. dys. ... dok. ekon. nauk : spets. 08.00.09 / A.V. Ozeran ; Kyiv's'kyi natsional'nyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyrna Het'mana. Kyiv, 2016. 35 s.

15. Rubeykin V. A. Pryznachennya ta zmist finansovoyi zvitnosti / Efektyvna ekonomika № 10, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4403>

Дані про авторів

Зоріна Олена Анатоліївна,

д.е.н. професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування, Національна академія статистики, обліку та аудиту

e-mail: alena07080978@gmail.com

Петраковська Олена Володимирівна,

к.е.н. доцент, доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування, Національна академія статистики, обліку та аудиту

e-mail: petrakov-elena@ukr.net

Юрченко Олександр Анатолійович,

к.е.н. доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування Національна академія статистики, обліку та аудиту

e-mail: alexdekan@ukr.net

Данные об авторах

Зорина Елена Анатольевна,

д.э.н. профессор кафедры учета, аудита и налогообложения, Национальная академия статистики, учета и аудита

e-mail: alena07080978@gmail.com

Петраковская Елена Владимировна,

к.э.н. доцент, доцент кафедры учета, аудита и налогообложения, Национальная академия статистики, учета и аудита

e-mail: petrakov-elena@ukr.net

Юрченко Александр Анатольевич,

к.э.н. доцент кафедры учета, аудита и налогообложения, Национальная академия статистики, учета и аудита

e-mail: alexdekan@ukr.net

Data about authors

Elena Zorina,

Doctor in Economics, Professor of Department of Accounting, Audit and Taxation

National Academy of Statistics, Accounting and Audit

e-mail: alena07080978@gmail.com

Elena Petrakovskaya,

PhD in Economics, Associate Professor of Department of Accounting, Audit and Taxation National Academy of Statistics, Accounting and Audit

e-mail: petrakov-elena@ukr.net

Alexander Yurchenko,

PhD in Economics, Associate Professor of Department of Accounting, Audit and Taxation National Academy of Statistics, Accounting and Audit

e-mail: alexdekan@ukr.net

УДК 658: 69.003

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909685>

АКСЕЛЬРОД Р.Б.

ГРИНЕНКО І.М.

КУШНІР І.І.

Обґрунтування сучасного формату економіко-управлінської технології реінжинірингу бізнес-процесів будівельного підприємства

Предметом дослідження є науково-методичні засади та аналітичні інструменти, що в сукупності забезпечують економічне обґрунтування та управлінський супровід впровадження проекту вартісного інжинірингу (реінжинірингу) на підрядному будівельному підприємстві.

Метою роботи є поглиблення теоретичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо формалізації та обґрунтування економічної доцільності процесу вартісного інжинірингу як проекту оновлення підрядних підприємств, що спрямований на суттєве зміцнення їх позиції на будівельному ринку.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення конкретних завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема, в якості загально-методичної основи дослідження використано міждисциплінарну універсальну методологію вартісного інжинірингу як радикального системного засобу перепроєктування бізнес-процесів, архітектури підприємства та системи його адміністрування; діалектичний та історичний методи наукового пізнання, аналізу і синтезу.

Результати роботи. Набули подальшого розвитку теоретичні засади економічного оцінювання та обґрунтування інжинірингових проектів на підприємстві шляхом: визначення поняття «проект реінжинірингу» як впорядкованої сукупності планових завдань та прогнозних оцінок, що од-

нозначно визначають послідовність синхронізованих у просторі та часі дій суб'єктів та учасників інжинірингової діяльності стосовно досягнення її конкретної мети; групування видів інжинірингових проектів залежно від встановлення складових механізму розроблення та реалізації інжинірингового проекту та типів інжинірингового проектування.

Галузь застосування результатів. Методологічні розробки є удосконаленням існуючих методологій вартісно- та процесно-орієнтованого менеджменту, стратегічного управління, управління проектами, економічного аналізу та інвестиційного менеджменту.

Висновки. Результати дослідження дозволяють вирішувати актуальні проблеми підвищення конкурентоспроможності будівельних організацій шляхом реінжинірингового проектування. Наукова значимість дослідження полягає у розробці компонентної методології моделювання реінжинірингу бізнес-процесів. Практичне значення використання полягає у застосуванні дослідження в реальному секторі економіки під час реструктуризації та реформування будівельних організацій. Наукова новизна дослідження полягає у розробці методології та концептуальних положень системного управління реінжинірингом бізнес-процесів будівельних організацій на основі використання процесного підходу.

Ключові слова: будівельне підприємство, менеджмент, реінжиніринг бізнес-процесів, формалізація структури бізнес-процесів, реструктуризація, реорганізація, інвестиційно-будівельний проект.

АКСЕЛЬРОД Р.Б.
ГРИНЕНКО И.Н.
КУШНИР И.И.

Обоснование современного формата экономико-управленческой технологии реинжиниринга бизнес-процессов строительного предприятия

Предметом исследования являются научно-методические основы и аналитические инструменты, которые в совокупности обеспечивают экономическое обоснование и управленческое сопровождение внедрения проекта стоимостного инжиниринга на подрядном строительном предприятии.

Целью работы является углубление теоретических основ и разработка практических рекомендаций по формализации и обоснованию экономической целесообразности процесса стоимостного инжиниринга как проекта обновления подрядных предприятий, который направлен на существенное укрепление их позиции на строительном рынке.

Методы исследования. Для достижения цели и решения конкретных задач использован комплекс общенаучных и специальных методов, в частности, в качестве общеметодической основы исследования использована междисциплинарная универсальная методология стоимостного инжиниринга как радикального системного средства перепроектирования бизнес-процессов, архитектуры предприятия и системы его администрирования; диалектический и исторический способы научного познания, анализа и синтеза.

Результаты работы. Приобрели дальнейшее развитие теоретические основы экономической оценки и обоснования инжиниринговых проектов на предприятии путем: определения понятия «проект реинжиниринга» как упорядоченной совокупности плановых заданий и прогнозных оценок, однозначно определяющих последовательность синхронизированных в пространстве и времени действий субъектов и участников инжиниринговой деятельности по достижению ее конкретной цели; группировка видов инжиниринговых проектов в зависимости от установления составляющих механизма разработки и реализации инжинирингового проекта и типов инжинирингового проектирования.

Область применения результатов. Методологические разработки являются усовершенствованием существующих методологий стоимостного и процессно-ориентированного менеджмента, стратегического управления, управления проектами, экономического анализа и инвестиционного менеджмента.

Выводы. Результаты исследования позволяют решать актуальные проблемы повышения конкурентоспособности строительных организаций путём реинжинирингового проектирования. На-

учная значимость исследования состоит в разработке компонентной методологии моделирования реинжиниринга бизнес–процессов. Практическое значение использования заключается в применении исследования в реальном секторе экономики при реструктуризации и реформировании строительных организаций. Научная новизна исследования состоит в разработке методологии и концептуальных положений системного управления реинжинирингом бизнес–процессов строительных организаций на основе использования процессного подхода.

Ключевые слова: строительное предприятие, менеджмент, реинжиниринг бизнес–процессов, формализация структуры бизнес–процессов, реструктуризация, реорганизация, инвестиционно–строительный проект.

AKSELROD R.B.
HRYNENKO I.M.
KUSHNIR I.I.

Justification of the modern format of economic and management technology for reengineering business processes of a construction enterprise

The subject of the research is the scientific and methodological foundations and analytical tools, which together provide economic justification and management support for the implementation of a cost engineering project at a contracting construction company.

The aim of the work is to deepen the theoretical foundations and develop practical recommendations for formalizing and justifying the economic feasibility of the process of value engineering as a project for the renewal of contracting enterprises, which is aimed at significantly strengthening their position in the construction market.

Research methods. To achieve the goal and solve specific problems, a set of general scientific and special methods was used, in particular, an interdisciplinary universal methodology of cost engineering was used as a general methodological basis for the study as a radical system tool for redesigning business processes, enterprise architecture and its administration system; dialectical and historical methods of scientific knowledge, analysis and synthesis.

Results of work. The theoretical foundations of the economic assessment and substantiation of engineering projects at the enterprise were further developed by: defining the concept of a «reengineering project» as an ordered set of planned tasks and forecast assessments that uniquely determine the sequence of actions synchronized in space and time by subjects and participants in engineering activities to achieve its specific goal; grouping of types of engineering projects depending on the establishment of the components of the mechanism for the development and implementation of an engineering project and types of engineering design.

Field of application of results. Methodological developments are an improvement of existing methodologies for value and process–oriented management, strategic management, project management, economic analysis and investment management.

Conclusions. The results of the study allow solving urgent problems of increasing the competitiveness of construction organizations through reengineering design. The scientific significance of the study lies in the development of a component methodology for modeling the reengineering of business processes. The practical value of the use lies in the application of research in the real sector of the economy during the restructuring and reform of construction organizations. The scientific novelty of the research consists in the development of the methodology and conceptual provisions of the systemic management of the reengineering of the business processes of construction organizations based on the use of the process approach.

Key words: construction company, management, reengineering of business processes, formalization of the structure of business processes, restructuring, reorganization, investment and construction project.

Formulation of the problem. The consequences of the protracted crisis, which until recently affected the entire construction industry of Ukraine, are forcing construction companies as leading

stakeholders (executors of works in the format of investment projects to ensure the completion of unfinished and unfinished construction products) to seek effective means to break the balance or destruction. The leading and systematic means of output of contractors, as well as other industrial enterprises, is a radical or partial transformation (modernization) of the operating system of the enterprise and the current system and structure of administration of its activities – through cost engineering. Most companies now rely on cost engineering as an activity aimed at modernizing (correcting) the company's strategy and updating the system of its functioning and personnel administration as a purposeful means of overcoming crisis or destructive phenomena and factors.

The aim of the article is to develop a methodological basis for the initiation and implementation of cost engineering for the needs of a construction company, taking into account the nature of the interdependence between the content of the life cycle stages of a cost engineering project and the strategy of a contracting company.

Presenting main material. Cost engineering as an interdisciplinary category (economics, management, information technology) in the context of modern management paradigm is attracting more and more attention of scientists and practitioners as a tool to grow internal capacity, ensuring its harmonization with enterprise strategy and environmental variability.

Main ultimate goal of business process reengineering is flexibility and efficiency of adapting to predicted changes in consumer requests: appropriate adjustment of strategy, technology, organization of production and management, based on which effective automation currently lies.

In scientific works [1–3], individual elements of the reengineering of managerial business processes are formulated. The theory of reengineering was developed into an independent management concept at the end of XX century in the works of M. Hammer, J. Champ, T. Davenport. The main reason for this served as a decrease in the efficiency of business models and management approaches.

The authors M. Hammer and J. Champy [4] define the reengineering of business processes and understand the fundamental rethinking and radical modification of business processes to achieve a turning point in improving critical current indicators, such as costs, quality, service and speed of business process-

es. In articles [5, 6] it is indicated that the object of reengineering is business processes, and not the structure of enterprises or their individual functions. Based on the analysis of the theory and practice of business process reengineering, it is proposed to consider unproductive operations and relationships between performers as a separate business process as a subject of reengineering. The authors [7] define the reengineering of business processes as a philosophy of improvement, the main task of which is to achieve fundamental improvements by redesigning the process to maximize value and minimize other indicators.

Analysis of the work of domestic and foreign economists, identified the following key attributes of cost engineering business processes a) project format as a basis for the success of cost engineering; b) the need to overcome or prevent crisis or destructive phenomena in the strategy and current activities of the enterprise and the goal of cost engineering to upgrade the operating system and architecture of the enterprise, which will provide a new level of flexibility, maneuverability, productivity of qualified assets and, ultimately, increasing competitiveness; c) radical transformation and partial modernization of operational and product and administrative and management subsystems of the operating system of the enterprise.

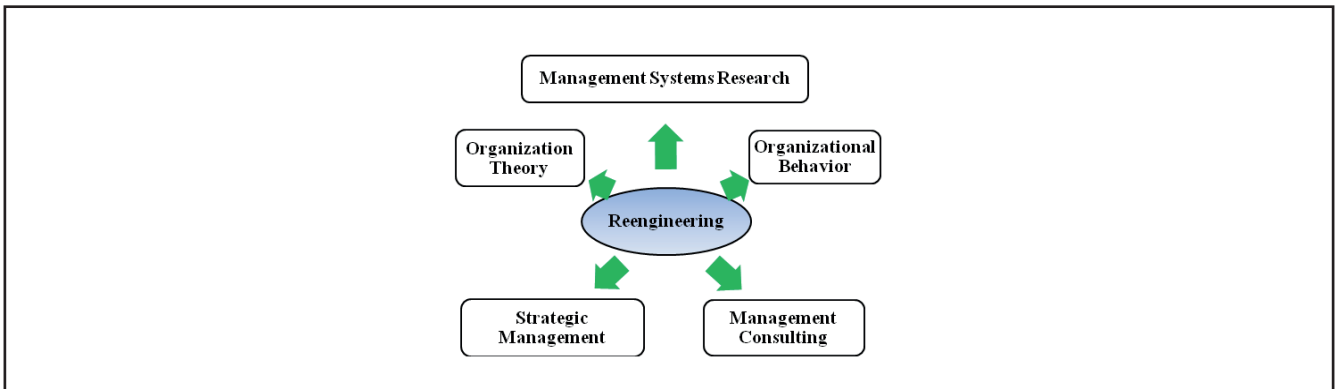
It is proposed to use reengineering of business processes that implements a process approach to enterprise management as an effective method of restructuring. The need for business process reengineering is determined by the following factors:

- complex production structure;
- territorial distribution of units; a large number
- cooperative ties; versatility;
- dynamism and client-oriented financial and economic activities of modern enterprises.

Reengineering business processes (RBP) allows concentrating on obtaining the final result of the process, increases the degree of coordination of operations, dramatically accelerates business processes and improves quality work. Concentration of funds on the reengineering of key business processes, in turn, dramatically increases the effectiveness of restructuring enterprises.

The figure shows the relation of reengineering business processes in the modern management system.

Significant structural changes to the construction organization during the reengineering of business processes, accompanied by the transition to new principles of work of the organization, require the develop-

Relation of business processes reengineering in the modern management system

ment and implementation of a special project and the creation of a reengineering team, including both the staff of the organization and invited consultants.

The construction organization proceeds to a new period of development after the intended goals of work on the project of the previous stage are reached. Permanent small upgrades are performed during the ongoing work. It is necessary to re-engineer the organization as the possibilities of gradual improvements, organization, are exhausted. But usually in this case, the project already covers not only the entire construction organization, but only its individual units. Thus, continuous activities to change the organization become part of its daily life in response to the constant changes of various environmental factors: market, technology, customer preferences, competition and so on.

The development of the component methodology of the RBP is an urgent task for the successful restructuring of enterprises.

It is necessary to formalize the formulation of the task of reengineering business processes on the basis of component configuration of the enterprise's structure. It is advisable to apply a systematic approach to determining the functions and patterns of interaction of business processes.

An enterprise is considered as a goal-oriented structure of potential and processes, which is based on the representation of system (S) as a tuple of components:

$$S = \langle C, F, R \rangle, \quad (1)$$

where C is a set of system components, F is a set of functions (activities, business processes, operations), R is a set of relations.

Formalization of the structure of business processes is an important task of their reengineering. From the composition of system elements defined by relation (1), functions that process, use, and form

other elements are identified in a separate category. In this way, some transformations and processes are realized, and regularities are determined according to which the functioning of the system is organized.

The set of system components C is described by such a tuple of sets:

$$C = \langle X, Y, Z, T, G, M \rangle, \quad (2)$$

where X is a set of input elements, Y is a set of output elements, Z is a set of external environment elements, T is the period of time over which the system, G is a set of goals of functioning system, M is a set of methods (strategies, patterns) of functioning system.

The participation of components in functions is defined by certain role relations. Elements participate in the execution of the function as input and output objects, means, people and their organizations participate in the execution of functions as executors, initiators, recipients of the result. It is necessary to determine the goal of fulfillment or a criterion, a method of execution based on the use of a strategy or a specific method of organizing a process that optimizes the achievement of a goal for the implementation of a function. In addition, it is necessary to determine the time interval for the function.

Conclusions

When creating tools should take into account the functional, technical and economic-managerial features of the operating system of the contractor as a contractor (general contractor or subcontractor) of the construction investment project, first of all, design and target and adaptogenic capabilities and combinations.

Theoretical and methodological components and applied modules should cover the functional, economic, technical and time structure of the cost engineering project, together they should form a holistic formalized

chain of decision-making on the content and depth of transformations of business processes and organizational structures and cost engineering budget.

Some theoretical and methodological components and relevant software modules in the form of a comprehensive diagnostic complex should quickly and accurately assess the production and property, marketing and cost-economic characteristics of the contractor in its distinct share (segment) of the construction and special works market, and further – on the basis of such an assessment – to update the feasibility of cost engineering as a modernization project and to reveal the depth of transformations.

References

1. Ryzhakova, G. (2013). Alternative analytical tools for ensuring the economic security of public investment in construction projects. Management of complex systems development. no. 16, 203 – 208.
2. Kulikov, P., Ryzhakova, G., Honcharenko, T., Ryzhakov, D., Malykhina, O. Olap-tools for the formation of connected and diversified production and project management systems International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering, 2020, 9(5), pp. 8670–8676.
3. D. Chernyshev, I. Ivakhnenko, G. Ryzhakova, K. Predun, «Implementation of principles of biosphere compatibility in the practice of ecological construction in Ukraine» in International Journal of Engineering & Technology, UAE: Science Publishing Corporation, 2018– Vol 10, No 3.2: Special Issue 2, pp. 584–586.
4. M. Hammer, J. Champy, Reinzhiniring korporatsii: Manifest revoliutsii v biznese [Reengineering the corporation: A Manifesto for business revolution]. Saint-Petersburg, Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, 2000. 332 p.
5. H.J. Khasraghi, M.J. Tarokh, Efficient Business Process Reengineering with Crowd sourcing, International Journal of Applied Information Systems. 2012. Vol. 2 (7).
6. Honcharenko, T., Ryzhakova, G., Borodavka, Y. Method for representing spatial information of topological relations based on a multidimensional data model ARPJ Journal of Engineering and Applied Sciences, 2021, 16(7), стр. 802–809.
7. G. Ryzhakova, D. Ryzhakov, S. Petrukha, T., Ishchenko, T., Honcharenko, «The innovative technology for modeling management business process of the enterprise», in International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), Volume-8 Issue-4, November 2019, pp. 4024–4033. [Online]. Available: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4/D8356118419.pdf>

Дані про авторів

Аксельрод Роман Борисович,

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: akselrod.rb@knuba.edu.ua

Гриненко Ігор Миколайович,

здобувач кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: taqm@ukr.net

Кушнір Ілля Ігорович,

здобувач кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Данные об авторах

Аксельрод Роман Борисович,

кандидат политических наук, доцент, доцент кафедры политических наук, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: akselrod.rb@knuba.edu.ua

Гриненко Игорь Николаевич,

соискатель кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: taqm@ukr.net

Кушнир Илья Игоревич,

соискатель кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Information about the authors

Roman Akselrod,

Candidate of Political Science, Associate Professor, Associate Professor of Political Science Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture

e-mail: akselrod.rb@knuba.edu.ua

Igor Hrynenko,

Applicant for the Department of Management in Construction, Kyiv National University of Construction and Architecture

e-mail: taqm@ukr.net

Ilya Kushnir,

Applicant for the Department of Management in Construction, Kyiv National University of Construction and Architecture

mail: kmb_knuba@ukr.net

Маркетинговий підхід до стратегічного управління збутом підприємств

Предметом дослідження є маркетинговий підхід до стратегічного управління збутом підприємств.

Метою дослідження є визначення стратегічного маркетингового управління збутом підприємств.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведено визначення понять «маркетингове управління» в загальному вигляді та «стратегічне маркетингове управління збутом». Розглянуто чотири основні елементи моделі стратегічного маркетингового управління збутом. Визначено можливі стратегії сегментації ринку.

Висновки. Концептуальною основою стратегічного маркетингового управління збутом є інтеграція стратегічного та маркетингового підходу до управління збутом. З одного боку, управління збутом ґрунтується на інструментах стратегічного управління (елементи управління збутом формуються на основі місії підприємства, стратегічних цілей підприємства, стратегії підприємства і засобах її реалізації), а з іншого боку, управління збутом є невід'ємним елементом стратегічного маркетингу (збутова політика формується на основі стратегічних цілей маркетингу, стратегії маркетингу і засобів її реалізації).

Визначено, що стратегічне управління збутом – це багатоаспектний управлінський процес, спрямований на забезпечення ефективного збуту підприємства у довгостроковій перспективі в умовах мінливості зовнішнього середовища. Стратегічне маркетингове управління збутом – це багатоаспектний управлінський процес, який базується на концепції маркетингу і спрямований на забезпечення ефективного продажу у довгостроковій перспективі через задоволення потреб споживачів в умовах мінливості маркетингового середовища.

Ключові слова: підприємство, маркетинг, стратегії, збут, інформація, інновації, конкурентоспроможність, ринок, ефективність, споживач.

ГЕРЗАНИЧ В.М.
ДУРАН В.І.
ФОРКОШ М.А.

Маркетинговий підхід к стратегическому управлению сбытом предприятий

Предметом исследования является маркетинговый подход к стратегическому управлению сбытом предприятий.

Целью исследования является определение стратегического маркетингового управления сбытом предприятий.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье приведены определения понятий «маркетинговое управление» в общем виде и «стратегическое маркетинговое управление сбытом». Рассмотрены четыре основных элемента модели стратегического маркетингового управления сбытом. Определены возможные стратегии сегментации рынка.

Выводы. Концептуальной основой стратегического маркетингового управления сбытом есть интеграция стратегического и маркетингового подхода к управлению сбытом. С одной стороны, управление сбытом основывается на инструментах стратегического управления (элементы управления сбытом формируются на основе миссии предприятия, стратегических целей предприятия, стратегии предприятия и средствах ее реализации), а с другой стороны, управление сбытом яв-

ляется неотъемлемым элементом стратегического маркетинга (сбытовая политика формируется на основе стратегических целей маркетинга, стратегии маркетинга и способах ее реализации).

Определено, что стратегическое управление сбытом – многоаспектный управленческий процесс, направленный на обеспечение эффективного сбыта предприятия в долгосрочной перспективе в условиях изменчивости внешней среды. Стратегическое маркетинговое управление сбытом – это многоаспектный управленческий процесс, основанный на концепции маркетинга и направленный на обеспечение эффективной продажи в долгосрочной перспективе через удовлетворение потребностей потребителей в условиях изменчивости маркетинговой среды.

Ключевые слова: предприятие, маркетинг, стратегии, сбыт, информация, инновации, конкурентоспособность, рынок, эффективность, потребитель.

HERZANYCH V.M.
DURAN V.I.
FORKOSH M.O.

Marketing approach to strategic sales management of enterprises

The subject of the study is the marketing approach to strategic sales management of enterprises.

The purpose of the study is to determine the strategic marketing management of sales of enterprises.

Research methods. The dialectical method of scientific cognition, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The paper defines the concepts of «marketing management» in general and «strategic marketing sales management.» The four main elements of the model of strategic marketing sales management are considered. Possible market segmentation of market strategies are identified.

Conclusions. The conceptual basis of strategic marketing sales management is the integration of strategic and marketing approach to sales management. On the one hand, sales management is based on the tools of strategic management (elements of sales management are formed on the basis of the enterprise's mission, strategic goals of enterprise, enterprise strategy and means of implementation), and on the other hand, sales management is an integral part of strategic marketing (sales policy formed on the basis of strategic marketing goals, marketing strategy and means of its implementation).

It is determined that strategic sales management is a multifaceted management process aimed at ensuring effective sales of the enterprise in the long run in conditions of changing external environment. Strategic marketing sales management is a multifaceted management process based on the concept of marketing and aimed at ensuring effective sales in the long run by meeting the needs of consumers in a changing marketing environment.

Keywords: enterprise, marketing, strategies, sales, information, innovations, competitiveness, market, efficiency, consumer.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання вимагають від підприємств своєчасної реакції на зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі. Мінливість зовнішнього середовища обумовлює необхідність використання стратегічного підходу в управлінні збутом. Однак, в управлінні збутом в умовах ринкової економіки недостатньо використовувати лише інструменти стратегічного менеджменту. Ринок вимагає маркетингового підходу до управління всіма сферами діяльності підприємства, у тому числі збутом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній економічній літературі значна ува-

га приділяється використанню маркетингового підходу в управлінні збутом підприємств (Ас-сель Г., Балабаниць А.В., Еткінсон Дж., Зозульов О.В., Куденко Н.В., Шульгіна Л.М. та ін.). Однак, стратегічне маркетингове управління збутом як концепція управління збутовою діяльністю підприємств комплексно не розглядалась і тому потребує подальшого дослідження.

Мета статті – визначення стратегічного маркетингового управління збутом підприємств.

Виклад основного матеріалу. В управлінні збутом в умовах ринкової економіки недостатньо використовувати лише інструменти стратегічно-

го менеджменту. Ринок вимагає маркетингового підходу до управління всіма сферами діяльності підприємства, у тому числі збутом. Тому доцільно визначити, що представляє собою поняття «маркетингове управління» взагалі та «маркетингове управління збутом».

На сьогоднішній день немає єдиної точки зору щодо визначення поняття «маркетингове управління». Частина авторів (Пеліщенко В., Синяєва І.) вважають, що маркетингове управління – це «... важливіша функціональна частина загальної системи управління підприємством...» [10, с. 16]. Інші автори (Боуен Дж., Дяків Р., Котлер Ф., Мейкенз Дж., Федосєєв В.) розглядають маркетингове управління як технологію управління окремими аспектами діяльності підприємства.

Узагальнюючи визначення поняття «маркетингове управління», можна зробити висновок, що в загальному вигляді маркетингове управління – це управління всіма сферами життєдіяльності підприємства, засноване на використанні концепції маркетингу, а стратегічне маркетингове управління збутом – це багатоаспектний управлінський процес, який базується на концепції маркетингу і спрямований на забезпечення ефективного продажу у довгостроковій перспективі через задоволення потреб споживачів в умовах мінливості маркетингового середовища.

Стратегічне маркетингове управління збутом можна представити у якості моделі. Модель стратегічного маркетингового управління збутом включає чотири основні елементи: стратегічне маркетингове планування збуту; стратегічна маркетингова організація збуту; стратегічний маркетинговий аналіз збуту; стратегічний маркетинговий контроль і регулювання збуту.

Розглянемо кожний з цих елементів. Стратегічне маркетингове планування збуту являє собою процес програмування майбутнього підприємства у сфері збуту з урахуванням змін у зовнішньому середовищі, орієнтований на задоволення потреб цільового ринку (сегменту). Це найголовніший етап процесу стратегічного маркетингового управління збутом. Стратегічне планування збуту здійснюється в наступному порядку: стратегічний аналіз; вибір стратегічного напрямку; формування стратегічного набору. Особливо важливе значення в сучасних умовах господарювання має стратегічний аналіз, який базується на результатах маркетингових досліджень і дозволяє своєчасно виявити можливо-

сті та погрози у зовнішньому середовищі, сильні та слабкі сторони підприємства, а також врахувати всі фактори при розробці стратегії.

Вибір стратегічного напрямку повинен базуватись на результатах сегментації ринку. Підприємство може пропонувати один або декілька товарів на одному або декількох сегментах, що дозволяє використовувати чотири можливі стратегії: концентровану сегментацію, розширення сегментів ринку, асортименту сегментацію і диференційовану сегментацію.

Концентрована сегментація – це пропозиція одного товару для одного сегменту. Концентровану сегментацію частіше використовують невеликі підприємства з обмеженими ресурсами.

Підприємство, яке використовує стратегію розширення сегментів ринку, пропонує один товар декільком сегментам. Таким чином, сегмент ринку для одного товару розширюється, збільшуючи прибутковість. Підприємство зазвичай спочатку використовує стратегію концентрованої сегментації, а потім стратегію розширення сегментів з метою збільшення ринкової частки.

При асортиментній сегментації одному сегменту пропонують декілька товарів (певний асортимент товарів).

Багато підприємств, особливо великих, працюють на декількох сегментах, розробляючи програму маркетингу декількох товарів для кожного сегменту. Це свідчить про використання стратегії диференційованої сегментації, оскільки підприємство диференціює пропозицію товарів з метою задовольнити потреби окремих сегментів.

На основі обраного стратегічного напрямку розробляються маркетингові стратегії управління збутом. Результативність стратегічного маркетингового управління збутом залежить від правильності вибору стратегії позиціонування, яка може базуватись на таких параметрах, як ціна і витрати на маркетинг. Однак, при виборі стратегії позиціонування особливо важливо враховувати результати сегментації, оскільки різні типи покупців по-різному ведуть себе у процесі прийняття рішень щодо купівлі товарів. Так, для економічних покупців найбільш важливим фактором є ціна, для персоніфікованих – імідж підприємства, для етичних – рівень прихильності до підприємства, для апатичних – зручність здійснення купівлі.

Стратегічна маркетингова організація збуту – це процес пристосування системи збуту підпри-

ємства до обраних стратегій з метою їх найповнішого й найефективнішого виконання. На цьому етапі відбувається реалізація стратегій управління збутом, приводиться у відповідність до обраних стратегій організаційна структура управління збутом та здійснюються необхідні стратегічні зміни.

Стратегічний маркетинговий контроль збуто – це регулярна перевірка відповідності цілей, стратегічних установок, програм підприємства та інших рішень у сфері збуто маркетинговим та ринковим можливостям, що є у наявності чи прогнозуються.

Висновки

Концептуальною основою стратегічного маркетингового управління збутом є інтеграція стратегічного та маркетингового підходу до управління збутом. З одного боку, управління збутом ґрунтується на інструментах стратегічного управління (елементи управління збутом формуються на основі місії підприємства, стратегічних цілей підприємства, стратегії підприємства і засобах її реалізації), а з іншого боку, управління збутом є невід’ємним елементом стратегічного маркетингу (збутова політика формується на основі стратегічних цілей маркетингу, стратегії маркетингу і засобах її реалізації).

Визначено, що стратегічне управління збутом – це багатоаспектний управлінський процес, спрямований на забезпечення ефективного збуто підприємства у довгостроковій перспективі в умовах мінливості зовнішнього середовища. Стратегічне маркетингове управління збутом – це багатоаспектний управлінський процес, який базується на концепції маркетингу і спрямований на забезпечення ефективного продажу у довгостроковій перспективі через задоволення потреб споживачів в умовах мінливості маркетингового середовища.

Список використаних джерел

1. Ассель Г. Маркетинг: принципы и стратегия: учеб. [для вузов]. М.: ИНФРА–М, 2001. 804 с.
2. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингове дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (1). С. 125–130.
3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2011. Вип. 21 (11). С. 201–205.

4. Гаврилко П. П., Лалакулич М. Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2012. Вип. 22 (4). С. 158–164.

5. Колодійчук А. В., Гуштан Т. В., Молнар О. С., Василюха Н. В., Чобаль Л. Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид–во НН–ВК «АТБ», 2021. 189 с.

6. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1 (132). С. 58–62.

7. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

8. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

9. Котлер Ф., Боуэн Дж., Мейкинз Дж. Маркетинг: Гостеприимство. Туризм: учеб. [для вузов]. М.: ЮНИ–ТИ, 1998. 787 с.

10. Пеліщенко В.П. Маркетинговий менеджмент: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 200 с.

11. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

12. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

References

1. Assel, G. (2001). Marketing: printsipy i strategiya [Marketing: principles and strategy]: Textbook [for universities]. Moscow: INFRA–M. [in Russian].
2. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (1) (pp. 125–130). [in Ukrainian].
3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21 (11) (pp. 201–205). [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni factory vynykennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

5. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). *Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi* [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiyoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini* [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukr.].

8. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiyoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

9. Kotler, F., Bowen, J., & Maykins, J. (1998). *Marketing: Gostepriimstvo. Turizm* [Marketing: Hospitality. Tourism]: Textbook [for universities]. Moscow: UNITI. [in Russian].

10. Pelishenko, V. P. (2003). *Marketynhovy menedzhment* [Marketing management]: Textbook. Kyiv: Center for Educational Literature.

11. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretychni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

12. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). *Upravlinnya konkurentospromozhnisty mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky*

Ukrayiny [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Герзанич Віталій Михайлович,

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Дуран Володимир Іванович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Форкош Михайло Олександрович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Герзанич Виталий Михайлович,

к.э.н., доцент кафедры экономической теории, ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Дуран Владимир Иванович,

магістр, економічний факультет, ГВУЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Форкош Михаил Александрович,

магістр, економічний факультет, ГВУЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Vitaliy Herzanych,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Volodymyr Duran,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Mykhaylo Forkosh,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Шляхи підвищення прибутковості вітчизняних підприємств в умовах пандемії COVID-19

Предметом дослідження є теоретичні та методичні основи підвищення прибутковості вітчизняних підприємств в умовах пандемії COVID-19.

Метою дослідження є визначення найбільш актуальних шляхів в підвищення прибутковості вітчизняних підприємств в умовах пандемії COVID-19.

Методи дослідження. При написанні статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження економічних явищ і процесів щодо підвищення прибутковості підприємств, методи системного аналізу та узагальнення наукових досліджень.

Результати роботи. З'ясовано, що прибуток є основним фінансовим результатом ефективності діяльності сучасних підприємств. Проаналізовано проблеми підвищення прибутковості, з якими стикаються вітчизняні підприємства в умовах карантинних обмежень, а саме: падіння споживчого попиту, закриття або призупинення діяльності підприємства, скорочення персоналу, падіння виручки від реалізації, зниження прибутковості, банкрутство та інші проблеми. Проаналізовано заходи підтримки бізнесу під час пандемії в провідних закордонних країнах, а саме: США, Велика Британія, Італія, Німеччина. Узагальнено вплив карантинних заходів на прибутковість вітчизняних підприємств окремих секторів економіки України серед яких: знаходження нових способів роботи під час пандемії; впровадження нових технологій безготівкових розрахунків з використанням інформаційних мереж; перехід до використання віртуальної валюти Біткоїн та інших цифрових валют та інші заходи. Виявлена тенденція зниження прибутковості вітчизняних підприємств в умовах пандемії COVID-19. Узагальнено шляхи підвищення прибутковості вітчизняних підприємств в умовах пандемії COVID-19.

Галузь застосування результатів. Економіка підприємства, менеджмент, управління підприємством, стратегічне управління.

Висновки. Доведено, що підвищення прибутковості вітчизняних підприємств в умовах пандемії COVID-19 можливе за умови: розробки та впровадження низки заходів, які є унікальними для кожного підприємства; використання невикористаних резервів підвищення прибутку; врахування досвіду роботи закордонних підприємств при карантинних обмеженнях.

Ключові слова: вітчизняні підприємства, ефективність діяльності підприємств, прибуток, пандемія COVID-19, шляхи підвищення прибутковості підприємств.

ШАЦЬКА З.Я.

ГОРБАЧ С.В.

Пути повышения прибыльности отечественных предприятий в условиях пандемии COVID-19

Предметом исследования являются теоретические и методические основы повышения прибыльности отечественных предприятий в условиях пандемии COVID-19.

Целью исследования является определение наиболее актуальных путей повышения доходности отечественных предприятий в условиях пандемии COVID-19.

Методы исследования. При написании статьи использованы общенаучные и специальные методы исследования экономических явлений и процессов повышения прибыльности предприятий, методы системного анализа и обобщения научных исследований.

Результаты работы. Установлено, что прибыль является основным финансовым результатом эффективности деятельности современных предприятий. Проанализированы проблемы повышения прибыльности, с которыми сталкиваются отечественные предприятия в условиях карантинных ограничений, а именно: падение потребительского спроса, закрытие или приостановление деятель-

ности предприятия, сокращение персонала, падение выручки от реализации, снижение доходности, банкротство и другие проблемы. Проанализированы меры поддержки бизнеса во время пандемии в ведущих зарубежных странах, а именно США, Великобритания, Италия, Германия. Обобщено влияние карантинных мер на прибыльность отечественных предприятий отдельных секторов экономики Украины среди которых: нахождение новых способов работы во время пандемии; внедрении новых технологий безналичных расчетов с использованием информационных сетей; переход к использованию виртуальной валюты Биткоин и других цифровых валют и другие меры. Выявлена тенденция снижения прибыльности отечественных предприятий в условиях пандемии COVID–19. Обобщены пути повышения прибыльности отечественных предприятий в условиях пандемии COVID–19.

Область применения результатов. Экономика предприятия, менеджмент, управление предприятием, стратегическое управление.

Выводы. Доказано, что повышение прибыльности отечественных предприятий в условиях пандемии COVID–19 возможно при: разработке и внедрении ряда мероприятий, которые уникальны для каждого предприятия; использование неиспользованных резервов повышения прибыли; учет опыта работы зарубежных предприятий при карантинных ограничениях.

Ключевые слова: отечественные предприятия, эффективность деятельности предприятий, прибыль, пандемия COVID–19, пути повышения прибыльности предприятий.

SHATSKAYA Z.Y.

GORBACH S.V.

Ways to increase the profitability of domestic enterprises in the context of the COVID–19 pandemic

The subject of the research is the theoretical and methodological bases of increasing the profitability of domestic enterprises in the context of the COVID–19 pandemic.

The purpose of the study is to identify the most relevant ways to increase the profitability of domestic enterprises in a pandemic COVID–19.

Research methods. In writing the article used general and special methods of research of economic phenomena and processes to increase the profitability of enterprises, methods of systematic analysis and generalization of scientific research.

Results of work. It was found that profit is the main financial result of the efficiency of modern enterprises. The problems of increasing profitability faced by domestic enterprises under quarantine restrictions are analyzed, namely: falling consumer demand, closing or suspending the enterprise, staff reduction, falling sales revenue, declining profitability, bankruptcy and other problems. Business support measures during the pandemic in the leading foreign countries, namely: USA, Great Britain, Italy, Germany are analyzed. The influence of quarantine measures on the profitability of domestic enterprises of certain sectors of the economy of Ukraine, including: finding new ways of working during a pandemic; introduction of new technologies of non–cash payments with the use of information networks; transition to the use of virtual currency Bitcoin and other digital currencies and other measures. The tendency of decrease in profitability of domestic enterprises in the conditions of pandemic COVID–19 is revealed. Ways to increase the profitability of domestic enterprises in the context of the COVID–19 pandemic are summarized.

Field of application of results. Enterprise economics, management, enterprise management, strategic management.

Conclusions. It is proved that the increase of profitability of domestic enterprises in the conditions of the COVID–19 pandemic is possible under the condition of: development and implementation of a number of measures that are unique for each enterprise; use of unused reserves to increase profits; taking into account the experience of foreign enterprises under quarantine restrictions.

Keywords: domestic enterprises, efficiency of enterprises, profit, pandemic COVID–19, ways to increase the profitability of enterprises.

Постановка проблеми. Основним показником, що характеризує ефективність діяльності підприємства, є прибуток. Прибуток є джерелом подальшого функціонування та розвитку підприємств, який накопичується у вигляді резервних фондів. В сучасних умовах запровадження карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19, діяльність більшості вітчизняних підприємств вимушено призупиняється. Підприємство опиняється в кризових умовах і не отримує прибутку. Вирішення проблем відновлення діяльності підприємств і пошуку шляхів підвищення прибутковості є особливо актуальним в умовах пандемії COVID-19.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблема підвищення прибутковості підприємства завжди була гострою і багатоплановою проблемою власників бізнесу та топ-менеджерів. Пошуками шляхів підвищення прибутковості підприємства присвячено праці таких вітчизняних науковців, як: Антонюк Р. Р., Бец М. В., Єпіфанова І. Ю., Мазаракі А. А., Савчук В. П., Хмелєвський О. В. та багато інших. Однак, більшість цих досліджень присвячено вирішенню проблеми підвищення прибутковості підприємств в допандемічний період. Тому, доцільно провести комплексне дослідження шляхів підвищення прибутковості підприємств в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Кінцевою метою кожного підприємства, що функціонує в умовах ринкової економіки, є отримання позитивних фінансових результатів у вигляді прибутку. На практиці прибуток виконує дві важливі функції: характеризує кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства та суму його заощаджень. Одним з найважливіших завдань підприємства є ефективне управління прибутком. Під управлінням прибутком розуміється «система функцій, засобів, методів і важелів, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням прибутку для досягнення стратегічних цілей підприємства» [4]. Цілями здійснення управління прибутком на підприємстві є: зменшення витрат та збільшення доходів [7; 8]. Проте в умовах економічної кризи, спровокованої пандемією COVID-19, проблема прибутковості підприємств стала дуже гострою. За даними опитування, проведеного Аналітичним центром економіко-правових досліджень та прогнозування у 2020 році, внаслідок запровадження карантинних обмежень, спричинених

пандемією COVID-19 серед опитаних вітчизняних підприємств [1]:

- 24% підприємств повністю не працювало, а 40% – працювало лише частково;
- 11% підприємств частково скоротило штат персоналу;
- третина з опитаних підприємств змушена була звільнити 1–5 % працівників, ще третина – понад 31 % працівників із числа тих, що працювали на підприємствах на початку пандемії;
- 36 % опитаних підприємств у випадку продовження пандемії COVID-19 змушені будуть і далі скорочувати працівників;
- 53 % опитаних підприємств не мають плану забезпечення своєї безперервної роботи;
- третина опитаних підприємств має запас міцності і зможе протриматися від 2 до 3 місяців в умовах карантинних обмежень;
- 25% опитаних підприємств вважають, що їхній бізнес буде життєздатним лише від 1 до 8 тижнів, тоді як ще одна п'ята частина очікує, що їхній бізнес зможе вижити протягом 3–6 місяців. Тільки на 6 % опитаних підприємств коронавірусна криза не вплинула.

Карантинні обмеження та ізоляція підірвали споживчі настрої, спричинивши часткову зупинку роботи секторів промисловості: роздрібну торгівлю, готельне господарство та промисловість громадського харчування, авіаперевезення та інші. Внаслідок чого зменшилися надходження до державного бюджету. В результаті введення карантину вітчизняні підприємства заморожують інвестиційні та виробничі ланцюжки [1]. Разом з тим, 81 % опитаних підприємств були змушені змінити операційну діяльність, щоб захиститися від впливу пандемії COVID-19 та не призупинити діяльність, продовжувати отримувати, хоч і менші прибутки [2].

Під час пандемії COVID-19 державна підтримка діяльності підприємств відіграє важливу роль для бізнесу. В Україні на період карантину Верховна Рада підтримала скасування сплати ЄСВ підприємцями, а також штрафів за несплату ЄСВ або непогашеної заборгованості. З 1 березня по 30 квітня ФОП може відмовитися від цих зборів. Також протягом весни компанії не будуть штрафувати за порушення основних податкових законів. Виняток становлять лише штрафи з податку на додану вартість, податку на споживання та орендної плати. Протягом до 18 квітня 2021 року діяти обмеження на перевірки підприємців та компаній.

Аналіз впливу карантинних заходів на прибутковість вітчизняних підприємств окремих секторів економіки України

Назва сектору економіки	Вплив карантинних заходів
Нафтогазова сфера	Обсяги продажів на АЗС скоротилися на 20–25%, внаслідок того, що 55% автомобілістів скоротили кількість поїздок на власному транспорті, при цьому 26% скоротили поїздки більш ніж на 40%
Туристична сфера	Падіння обсягів міжнародних туристичних прибутків на рівні 58–78% порівняно з 2020 роком. Загальні втрати туристичної галузі України оцінюються у понад 1,5 млрд. дол. США
Банківська сфера та страхування	Падіння обсягів кредитування порівняно з 2019 роком. Збільшення кількості укладених в Україні договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) в електронній формі у 3,2 рази порівняно з 2019 роком (до 1,3 мільйона штук у січні-червні 2020 року)
Нерухомість	Падіння цін на оренду житла приблизно на 30% та збільшення пропозицій від орендодавців внаслідок зниження доходів громадян через карантинні обмеження. У 5% будівельних компаній – продажі залишилися на рівні минулого року, ще стільки ж працюють на державному замовленні. 36% будівельних компаній планують вийти на докарантинні прибутки протягом тільки 9–12 місяців, 28% – до півроку. 20% – протягом двох-трьох місяців з моменту завершення карантинних заходів.
Сільське господарство	Внаслідок впровадження карантинних обмежень на продовольчих ринках виникла проблема з реалізацією до 85% вирощеної продукції (ранніх овочів і ягід), що, позбавило споживачів джерел постачання продовольчими товарами і поставила у скрутне фінансове становище дрібних фермерів та селян
Бізнес-послуги, консалтинг	Найбільше на роботу консалтингових компаній вплинуло зниження ділової активності в Україні. Темпи створення компаній за досліджуваний період знизилися на 54,7% порівняно з аналогічним періодом 2019 року.
Транспорт	Падіння внутрішніх перевезень на 15–20% від загального обсягу вантажоперевезень. Загальне падіння вантажоперевезень складе близько 10–15%. У цілому автоперевізники недоотримали близько 3,8–4 млрд грн доходів

Джерело: складено авторами за [1,2]

Розглянемо підтримку бізнесу під час пандемії в закордонних країнах наприклад [3]:

Сполучені Штати Америки виділили 2 трильйони доларів США підприємствам, щоб запобігти економічним наслідкам і сприяти розвитку бізнесу.

Велика Британія тричі знижувала ставку дисконтування до 0,25%, також було знижено податок на додану вартість, передбачено податкові пільги для підприємств.

Італія виділила 25 мільярдів євро фінансової допомоги підприємствам. Державна гарантія покриватиме кредити та іпотеку постраждалих компаній.

Німеччина виділила на допомогу малому бізнесу 156 мільярдів євро, а через податкові канікули податкові надходження зменшилися на 33,5 мільярда євро. Програма Kurzarbeit також здійснюється в Німеччині і охоплює 60% заробітної плати роботодавців і 67% працівників з дітьми.

Для вітчизняних підприємств, які продовжують працювати в період карантину, припинення ді-

яльності конкурентів (до 35% таких підприємств) надає додаткові можливості для підвищення прибутковості, що проявляється в:

- застосуванні комплексу антикризових заходів, які є унікальними для кожного підприємства;
- збільшенні можливостей для залучення та пошуку нових клієнтів;
- зменшенні кількості підприємств-конкурентів;
- збільшенні обсягів продажу та розширенні частки ринку;
- знаходженні нових способів роботи під час пандемії;
- впровадженні нових технологій безготівкових розрахунків з використанням інформаційних мереж (Master Card, Wisa та інші);
- перехід до використання віртуальної валюти Біткоїн та інших цифрових валют;
- створення в структурі підприємства окремого підрозділу з розробки інноваційних ідей та продуктів;
- венчурне інвестування високоприбуткових ідей [6].

Зовнішній тиск пандемії COVID-19 на вітчизняні підприємства пом'якшиться з наданням державою певних пільг та знижок, компенсації мінімальної заробітної плати роботодавцям, але цього недостатньо для підтримки життєздатності підприємств. Для забезпечення зростання прибутковості вітчизняним підприємствам не слід очікувати тільки на державну підтримку, необхідно знайти невикористані можливості збільшення резервів, а також можливості зростання прибутку. Резерв – це «запас у формі матеріальних та/або грошових цінностей, який формується для покриття очікуваних витрат та/або збитків із метою забезпечення стабільності діяльності суб'єкта господарювання» [5]. Формування облікових резервів забезпечить стабільність та ефективність функціонування підприємства в умовах пандемії COVID-19; реальну оцінку статей активу балансу; перевищення доходів над витратами підприємства; уточнення оцінки капіталу та зобов'язань підприємства.

Висновки

Таким чином, підвищення прибутковості вітчизняних підприємств в умовах пандемії COVID-19 можливе за умови:

- розробки та впровадження низки заходів, які є унікальними для кожного підприємства;
- використання невикористаних резервів підвищення прибутку;
- врахування досвіду роботи закордонних підприємств при карантинних обмеженнях.

Комплексне застосування вищезазначених заходів дасть змогу сформувати та використати саме ті резерви розвитку, що сприятимуть підвищенню прибутковості вітчизняних підприємств та забезпечать подальший розвиток в складних умовах пандемії COVID-19.

Список використаних джерел

1. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України Кабінетне дослідження. Аналітичний звіт. Громадська організація «Центр прикладних досліджень». 2020. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/> (дата звернення 25.11.2021).
2. Бізнес та COVID-19: вижити не можна померти. Аналітичний центр економіко-правових досліджень і прогнозування. 2020. URL: https://fru.ua/images/doc/analytics/BUSINESS_AND_COVID-19.pdf (дата звернення 25.11.2021).

3. Інформація щодо заходів, які вживаються країнами світу для протидії пандемії COVID-19 та для подолання негативних соціально-економічних наслідків. EPO. URL: https://epo.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/about_covid.pdf (дата звернення 25.11.2021).

4. Люта О. В., Адаменко Я. Є. Актуальні аспекти формування системи управління прибутком підприємства. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2018. №11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6677> (дата звернення 25.11.2021).

5. Падій І. О. Економічний зміст і функціональні завдання резервів та забезпечень на підприємстві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Випуск 21, частина 2. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/12.pdf (дата звернення 25.11.2021).

6. Шацька З. Я., Кошельник Ю. С. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах глобалізації. Держава та регіони. 2018. №4(103). с. 145–151.

7. Комарецька П. В., Цупко О. Оптимізація рівня прибутку за рахунок раціоналізації структури капіталу. Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі. Проблеми науки, практики та освіти: Зб. наук. праць XI Міжнародної наук. – практ. конф., Київ, 24–25 листопада 2005р. У 3-х т., Т.1. / Редкол.: І.І. Тимошенко (голова) та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – С.284–288.

8. Пузирьова П. В. Актуальні аспекти забезпечення технологічної конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах [Електронний ресурс] / П. В. Пузирьова // Ефективна економіка. – 2014. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3365>.

References

1. Public organization «Center for Applied Research». (2020). Impact of COVID-19 and quarantine restrictions on the economy of Ukraine Office study. Analytical report. Retrieved from: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/>
2. Analytical Center for Economic and Legal Research and Forecasting. (2020). Business and COVID-19: you can't die to survive. Retrieved from: https://fru.ua/images/doc/analytics/BUSINESS_AND_COVID-19.pdf
3. EPO. (2020). Information on the measures taken by the countries of the world to counteract the COVID-19 pandemic and to overcome the negative socio-economic consequences. Retrieved from: https://epo.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/about_covid.pdf
4. Lyuta, O. V. and Adamenko, Ya. Ye. (2018). Actual aspects of formation of enterprise profit management

system. E-journal «Effective Economy». 11. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6677>

5. Padiy, I. O. (2018). Economic content and functional tasks of reserves and provisions at the enterprise. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Issue 21, Part 2. Retrieved from: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/12.pdf

6. Shatska, Z. Ya. and Koshelnyk, Yu. S. (2018). Ways to increase the competitiveness of enterprises in the context of globalization. State and regions. Vol. 4 (103). pp. 145–151.

7. Komaretska, P. V., Tsupko, O. (2006). Optimization of the level of profit due to the rationalization of the capital structure. Information technology in economics, management and business. Problems of science, practice and education: Coll. Science. Proceedings of the XI International Sciences. – practice. Conf., Kyiv, November 24–25, 2005 In 3 vols., Vol. 1. / Editor.: I. I. Tymoshenko (chairman) and others. – Kyiv: Europe Publishing House. University, 2006. – P.284–288.

8. Puzyrova, P. V. (2014). Actual aspects of providing technological competitiveness of enterprises in modern conditions [Electronic resource]. Efektyvna ekonomika. – 2014. – № 9. – Access mode: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3365>.

Дані про авторів

Шацька Зорина Ярославівна,

доцент кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, к.е.н., доцент, м. Київ, Україна
e-mail: shatskaya@ukr.net

Горбач Сергій Вячеславович,

магістр кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна
e-mail: shatskaya@ukr.net

Данные об авторах

Шацкая Зорина Ярославовна,

доцент кафедры смарт-экономики, Киевский национальный университет технологий и дизайна, к.э.н., доцент, г. Киев, Украина
e-mail: shatskaya@ukr.net

Горбач Сергей Вячеславович,

магістр кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, г. Київ, Україна
e-mail: shatskaya@ukr.net

Data about the authors

Zorina Shatskaya,

Associate Professor of the Department of Smart-economics, Kyiv National University of Technologies and Design, Ph.D. in Economics, Associate Professor, St., Kyiv, Ukraine
e-mail: shatskaya@ukr.net

Sergey Gorbach,

master of the Department of of Smart-economics, Kyiv National University of Technologies and Design, St., Kyiv, Ukraine
e-mail: shatskaya@ukr.net

УДК 658: 69.003

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909715>

ШПАКОВ А.В.
РИЖАКОВА Г.С.
КІЩАК Н.Г.

Методологічна регламентація та аналітико-інформаційне забезпечення трансформації операційних систем будівельних підприємств

Предметом дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методичних та прикладних засад забезпечення менеджменту організацій в сучасній системі будівельного девелопменту на основі формування динамічних конкурентних переваг в умовах трансформації бізнес-середовища за умови оновлення аналітичних інструментів трансформації операційних систем будівельних підприємств на основі індикаторів BIM-технологій в контексті особливостей їх діяльності як стейкхолдерів будівельних інвестиційних проектів.

Метою дослідження є розвиток науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування економіко-управлінських засад трансформації операційних систем управління та їх інтерпретації щодо особливостей операційної діяльності будівельних підприємств в умовах цифровізації економіки.

Методи дослідження. Теоретико–методологічною основою дослідження є сучасні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених–економістів з проблем стратегічного управління розвитком підприємства.

Для досягнення поставленої мети і вирішення задач у роботі використано методи й прийоми наукового мислення: індуктивний і дедуктивний – для визначення сутності та змісту поняття стратегічного потенціалу підприємства, виділення його складових; аналізу концептуальних засад розвитку і синтезу для систематизації інструментарію формування та розвитку управлінських технологій; морфологічного аналізу для структуризації предметної області дослідження; методи веб–аналізу.

Результати роботи. Дане дослідження присвячене проблемі цифрової трансформації в будівельній галузі. Запропоновано оригінальну схему системного підходу до цифрового моделювання проекту будівельного підприємства. Запропоновано концепцію впровадження системи управління життєвим циклом об'єктів будівництва з використанням BIM у напрямках проектів реорганізації будівельного підприємства. Описано базову структуру платформи BIM, яка визначається предметно–процесною сутністю та мультиплікативно–факторними взаємозв'язками між основними діагностичними бізнес–індикаторами трансформації операційних систем підприємств–стейкхолдерів в середовищі проектів будівництва.

Галузь застосування результатів. Методологічні розробки є удосконаленням існуючих методологій менеджменту, управління проектами, формування інформаційно–аналітичного простору та подальшим розвитком теорії стейкхолдерів.

Висновки. Розроблено і обґрунтовано загальний методико–аналітичний підхід до проблеми цифрової трансформації в будівельній галузі. Запропоновано оригінальну схему системного підходу до цифрового моделювання проекту будівельного підприємства. Детально проаналізовано інтеграцію інформаційного моделювання будівель (BIM) для цифрового моделювання в проектну діяльність. Запропоновано концепцію впровадження системи управління життєвим циклом об'єктів будівництва з використанням BIM у напрямках проектів реорганізації будівельного підприємства. Результатом дослідження є модель цифрової проектної компанії для управління життєвим циклом об'єкта будівництва.

Ключові слова: проектування будівництва, цифрова трансформація, інформаційне моделювання будівель, будівельне підприємство, інвестиційно–будівельний проект.

ШПАКОВ А.В.
РЫЖАКОВА Г.С.
КИЦАК Н.Г.

Методологическая регламентация и аналитико–информационное обеспечение трансформации операционных систем строительных предприятий

Предметом исследования является научное обоснование теоретико–методических и прикладных основ обеспечения менеджмента организаций в современной системе строительного девелопмента на основе формирования динамических конкурентных преимуществ в условиях трансформации бизнес–среды при обновлении аналитических инструментов трансформации операционных систем строительных предприятий на платформе индикаторов BIM–технологий в контексте особенностей их деятельности как стейкхолдера строительных инвестиционных проектов.

Целью исследования является развитие научно–методических подходов и практических рекомендаций по формированию экономико–управленческих основ трансформации операционных систем управления и их интерпретации к особенностям операционной деятельности строительных предприятий в условиях цифровизации экономики.

Методы исследования. Теоретико–методологической основой исследования являются современные положения экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых–экономистов по проблемам стратегического управления развитием предприятия.

Для достижения поставленных целей и решения задач в работе использованы методы и приемы научного мышления: индуктивный и дедуктивный – для определения сущности и содержания понятия стратегического потенциала предприятия, выделение его составляющих; анализа концептуальных основ развития и синтеза для систематизации инструментария формирования и развития управленческих технологий; морфологического анализа для структуризации предметной области исследования; методы веб–анализа.

Результаты работы. Данное исследование посвящено проблеме цифровой трансформации в строительной отрасли. Предложена оригинальная схема системного подхода к цифровому моделированию проекта строительного предприятия. Предложена концепция внедрения системы управления жизненным циклом объектов строительства с использованием BIM в направлениях проектов реорганизации строительного предприятия. Описана базовая структура платформы BIM, которая определяется предметно–процессной сущностью и мультипликативно–факторными взаимосвязями между основными диагностическими бизнес–индикаторами трансформации операционных систем предприятий–стейкхолдеров в среде проектов строительства.

Область применения результатов. Методологические разработки являются усовершенствованием существующих методологий менеджмента, управления проектами, формирования информационно–аналитического пространства и развитием теории стейкхолдеров.

Выводы. Разработан и обоснован общий методико–аналитический подход к проблеме цифровой трансформации в строительной отрасли. Предложена оригинальная схема системного подхода к цифровому моделированию проекта строительного предприятия. Подробно проанализирована интеграция информационного моделирования зданий (BIM) для цифрового моделирования в проектную деятельность. Предложена концепция внедрения системы управления жизненным циклом объектов строительства с использованием BIM в направлениях проектов реорганизации строительного предприятия. Результатом исследования является модель цифровой проектной компании для управления жизненным циклом строительства.

Ключевые слова: проектирование строительства, цифровая трансформация, информационное моделирование построек, строительное предприятие, инвестиционно–строительный проект.

SHPAKOV A.V.
RYZHAKOVA H.S.
KISHCHAK N.G.

Methodological regulation and analytical information support for the transformation operating systems of construction enterprises

The subject of the research is the scientific substantiation of the theoretical, methodological and applied foundations of ensuring the management of organizations in the modern system of construction development based on the formation of dynamic competitive advantages in the context of transformation of the business environment when updating analytical tools for transforming the operating systems of construction enterprises on the platform of indicators of BIM technologies in the context of their specific features. activities as a stakeholder of construction investment projects.

The aim of the study is to develop scientific and methodological approaches and practical recommendations for the formation of economic and managerial foundations for the transformation of operational management systems and their interpretation to the specifics of the operational activities of construction enterprises in the context of the digitalization of the economy.

Research methods. The theoretical and methodological basis of the study is the modern provisions of economic theory, scientific works of domestic and foreign scientists and economists on the problems of strategic management of enterprise development.

To achieve the set goals and solve problems, the methods and techniques of scientific thinking were used in the work: inductive and deductive – to determine the essence and content of the concept of the strategic potential of an enterprise, highlight its components; analysis of the conceptual foundations

of development and synthesis for the systematization of tools for the formation and development of management technologies; morphological analysis for structuring the subject area of research; web analysis methods

Results of work. *This study focuses on the problem of digital transformation in the construction industry. An original scheme of a systematic approach to digital modeling of a construction enterprise project is proposed. The concept of introducing a life cycle management system for construction objects using BIM in the directions of projects for reorganizing a construction company is proposed. The basic structure of the BIM platform is described, which is determined by the subject–process essence and multiplicative–factor relationships between the main diagnostic business indicators of the transformation of the operating systems of stakeholder enterprises in the environment of construction projects.*

Scope of the results. *Methodological developments are the improvement of existing management methodologies, project management, the formation of information and analytical space and the development of the theory of stakeholders.*

Conclusions. *A general methodological and analytical approach to the problem of digital transformation in the construction industry has been developed and substantiated. An original scheme of a systematic approach to digital modeling of a construction enterprise project is proposed. The integration of building information modeling (BIM) for digital modeling into design activities is analyzed in detail. The concept of introducing a life cycle management system for construction objects using BIM in the directions of projects for reorganizing a construction company is proposed. The result of the study is a model of a digital design company for construction lifecycle management.*

Key words: *construction design, digital transformation, information modeling of buildings, construction enterprise, investment and construction project.*

Formulation of the problem. Dynamic transformations in the field of scientific and technological achievements, cross–border integration, expansion of domestic markets and intensification of global economic cooperation are accompanied by new development opportunities and numerous challenges for the effective functioning of many domestic enterprises, including construction companies. After all, there is a certain interdependence between the development of enterprises in the construction industry and enterprises producing construction materials and related equipment, engineering, metallurgy and metalworking, petrochemistry, glass production, woodworking and porcelain industry, transport, energy and more. Under these conditions, the strategic potential of the construction industry is the basis for the development and effective functioning of not only the construction industry but also the entire economic system, increasing receptivity to innovation and advanced adaptation to technological change, attracting investment in technological renewal and optimizing the structure of resources.

The strategic nature of development management processes is associated with long–term radical changes and provides for qualitative changes

in enterprises through the introduction of innovative technologies, products, services, processes, expanding communications and applying new forms of cooperation, optimizing supply and distribution, creating virtual networks to expand international operations and markets, etc. The choice of type and objects of transformation is determined by the strategic potential, which is a set of abilities and opportunities to move from the current state of the enterprise to the desired in the future. In this regard, the need to develop new approaches, principles and technologies for the formation of strategic potential of construction companies as a process of generating business ideas, clear goal setting, development and successful implementation of innovative solutions.

The aim of the article is to deepen the theoretical foundations and develop practical recommendations, methodological regulations and analytical and information support for management of organizations in the modern system of construction development, which together introduce a fundamentally new approach to predicting bankruptcy for organizations construction companies.

To achieve this goal in the work identified a set of theoretical, scientific and methodological and practical tasks:

- to study the genesis of interpretations of the basic determinants of the concept of «bankruptcy»;
- to determine the subject–process essence and multiplicative–factor relationships between the main diagnostic business indicators to prevent the bankruptcy of stakeholders in the construction projects;
- to form a criterion–parametric plane of integrated indicators of rehabilitation capacity of participants of investment and construction projects.

Presenting main material. The processes of development management in the works of well-known scientists on the theories of organizational and sustainable development, strategic management are defined as a set of strategic actions that provide systemic quality transformations in the enterprise. A critical analysis of the concepts of sustainable development, breakthrough innovation, strategic competencies and organizational knowledge led to the conclusion that researchers identify strategic potential as a «factor of development», «strategic resource», «unique value for competitive advantage», «combination of key competencies». manifests itself in the ability to make appropriate management decisions, apply leading experience, develop and implement business strategies, form new models of behavior in the market, get innovative results in products, services and technologies.

The development of innovative activity of enterprises in the construction industry in Ukraine is at a relatively low level. Organizations engaged in innovative activities make up no more than 10% of their number, at the time when in developed countries this indicator tends to 60%, in Eastern European countries this indicator is 20%.

Innovative development with the subsequent technological renewal of the construction industry is necessary for the formation of competitiveness in a strategic perspective due to increased global competition in the construction services market, the acceleration of innovation and technological development and the reindustrialization of the world economy [1].

Traditional works in this area [2–4] are devoted to the development of the transition of the industrial and civil construction industry to a higher level of competitiveness in many countries of the world is associated with the creation of full–fledged BIM models.

According to the BIM model proposed by authors in papers [5, 6], the level of maturity of information modeling is assessed based on the ability to oper-

ate and exchange information in the process of design and construction production.

The dynamics and high degree of uncertainty of the external environment negatively affects the efficiency of construction companies, forcing modern organizations to become increasingly complex systems.

The question of defining the essence and classification of business models of the organization is covered in the works [7, 8]. The articles [9] and [10] are devoted to problems of adaptation of enterprises to the conditions of unstable market environment.

The essence of the concept of strategic potential is due to the radical nature of changes in products, technologies, organizational structure, culture, activities of the enterprise. Traditionally, the basis of the potential of the enterprise are its economic resources that ensure its operation and development. From the standpoint of the theory of strategic management and supporters of «dynamization» of resource theory, the content of strategic potential changes due to the shift of emphasis from material and energy resources to information and knowledge, from their use to the process of creating new innovative opportunities and capabilities. In addition, referring to the fact that modern concepts have been formed under the influence of technological and information development and their general provisions are based on the statement that innovative changes in relevant economic spheres determine significant changes in others, the paper proves that structuring strategic capacity, which have a system–forming character and create an integration field for the implementation of competencies, knowledge and skills of staff, technological, product and information innovations.

Tools, methods and activities are grouped according to the defined role of capacity in the stages of the strategy by the following groups:

- study of implicit strategic potential through the analysis of its state to initiate strategic changes using the methods of figurative group thinking, mental representation, conceptualization, a balanced scorecard; cognitive and strategic cartography;
- assessment of existing and desired (prospective) potentials for motivation by methods of business analysis of big data, descriptive models of factor analysis, portfolio analysis, expert evaluation methods. As well as the formation of staff readiness for change through organizational transformation, the creation of information space,

the formation and development of organizational knowledge, training;

- concretization and distribution of available potential for planning strategic goals and objectives by methods of simulation modeling, strategic and scenario planning, design, business planning, budgeting, portfolio analysis;

- use, increase, coordination of existing capacity for strategy implementation and control due to: methods and models of inter-organizational interaction; ways of organizational transformations – reconstruction, modernization, outsourcing, reengineering, reforming, reorganization, restructuring; mergers and acquisitions, integration; methods and ways of control – compliance, controlling, audit and audit.

All these problems put the introduction of BIM technologies in Ukraine into a difficult position. A key indicator of a company’s maturity in using BIM technologies is the level of technological and organizational changes as part of the transition to BIM (Table 1).

Based on the considered conditions of effective introduction of BIM-technologies in activity of the enterprise, it is possible to allocate tree basic organizational tools that are presented on Figure 1.

- reengineering of business processes of the enterprise and management system;

- reorganization of the organizational structure in terms of staff composition and qualifications;
- formation of supporting infrastructure.

The introduction of new technology is to move to a new level in the development of production processes, and therefore primarily related to the issue of economic efficiency. Thus, when assessing the feasibility of implementing information modeling technologies, it is necessary to take into account the costs of all types. At the transition stage in the implementation of BIM-technologies, the key stage is the reengineering of business processes of the enterprise. This stage sets the vector of all subsequent changes, determines the basic set of requirements for the material and technical base, as well as the organizational management structure of the organization project, and so on. At the same time, all participants work with the same design data and, accordingly, in the event of a change in project solutions, they change for all project participants. An important aspect is that the BIM-model carries information about the construction object at all stages of its lifecycle. Thus, a unified hierarchy of data storage is being developed, universal for each specialist and allowing to take into account the specifics of each section of the design and each.

Table 1. Advantages of BIM implementation in construction companies

№	Advantages	Companies:	
		"beginners"	"experienced"
1	Increase in profits	10%	45%
2	Support for the duration of specific work chains	12%	50%
3	Reducing the number of changes in the project	25%	75%
4	Repeated agreements with former clients	20%	60%
5	New service offer	28%	72%
6	New business marketing to new customers	27%	73%
7	Increase in staff productivity	36%	65%

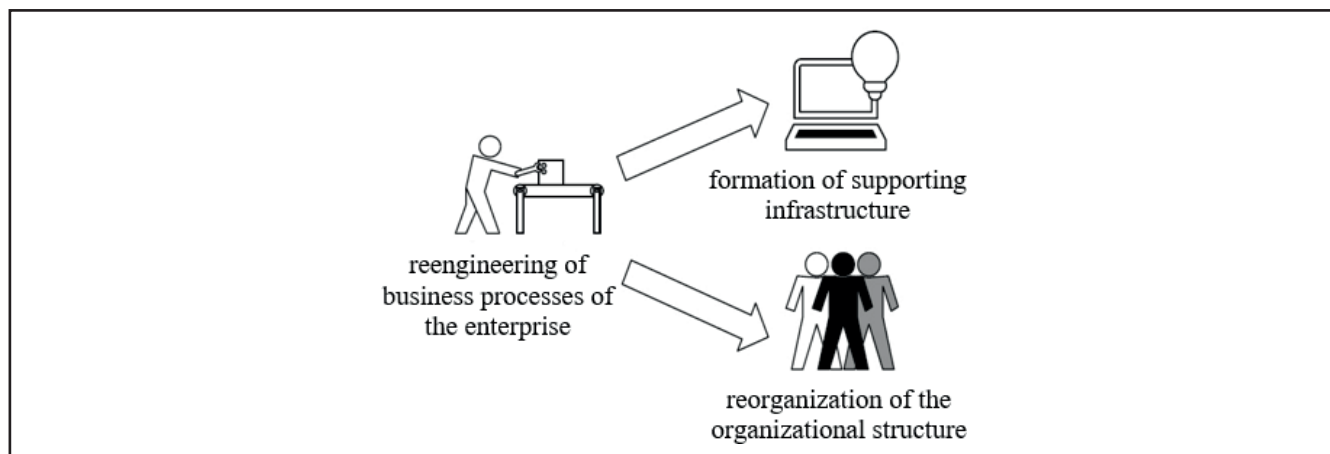

Figure 1. Basic organizational tools for implementing BIM-processes

Conclusions

The results of the study allowed to generalize the achievements of modern scientific maxims on the construction of information management, taking into account practical recommendations for a formalized description of information technology (IT) architecture of the organization, which serves as a detailed guide. also processes of their management in the conditions of digital economy. It is established that the phenomenon of digitalization is manifested not only in technical or technological characteristics, but also in the behavioral aspect of the object and the subject of management. Given the unconditional value of scientific research of domestic and foreign communities of scientists, it is clear that today the need remains to develop theoretical and methodological recommendations and organizational provisions of compositional management and create a fundamentally new management system developed by developing and implementing Digital Strategy. Achieving the goal of digitalization of business is possible by developing a «road map», which sets out the main objectives, potential, opportunities, limitations and benefits of change, which will allow for modernization at the right scale, pace, taking into account available resources.

References

1. Altman E. Corporate financial distress and bankruptcy. (3rd ed.) — New York: John Wiley & Sons, Inc, 1993.
2. Beaver W.H. Financial Ratios as Predictors of Failure/Empirical Research in Accounting Selected Studies//Journal of Accounting Researchruen, 1966, №4 — pp. 71–111.
3. Kulikov, P., Ryzhakova, G., Honcharenko, T., Ryzhakov, D., Malykhina, O. Olap-tools for the formation of connected and diversified production and project management systems International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering, 2020, 9(5), pp.. 8670–8676.
4. Ryzhakova, G., Chuprina K. Expert-analytical model of management quality assessment at a construction enterprise. Scientific Journal of Astana IT University, Volume 3, September 2020, pp 51–62 DOI: 10.37943/AITU.2020.19.30.005.
5. D. Chernyshev, I. Ivakhnenko, G. Ryzhakova, K. Predun, «Implementation of principles of biosphere compatibility in the practice of ecological construction in Ukraine» in International Journal of Engineering & Technology, UAE: Science Publishing Corporation, 2018– Vol 10, No 3.2: Special Issue 2, pp. 584–586.

6. Honcharenko, T., Ryzhakova, G., Borodavka, Y. Method for representing spatial information of topological relations based on a multidimensional data model ARPN Journal of Engineering and Applied Sciences, 2021, 16(7), стр. 802–809.

7. V. Fedorenko, G. Rizhakova, Theoretical and methodological ambush of innovation and investment in Ukraine. Monograph., LTD «DKS Center», Kiev, 2018, p. 442 . (in Ukrainian).

8. G. Ryzhakova, D. Ryzhakov, S. Petrukha, T., Ishchenko, T., Honcharenko, «The innovative technology for modeling management business process of the enterprise», in International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), Volume–8 Issue–4, November 2019, pp. 4024–4033. [Online]. Available: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4/D8356118419.pdf>.

9. D. Ryzhakov, O. Dikiy, M. Druzhynin, H. Petrenko and T. Savchuk. Innovative tools for management the lifecycle of strategic objectives of the enterprise–stakeholder in construction, International Journal on Emerging Trends in Engineering Research, 8(8), 2020, pp. 4526–4532, <https://doi.org/10.30534/ijeter/2020/78882020>.

10. Galyna Ryzhakova et al. (2020), Structural Regulation of Methodological Management Approaches and Applied Reengineering Tools for Enterprises–Developers in Construction, International Journal of Emerging Trends in Engineering Research, 8(10), October 2020, 7560 – 7567. doi.org/10.30534/ijeter/2020/1428102020.

Дані про авторів

Шпаков Андрій Васильович,

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: spakov.av@knuba.edu.ua

Рижак Ганна Сергіївна,

здобувач кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Кіщак Наталія Григорівна,

здобувач кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kishch.ng@ukr.net

Данные об авторах

Шпаков Андрей Васильевич,

кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: spakov.av@knuba.edu.ua

Рыжакова Анна Сергеевна,

соискатель кафедры менеджмента в строительстве,
Киевский национальный университет строительства
и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Кищак Наталья Григорьевна,

соискатель кафедры менеджмента в строительстве,
Киевский национальный университет строительства
и архитектуры

e-mail: kishchak.ng@ukr.net

Data about the authors

Andrii Shpakov,

PhD (Eng.), Associate Professor, Associate Professor

of the Department of Management in Construction Kyiv National University of Construction and Architecture
e-mail: spakov.av@knuba.edu.ua

Hanna Ryzhakova,

Postgraduate student of the Department of Management in Construction, Kyiv National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Nataliia Kishchak,

Postgraduate student of the Department of Management in Construction, Kyiv National University of Construction and Architecture

e-mail: kishchak.ng@ukr.net

УДК 339.332:658.8:339.138:004.832.28

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909731>

МОЛНАР О.С.
АНДРІЙЧУК Е.С.
САЛТИКОВА Н.В.

Маркетингові стратегії управління збутом підприємств

Предметом дослідження є маркетингові стратегії управління збутом підприємств.

Метою дослідження є визначення маркетингових стратегій управління збутом підприємств.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті окреслено сім груп стратегій системи маркетингових стратегій управління збутом. Розглянуто маркетингові стратегії управління цільовим ринком. Визначено доцільність здійснення маркетингових стратегій управління збутовими ризиками.

Висновки. Система маркетингових стратегій управління збутом охоплює сім груп стратегій: управління бізнесом, управління цільовим ринком, управління товарним портфелем, цінні стратегії, управління збутовим потенціалом, управління збутовими ризиками, управління збутовим персоналом. В якості маркетингових стратегій управління бізнесом доцільно застосовувати проникнення на ринок, вибіркове придбання або швидке зростання частки ринку, лідерство в цінах, утримання конкурентного положення. В якості маркетингових стратегій управління прихильністю покупців підприємствам доцільно застосовувати такі стратегії: формування прихильності, активний розвиток прихильності, стабілізація прихильності, зміцнення прихильності або збереження прихильності. В якості маркетингових стратегій управління товарним портфелем доцільно використовувати стратегію захисту позицій, стратегію розвитку, стратегію вибіркового розвитку, стратегію елімінації. Найбільш важливими маркетинговими стратегіями управління збутовим потенціалом для підприємств є стратегії стосовно підсистем інформаційного і кадрового забезпечення, підсистеми програмування і підсистеми маркетингових комунікацій.

Ключові слова: підприємство, стратегії, збут, конкурентоспроможність, інформація, інновації, маркетинг, продукція, ринок, покупець.

МОЛНАР А.С.
АНДРІЙЧУК Е.С.
САЛТИКОВА Н.В.

Маркетинговые стратегии управления сбытом предприятий

Предметом исследования являются маркетинговые стратегии управления сбытом предприятий.

Целью исследования является определение маркетинговых стратегий управления сбытом предприятий.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье очерчены семь групп стратегий системы маркетинговых стратегий управления сбытом. Рассмотрены маркетинговые стратегии управления целевым рынком. Определена целесообразность осуществления маркетинговых стратегий управления сбытовыми рисками.

Выводы. Система маркетинговых стратегий управления сбытом охватывает семь групп стратегий: управление бизнесом, управление целевым рынком, управление товарным портфелем, ценовые стратегии, управление сбытовым потенциалом, управление сбытовыми рисками, управление сбытовым персоналом. В качестве маркетинговых стратегий управления бизнесом целесообразно применять проникновение на рынок, выборочное приобретение или быстрый рост доли рынка, лидерство в ценах, удержание конкурентного положения. В качестве маркетинговых стратегий управления приверженностью покупателей предприятиям целесообразно применять такие стратегии: формирование привязанности, активное развитие привязанности, стабилизация привязанности, укрепление привязанности или сохранение привязанности. В качестве маркетинговых стратегий управления товарным портфелем целесообразно использовать стратегию защиты позиций, стратегию развития, стратегию выборочного развития, стратегию элиминации. Наиболее важными маркетинговыми стратегиями управления сбытовым потенциалом для предприятий являются стратегии по подсистемам информационного и кадрового обеспечения, подсистеме программирования и подсистеме маркетинговых коммуникаций.

Ключевые слова: предприятие, стратегии, сбыт, конкурентоспособность, информация, инновации, маркетинг, продукция, рынок, покупатель.

MOLNAR O.S.
ANDRIYCHUK E.S.
SALTYKOVA N.V.

Marketing strategies for sales management of enterprises

The subject of research is marketing strategies for sales management of enterprises.

The purpose of the study is to determine marketing strategies for sales management of enterprise.

Research methods. The dialectical method of scientific cognition, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The paper outlines seven groups of strategies for the system of marketing strategies for sales management. Marketing strategies of target market management are considered. The expediency of implementation of marketing strategies for sales risk management is determined.

Conclusions. The system of marketing strategies of sales management covers seven groups of strategies: business management, target market management, product portfolio management, pricing strategies, sales potential management, sales risk management, sales staff management. As marketing strategies for business management, it is advisable to use market penetration, selective acquisition or rapid growth of market share, price leadership, maintaining a competitive position. As marketing strategies for managing customer loyalty, companies should use the following strategies: the formation of commitment, active development of commitment, stabilization of commitment, strengthening commitment or maintaining commitment. As marketing strategies of commodity portfolio management it is expedient to use strategy of protection of positions, strategy of development, strategy of selective development, strategy of elimination. The most important marketing strategies for sales potential management for enterprises are strategies for subsystems of information and staffing providing, programming subsystem and marketing communications subsystem.

Keywords: enterprise, strategies, sales, competitiveness, information, innovations, marketing, products, market, customer.

Постановка проблеми. Функціонування торговельних підприємств в умовах ринкової економіки України ускладнюється високим рівнем динамічності зовнішнього середовища. Підприємства не встигають відстежувати зміни, які відбуваються, і своєчасно пристосовуватись до них. У зв'язку з цим для завоювання стабільної позиції на ринку серед конкурентів необхідно використовувати маркетинговий підхід до стратегічного управління збутом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній економічній літературі значна увага приділяється використанню маркетингового підходу (Ассель Г., Балабанова Л.В., Шубін О.О., Куденко Н.В.), комплексного підходу до стратегічного маркетингового управління (Бриндіна О.А., Маркіна І.А., Холод В.В.). Однак, стратегічне маркетингове управління збутом як концепція управління збутовою діяльністю торговельних підприємств з метою покращення позицій підприємства на ринку комплексно не розглядалась і тому потребує подальшого дослідження.

Мета статті — визначення маркетингових стратегій управління збутом підприємств.

Виклад основного матеріалу. На будь-якій стадії життєвого циклу підприємства результативність збутової діяльності залежить від ефективності маркетингових стратегій управління збутом.

Система маркетингових стратегій управління збутом охоплює сім груп стратегій (див. рисунок): управління бізнесом; управління цільовим ринком; управління товарним портфелем; ціно-

ві стратегії; управління збутовим потенціалом; управління збутовими ризиками; управління збутовим персоналом.

Наступною складовою системи маркетингових стратегій управління збутом є маркетингові стратегії управління цільовим ринком, які включають: стратегії сегментації; стратегії вибору цільового ринку; стратегії позиціонування; стратегії «залучення/утримання» покупців; стратегії управління «прихильністю» покупців.

Стратегія сегментації безпосередньо впливає на рівень ефективності стратегічного маркетингового управління збутом. Необхідність проведення сегментування ринку для торговельних підприємств в сучасних умовах господарювання зумовлена перевагами, які вона надає: створюється більш повне уявлення про потреби і переваги покупців; з'являється можливість підвищувати ефективність збуту своїх товарів; полегшується процес планування і організації збуту товарів з орієнтацією на чітко визначені цільові сегменти ринку; скорочуються витрати на просування товарів на ринок; виявляються потенційні, сприятливі можливості на основі ретельного вивчення покупців; формуються переваги перед конкурентами, які не здійснюють сегментування ринку. В умовах ринкової економіки підприємствам доцільно використовувати стратегію диференційованого маркетингу, сутність якої полягає в тому, щоб продавати значну розмаїтість товарів, розрахованих на різні сегменти ринку, кожний з яких вимагає певного комплексу маркетингових заходів.

Система маркетингових стратегій управління збутом

* складене авторами

Стратегія вибору цільового ринку допомагає підприємству визначити, скільки сегментів доцільно йому обслуговувати і яким чином.

Стратегія позиціонування дозволяє виділити підприємство серед інших і забезпечити бажане місце на ринку і у свідомості покупців.

З метою підвищення ефективності збутової діяльності підприємства доцільно впроваджувати маркетингові стратегії, спрямовані на залучення і утримання покупців.

Окрім стратегій «залучення / утримання» покупців з метою забезпечення ефективних довгострокових взаємовідносин з цільовим ринком доцільно впроваджувати у стратегічне маркетингове управління збутом маркетингові стратегії управління прихильністю покупців. Невід'ємними складовими маркетингових стратегій управління збутом є стратегії управління товарним портфелем.

Наступним елементом маркетингових стратегій управління збутом є стратегії управління збутовим потенціалом. Маркетингові стратегії управління збутовим потенціалом доцільно розробляти в залежності від стадії життєвого циклу підприємства, оскільки на різних стадіях життєвого циклу різні підсистеми збутового потенціалу мають пріоритетне значення.

В умовах підвищеного динамізму маркетингового середовища, невизначеності майбутніх перспектив, особливого значення для удосконалення стратегічного маркетингового управління збутом мають маркетингові стратегії управління збутовими ризиками. Найбільшу кількість невідкладних заходів щодо управління збутовими ризиками мають здійснювати підприємства, які знаходяться на стадіях народження і старіння, оскільки саме на цих стадіях життєвого циклу підприємства спостерігається значна кількість ризиків у сфері стратегічного маркетингового управління збутом. Крім того, усім підприємствам доцільно систематично здійснювати моніторинг законодавчої бази України і створити маркетингову інформаційну систему, що дозволить мінімізувати зовнішні збутові ризики.

У сучасних умовах господарювання, які характеризуються високою інтенсивністю конкурентної боротьби, ефективність стратегічного маркетингового управління збутом підприємства багато в чому залежить від результативності управління збутовим персоналом. На стадії народження підприємствам доцільно приділяти основну увагу

формуванню колективу, залученню висококваліфікованих працівників, які зможуть забезпечити конкурентні переваги підприємства у перші його роки діяльності. На стадії зростання основну увагу слід приділяти розвитку збутового персоналу: підвищенню його кваліфікації і зміцненню корпоративної культури. На стадії зрілості доцільно реалізовувати заходи, спрямовані на стабілізацію збутового персоналу: здійснювати ротацію кадрів, підвищувати кваліфікацію персоналу, посилювати соціальні гарантії. На стадії старіння доцільно зменшити чисельність персоналу і оптимізувати його структуру.

Висновки

Система маркетингових стратегій управління збутом охоплює сім груп стратегій: управління бізнесом, управління цільовим ринком, управління товарним портфелем, цінові стратегії, управління збутовим потенціалом, управління збутовими ризиками, управління збутовим персоналом. В якості маркетингових стратегій управління бізнесом доцільно застосовувати проникнення на ринок, вибіркоче придбання або швидке зростання частки ринку, лідерство в цінах, утримання конкурентного положення. В якості маркетингових стратегій управління прихильністю покупців підприємствам доцільно застосовувати такі стратегії: формування прихильності, активний розвиток прихильності, стабілізація прихильності, зміцнення прихильності або збереження прихильності. В якості маркетингових стратегій управління товарним портфелем доцільно використовувати стратегію захисту позицій, стратегію розвитку, стратегію вибіркового розвитку, стратегію елімінації. Найбільш важливими маркетинговими стратегіями управління збутовим потенціалом для підприємств є стратегії стосовно підсистем інформаційного і кадрового забезпечення, підсистеми програмування і підсистеми маркетингових комунікацій.

Список використаних джерел

1. Ассель Г. Маркетинг: принципы и стратегия: учеб. [для вузов]. М.: ИНФРА-М, 2001. 804 с.
2. Балабанова Л. В. Маркетинг: підруч. [2-ге вид. перероб. і доп.]. К.: Знання-Прес, 2004. 645 с.
3. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ Укра-

їни: зб. наук.–техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (1). С. 125–130.

4. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2011. Вип. 21 (11). С. 201–205.

5. Гаврилко П. П., Лалакулич М. Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2012. Вип. 22 (4). С. 158–164.

6. Колодійчук А. В., Гуштан Т. В., Молнар О. С., Василюха Н. В., Чобаль Л. Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во НН-ВК «АТБ», 2021. 189 с.

7. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1 (132). С. 58–62.

8. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

9. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

10. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

11. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

References

1. Assel, G. (2001). Marketing: printsipy i strategiya [Marketing: principles and strategy]: Textbook [for universities]. Moscow: INFRA–M. [in Russian].

2. Balabanova, L. V. (2004). Marketynh [Marketing]: Textbook. [2nd ed. rev. and ext.]. Kyiv: Knowledge Press. [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (1) (pp. 125–130). [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21 (11) (pp. 201–205). [in Ukrainian].

5. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni factory vynyknennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

10. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretichni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

11. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Upravlinnya konkurentospromozhnisty mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development

of Ukrainian economy]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Андрійчук Едуард Сергійович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Салтикова Ніколетта Василівна,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Молнар Александр Сергеевич,

к.э.н., доцент, заведующий кафедрой экономической теории, ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Андрійчук Едуард Сергеевич,

магістр, економічний факультет, ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Салтикова Ніколетта Васильевна,

магістр, економічний факультет, ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Oleksandr Molnar,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Economic Theory, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Eduard Andriychuk,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Nikoletta Saltykova,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 658.15:339.372.8

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909746>

ДОВБУШ В.І.

Управління витратами комунального некомерційного підприємства на основі формування центрів відповідальності

Предметом дослідження є теоретичні положення щодо розуміння економічної сутності поняття «центр відповідальності» на основі наукового осмислення досягнень вітчизняних вчених та побудови організаційної структури управління витратами комунального некомерційного підприємства за центрами відповідальності.

Мета дослідження полягає в розробці та обґрунтуванні моделі формування центрів відповідальності за витратами медичних центрів. Досягнення поставленої у статті мети здійснено за допомогою таких методів дослідження: логічного узагальнення та наукової абстракції, структурного аналізу, аналітичного методу.

Результати роботи. У статті досліджено точки зору вітчизняних науковців щодо трактування змісту поняття «центр відповідальності». Розглянуто класифікацію центрів відповідальності з урахуванням специфіки комунальних некомерційних підприємств та запропоновано модель типізації центрів відповідальності за витратами медичних установ, що дає можливість підвищити ефективність господарювання й довести його до рівня, необхідного для досягнення стратегічних цілей.

Галузь застосування результатів. Комунальні некомерційні підприємства.

Висновки. Управління за допомогою центрів відповідальності дозволяє оцінити вклад кожного підрозділу в кінцевий результат підприємства. Ефективність створення центрів відповідальності полягає в тому, що оцінюється не тільки кінцевий результат діяльності підприємства, а результати діяльності його підрозділів. Використання на практиці запропонованих теоретико-методичних підходів дозволить підвищити результативність та ефективність діяльності комунальних некомерційних підприємств.

Ключові слова: витрати, центри відповідальності, калькуляція, комунальне некомерційне підприємство, економічна ефективність.

ДОВБУШ В.І.

Управление расходами коммунального некоммерческого предприятия на основе формирования центров ответственности

Предметом исследования есть теоретические положения по пониманию экономической сущ-

ности понятия «центр ответственности» на основе научного осмысления достижений отечественных ученых и построения организационной структуры управления расходами коммунального некоммерческого предприятия по центрам ответственности.

Цель исследования состоит в разработке и обосновании модели формирования центров ответственности по расходам медицинских центров. Достижение поставленных в статье целей осуществлено с помощью следующих методов исследования: логического обобщения и научной абстракции, структурного анализа, аналитического метода.

Результаты работы. В статье исследованы точки зрения отечественных ученых по трактовке содержания понятия «центр ответственности». Рассмотрена классификация центров ответственности с учетом специфики коммунальных некоммерческих предприятий и предложена модель типизации центров ответственности по расходам медицинских учреждений, что позволяет повысить эффективность хозяйствования и довести его до уровня, необходимого для достижения стратегических целей.

Область применения результатов. Коммунальные некоммерческие компании.

Выводы. Управление с помощью центров ответственности позволяет оценить вклад каждого подразделения в конечный результат предприятия. Эффективность создания центров ответственности состоит в том, что оценивается не только конечный результат деятельности предприятия, но и результаты деятельности его подразделений. Использование на практике предложенных теоретико–методических подходов позволит повысить результативность и эффективность деятельности коммунальных некоммерческих предприятий.

Ключевые слова: расходы, центры ответственности, калькуляция, коммунальное некоммерческое предприятие, экономическая эффективность.

DOVBUSH V.I.

Cost management of a municipal non–commercial enterprise based on the formation of responsibility centers

The subject of the study is the theoretical provisions for understanding the economic essence of the concept of «center of responsibility» based on scientific understanding of the achievements of domestic scientists and building an organizational structure for managing the costs of municipal non–profit enterprise by centers of responsibility.

The purpose of the study is to develop and substantiate a model for the formation of centers of responsibility for the costs of medical centers. Achieving the goals set in the article is carried out using the following research methods: logical generalization and scientific abstraction, structural analysis, analytical method.

Results of work. The article examines the views of domestic scientists on the interpretation of the content of the concept of «center of responsibility». The classification of responsibility centers taking into account the specifics of municipal non–profit enterprises is considered and a model of typification of responsibility centers for medical institutions is proposed, which allows to increase the efficiency of management and bring it to the level necessary to achieve strategic goals.

Scope of results. Utility non–profit companies.

Conclusions. Management with the help of responsibility centers allows you to assess the contribution of each unit to the end result of the enterprise. The effectiveness of the creation of responsibility centers is that it evaluates not only the end result of the enterprise, but also the results of its divisions. The use in practice of the proposed theoretical and methodological approaches will increase the efficiency and effectiveness of municipal non–profit enterprises.

Keywords: costs, centers of responsibility, calculation, municipal non–profit enterprise, economic efficiency.

Statement of the problem in general terms and the connection to the most important scientific or practical tasks. Health care is one of the leading branches of the sphere of production

of services. It should be noted that healthcare as a branch of the national economy is very heterogeneous and diverse. In the structure of modern healthcare there is a mass of sufficiently independent and at the same time extremely closely interconnected structural elements, defined as sub-branches of specialization and production.

A medical service is a combination of medical and economic technologies. Therefore, in order to calculate the cost of medical services, economists and medics need to work closely together. The medical component, in particular, involves the formation of a general list of medical services, adjusting and supplementing the norms of time and norms of materials consumption for such services. The economic component involves preparing input data and calculating the cost of medical services.

Analysis of recent research and publications. Domestic and foreign economists have made a significant contribution to the study of the problem of forming cost responsibility centers. Some methodological and organizational aspects of the main prerequisites for the implementation of centers of responsibility have been studied by the following scientists: P.Y. Atamas, F.F. Butynets, S.F. Head, V.M. Kostyuchenko, V.S. Laziness, L.W. Napadovska, V.F. Paliy, V.V. Conko, A.D. Sheremet and others. However, in connection with the transformation of budget health care facilities into municipal non-profit enterprises (Law of 06.04.17 № 2002-VIII), a significant number of issues need to be addressed and substantiated, which determines the relevance of this study.

Formation of the goals of the article (problem statement). The purpose of the article is to develop and substantiate a model for the formation of responsibility centers for the costs of medical institutions based on the organizational structure.

Statement of the main material of the research with full justification of the obtained scientific results. The founder of the theory of management of economic activity of the enterprise on the basis of responsibility centers is the American scientist J. A. Higgins, who states that the responsibility center – a structural unit of the enterprise, headed by the head, fully responsible for the results of the unit, independently takes management decisions and is fully responsible for the performance of the planned indicators communicated to it.

Generalization of different scientific views allows to clarify interpretation of the concept of «respon-

sibility center». The responsibility center is an organizational unit of the management system, the head of which is personally responsible for the implementation of the goals and achievement of the planned indicators for compliance with the level of costs within the established limits.

The effectiveness of a responsibility center is determined by the following parameters:

- the achievement of objectives;
- the efficiency of the use of resources.

The most effective is the responsibility center, which uses the minimum number of resources to achieve the set goals and provides reflection, accumulation, analysis and provision of information on costs and results, which in turn allows evaluating and monitoring the performance of structural units and their managers.

To analyze costs according to the resolution of the CMU №1075 of December 27, 2017. Municipal non-profit enterprises use the step-down method. All structural subdivisions of healthcare shall be conditionally assigned to one of the cost responsibilities centers with the appropriate code. The responsibility centers on expenses are functionally, technologically and organizationally isolated structural divisions of medical institution. Due to their threefold separation, cost responsibility centers become a convenient object of addressing, accounting and cost planning.

The essence of the step-down method involves economic calculations, the result of which is the distribution of all expenses of a healthcare institution (both direct and indirect) – from administrative and auxiliary units (cost centers) to main clinical departments (cost centers), for which the final average cost of a unit of medical service (discharged patient, bed-day in a hospital inpatient department, outpatient visit, etc.) is calculated based on the cost distribution criteria, the list and the order of the cost distribution.

The scheme of step-by-step cost allocation «from top to bottom» is shown in Fig. 1.

Based on the research, we propose for practical use a certain algorithm of development of the cost management system of communal non-commercial enterprise by responsibility centers, which includes 6 consecutive interconnected steps.

Step 1. research of main directions and specifics of a communal non-commercial company. At this stage it is necessary to study the profile, priority directions and list of services provided by a CNP (for

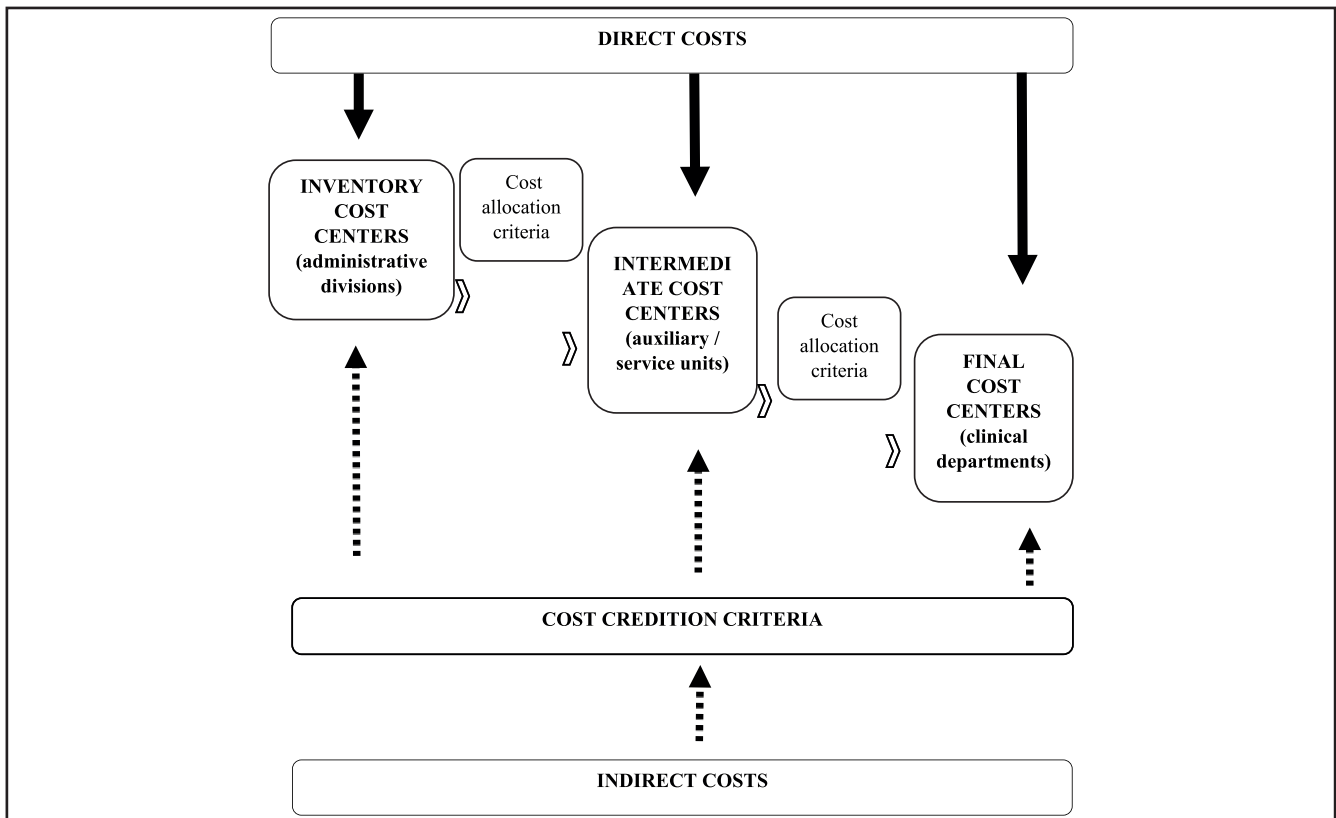

Fig. 1. Top-down step-by-step cost allocation

example, the institution provides inpatient (an inpatient department has 600 beds) and outpatient medical care (2 outpatient departments).

Step 2. the study of the structural subdivisions of KNP, the allocation of cost responsibility centers and the determination of their status (Table 1).

The ILCs are systematized in such a way that each group contains ILCs that do not provide services to each other within the group, but rather provide services to ILCs from groups with a larger number. The final CERs complete the efforts of the entire health care facility and produce the final service

Table 1. Organizational cost management structure of the municipal non-profit enterprise «City Central District Hospital» by responsibility center

Group number	Names of cost centers
1	Company management
	Functional Services
2	Laundry
	Canteen
	Medical and Non-Medical Equipment Maintenance Department
3	Registrar's Office
	Sterilization Department
4	Laboratory and Instrumental Diagnostics
	Services Related to Priority Outpatient Medical Services
5	Reception and Emergency (Urgent) Care Departments
6	Operating rooms
7	Neurology Department
	Therapy Department
	Traumatology Department
	Surgery Unit
	Ward of Cardiology
	Ward of Pediatrics

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

for which the hospital receives funding. If outpatient facilities operate independently, then intermediate cost responsibility centers (consultative, diagnostic) become final (revenue generating).

Depending on their functional role in the work of KNP «City Central District Hospital» cost responsibility centers are classified into 3 types:

Type 1 – administrative and functional cost centers that provide services to other cost centers associated with indirect costs.

Type 2 – technical service cost centers that provide ancillary medical services to major clinical departments.

Type 3 – production units (core clinical departments) that provide inpatient and outpatient medical services to patients.

The basic criteria for selecting the type of responsibility center of a medical institution are:

- the responsibility centers must be linked to the organizational structure of the community non-profit enterprise;
- appointment of a responsible manager for the results of the activity of the responsibility center;
- use of indicators for evaluation of activity of responsibility centers;
- distribution of sphere of authority and responsibility of managers for achievement of indicators of activity of each responsibility center;
- ensuring a system of control over achievement of indicators of activity of responsibility centers.

Step 3. Analysis of controllability of expenses by structural subdivisions of a municipal non-commercial enterprise, determination of controllable expenditure items. First of all, after analyzing all costs, the KNP determines which of them can be included in the cost of medical services in a direct way. For other indirect costs the enterprise should develop and approve criteria for their allocation among medical services. Having analyzed informa-

tion on actual indirect costs for the previous period, it is necessary to determine their planned value to be included in the cost of the service.

Step 4: Create a list of plans and reports produced by each responsibility center. The management system of a medical preventive institution has 3 levels:

- strategic – at this level, led by the chief physician, goals and possible outcomes are determined in the long term;
- tactical – this level with the help of deputies of the chief physician allows to determine the specific tasks, organization, stage-by-stage implementation and control of results in the best possible way;
- operational – this level, headed by heads of departments, ensures effective implementation of production processes with optimal use of available resources. This level can include accounting, control and analysis of the activities of already functioning structures.

Step 5: Determining the characteristics of the cost responsibility center performance evaluation. An important condition for responsibility center analysis is to establish key performance indicators associated with a particular process, with an upper and lower boundary, forming a range or target value of performance to be achieved by that process. In order to stimulate the performance of a cost responsibility center, the goals are transformed into key performance indicators, defined by the target value, the time period and the unit of measurement. Key performance indicators are used to evaluate the performance of the medical institution, for example, the measurement of the effectiveness of a particular unit, the timeliness of obligations, the level of service and visitor satisfaction.

Step 6. development of internal regulations governing the rights and obligations of the responsibility center. After checking the correctness of all calculations at this step, the total expenses of the main medical responsibility centers are checked in

Table 2. Classification of cost centers by type of municipal non-profit enterprise «City Central District Hospital»

Group number	Type of costs
1	1
2	
3	2
4	
5	
6	
7	3

the total expenses of the whole medical institution before cost allocation. Thus, for outpatients the cost of one visit is calculated, for ambulance the cost of an ambulance trip per call, and so on.

Conclusions from the mentioned problems and prospects for further research in this direction

The responsibility centers perform the functions of planning, control, reporting and motivation. Creation of responsibility centers makes it possible to hold managers responsible for making management decisions, as well as the use of material incentives for the results of the activity of responsibility centers. Reliable and objective assessment of the results of the activity of responsibility centers is an important element in the system of effective control and management of activities. Management with the help of responsibility centers makes it possible to evaluate the contribution of each division to the final result of the enterprise. The efficiency of creation of responsibility centers consists in the fact that not only the final result of the activity of the enterprise is evaluated, but also the results of activity of its subdivisions.

On the basis of the carried-out researches it is possible to assert that communal non-commercial enterprises are characterized by a clear structure in which each subdivision is headed by a responsible person, according to what there is a real possibility of allocation of the responsibility center. Taking into consideration specific character of medical institutions' activity, it is reasonable to single out separate groups of expenses in the structure of main expenses in order to meet the information needs of management and bring financial accounting data closer to managerial one. This, in turn, will facilitate reporting to medical institutions and provide information to management on the feasibility of implementing certain products and services.

Список використаних джерел

1. Борисюк І.О., Семеняка Я.В. Формування системи управління витратами підприємства. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics», №6 (2017). С.15–23

2. Вербовецька С.Г. Формування центрів відповідальності в системі бюджетування підприємства. Вісник Хмельницького національного університету 2011, № 3, Т. 3. С.46–49 http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_3_3/046-049.pdf

3. Лепетан І. М. Організація управлінського обліку за центрами витрат у сільськогосподарських підприємствах. Агросвіт. 2019. № 23. С. 19–24. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.23.19

4. Новосанжарська центральна районна лікарня <http://novisanzhary-crl.pl.ua/>

5. Пилипенко А. А. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств та їх об'єднань : монографія / А. А. Пилипенко, І. П. Дзьобко, О. В. Писарчук; за заг. ред. докт. екон. наук, доцента А. А. Пилипенка. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – 344 с.

6. Постанова КМУ Про затвердження Методики розрахунку вартості послуги з медичного обслуговування №1075 від 27 грудня 2017 р.

7. Фостолович В. А., Сімаков О. О. Місце управління витратами в сучасній системі управління підприємством. Економіка та держава. 2019. № 10. С. 36–45. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.10.36

8. Шутько Т.І. Економічна сутність управління витратами підприємства. Ефективна економіка. 2014. № 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3681>

References

1. Borysiuk I.O., Semeniaka Ya.V. (2017). Formuvannia systemy upravlinnia vytratamy pidpriemstva. Elektronne naukove fakhove vydannia z ekonomichnykh nauk «Modern Economics», vol. 6, pp.15–23.

2. Verbovetska S.H. (2011). Formuvannia tsentriv vidpovidalnosti v systemi biudzhetuвання pidpriemstva. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, vol. 3, pp. 46–49. Retrieved from: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_3_3/046-049.pdf

3. Lepetan I. M. (2019). Orhanizatsiia upravlinskoho obliku za tsenrtamy vytrat u silskohospodarskykh pidpriemstvakh. Ahrosvit, vol. 23, pp. 19–24. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.23.19.

4. Novosanzharska tsentralna raionna likarnia. Retrieved from: <http://novisanzhary-crl.pl.ua/>.

5. Pylypenko A. A. (2011). Formuvannia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia upravlinnia vytratamy pidpriemstv ta yikh obiednan: monohrafiia / A. A. Pylypenko, I. P. Dzobko, O. V. Pysarchuk; za zah. red. dokt. ekon. nauk, dotsenta A. A. Pylypenka. KHNEU, Kharkiv, 344 p.

6. Postanova KМУ Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku vartosti posluhy z medychnoho obsluhovuvannia, vol.1075, 27.12.2017. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-2017-%DO%BF#Text>.

7. Fostolovych V. A., Simakov O. O. (2019). Mistse upravlinnia vytratamy v suchasni systemi upravlinnia pid-

pryiemstvom. Ekonomika ta derzhava, vol.10, pp. 36–45. DOI: 10.32702/2306–6806.2019.10.36.

8. Shutko T.I. (2014). Ekonomichna sutnist upravlinnia vytratamy pidpryiemstva. Efektyvna ekonomika, vol.12. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3681>.

Дані про автора

Довбуш Віта Іванівна,

доцент кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, к.е.н., доцент

e-mail: dowbusch.v@ukr.net

Данные об авторе

Довбуш Вита Ивановна,

доцент кафедры предпринимательства и бизнеса, Киевский национальный университет технологий и дизайна, к.э.н., доцент

e-mail: dowbusch.v@ukr.net

Data about the author

Vita Dovbush,

Associate Professor of the department of entrepreneurship and business, Kyiv National University of Technology and Design, Ph.D., Associate Professor

e-mail: dowbusch.v@ukr.net

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909750>

ПОПРОЗМАН Н.В.

СТЕПАНОВА О.В.

Методика визначення витрат на оплату праці й показники використання персоналу

Предметом дослідження є сукупність теоретико–методологічних підходів визначення витрат оплати праці персоналу.

Метою дослідження є обґрунтування методичних підходів оплати праці та показників використання персоналу.

Методи дослідження. У роботі використано діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу та синтезу, методика визначення витрат оплати праці персоналу.

Результати роботи. У статті окреслено предиспозиції формування витрат на оплату праці. Обґрунтовано витрати на оплату праці та соціальні нарахування, які є однією з основних статей у формуванні ціноутворення товару та займають найбільшу питому вагу в структурі собівартості продукції, що потребує більших затрат людської праці.

Галузь застосування результатів. Менеджмент, економіка, економічна кібернетика, цифрова економіка.

Висновки. Проаналізовано методика визначення витрат на оплату праці. Результати проведених досліджень свідчать про те, що витрати на оплату праці займають суттєву частку в структурі собівартості продукції, але фактичні витрати підприємства на оплату праці більші від тих, які виплачуються робітникам.

Ключові слова: витрати, оплата праці, використання персоналу, показники, сільськогосподарські підприємства, сезонність, ціна продукції, собівартість, соціальні заходи.

ПОПРОЗМАН Н.В.

СТЕПАНОВА О.В.

Методика определения расходов на оплату труда и показатели использования персонала

Предметом исследования является совокупность теоретико–методологических подходов для определения затрат оплаты труда персонала.

Целью исследования является обоснование методических подходов оплаты труда и показателей использования персонала.

Методы исследования. В работе использован диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, методика определения затрат оплаты труда персонала.

Результаты работы. В статье очерчены предпосылки формирования затрат на оплату труда. Обоснованы затраты на оплату труда и социальные начисления, которые являются одной из основных статей в формировании ценообразования товара и занимают наибольший удельный вес в структуре себестоимости продукции, что требует больших затрат человеческого труда.

Отраслевое применение результатов. Менеджмент, экономика, экономическая кибернетика, цифровая экономика.

Выводы. Проанализирована методика определения затрат на оплату труда. Результаты проведенных исследований свидетельствуют о том, что затраты на оплату труда занимают существенную долю в структуре себестоимости продукции, но фактические затраты предприятия на оплату труда больше тех, которые выплачиваются рабочим.

Ключевые слова: расходы, оплата труда, использование персонала, показатели, сельскохозяйственные предприятия, сезонность, цена продукции, себестоимость, социальные мероприятия.

POPROZMAN N.V.
STEPANOVA O.V.

Methodology for determining labor costs and indicators of staff utilization

The subject of the study is a set of theoretical and methodological approaches to determining the cost of staff.

The purpose of the study is to substantiate the methodological approaches to remuneration and staff use indicators.

Methods of research. The dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the method of determining the cost of staff are used in the work.

Results of work. The article outlines the predispositions for the formation of labor costs. Labor costs and social charges are substantiated, which are one of the main items in the formation of product pricing and occupy the largest share in the cost structure of products that require higher human labor costs.

Industry application of results. Management, economics, economic cybernetics, digital economy.

Conclusions. The method of determining labor costs is analyzed. The results of the research show that labor costs account for a significant share in the structure of production costs, but the actual labor costs of the enterprise are greater than those paid to workers.

Keywords: costs, wages, staff use, indicators, agricultural enterprises, seasonality, product price, cost, social activities.

Постановка проблеми. В центрі уваги економічної теорії та господарської діяльності завжди була і є оплата праці, адже вона визначає рівень конкурентоспроможності підприємства, якість життя населення та економіку держави в цілому. Прагнення України до євроінтеграції потребує розвитку та вдосконалення ринкових відносин та кардинальних змін в сільськогосподарській галузі, зокрема розгляду питомої ваги заробітної плати в структурі собівартості продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискусії та дослідження на тему визначення витрат на оплату праці та їх вплив на собівартість продукції тільки починають набирати оберту, адже цей напрямок є достатньо вагомим для розвитку та конкурентоспроможності сіль-

ськогосподарського сектору економіки. Отже, закономірно виникає зростаючий інтерес сучасних учених–економістів до проблеми витрат на оплату праці й ефективність використання персоналу, зокрема і в сільськогосподарській галузі. Але не менш важливим є досвід попередників, які заклали основу фундаментальних положень та принципів на основі яких ми будемо вже більш складні системи організації виробництва з урахуванням цифрової трансформації економіки, аналізу й прогнозування, досягнень науково–технічного прогресу та нових способів керування.

Питаннями оплати праці як складової економічної теорії почали цікавитися відомі вчені–економісти ще з XVII століття. Одним із основоположників економічної думки щодо теорії оплати

праці був французький вчений Фредерік Бастіа. Ф. Бастіа стверджував, що зростання доходів працівників послідує тільки після підвищення продуктивності праці, що можливо досягти за рахунок зростання оплати праці та здешевлення продукції. На його думку гармонія інтересів працівника та роботодавця зводиться до спільної мети – створення продукту [1]. Не менш вагомими були праці Вільям Петті, який першим сформулював визначення заробітної плати як ціни праці та Девід Рікардо, який стверджував, що цінність товару визначається рідкістю та кількістю праці і витрат на неї. Значний науковий вклад в теорію оплати праці як економічної категорії зробили і К. Маркс, А. Сміт, П. Бугільбер, Т. Веблен, Ф. Кенне, Т.Р. Мальтус, Д.С. Мілль, П. Самуельсон та ін. [2]. Сучасні ж науковці: Т.М.Долініна, О.В.Гамова, А.С.Богачев, Л.С.Лісогор, Л.П.Шевчук, О.А.Гришнова, О.А.Дороніна, Л.П.Шевчук стали більше приділяти увагу проблемі витрат на оплату праці та її значення у собівартості продукції. Зокрема М.І. Туган–Барановський виокремлює два фактори, які мають вагомий вплив на розмір заробітної плати: економічний (підвищення продуктивності суспільної праці) та соціальний [3].

Вклад основного матеріалу. За останні роки рятівником Української економіки є сільськогосподарські підприємства та кластери які вийшли на лідируючі позиції світового рейтингу експортерів сільгосппродукції та залучають іноземні інвестиції і тим самим покращують ситуацію в країні. Завдяки розвитку сільського господарства розвивається сфера інформаційних технологій, збільшується

продовольчий запас та створюються нові робочі місця. Але найбільш проблематичним та суперечливим питанням в процесі виробництва завжди поставало питання витрат на оплату праці. Витрати на оплату праці займають суттєву частку в структурі собівартості продукції [5], але фактичні витрати підприємства на оплату праці більші від тих, які виплачуються робітникам, адже згідно з чинним законодавством роботодавця повинен здійснювати ще й соціальні виплати на кожного робітника [6, 7]. Відомо, що ціна продукції формується з собівартості, податків та прибутку і коли собівартість займає найбільшу частку в структурі ціни, то це є сигналом до зниження конкурентоспроможності. Отже, витрати на оплату праці та соціальні нарахування є однією з основних та приховуваних статей в формуванні ціноутворення товару та займають найбільшу питому вагу в структурі собівартості продукції, що потребує більших затрат людської праці. В статтю витрат на оплату праці включають заробітну плату за окладами та тарифами, компенсаційні виплати, премії, оплата відпусток, заохочення, інші витрати на оплату праці [8].

В країнах Європейського союзу оплата праці у собівартості товарів складає не менше 30%. В Україні, (табл. 1) з 2010 року цей показник сягав не вище 10%, а до 2017 року стрімко знизився до 5%. Отже, згідно статистичним даним спостерігається зниження частки витрат на оплату праці в сільськогосподарській галузі. Але у 2018 році показники почали покращуватися і вже у 2020 р. частка витрат на оплату праці у виробництві продукції сільського господарства

Таблиця 1. Витрати на оплату праці в структурі собівартості продукції сільського господарства

Рік	Сільське господарство		У тому числі			
	млн грн.	% від усіх витрат	рослинництво		тваринництво	
			млн грн.	% від усіх витрат	млн грн.	% від усіх витрат
2010	6 806,7	9,1	4 318,0	8,6	2 488,6	10,0
2011	9 028,8	9,1	6 243,4	8,8	2 785,4	9,7
2012	11 610,3	9,4	8 529,1	9,5	3 081,2	9,2
2013	9 719,3	7,6	6 500,8	7,1	3 218,5	9,0
2014	11 044,1	7,2	7 777,6	6,7	3 266,4	8,4
2015	11 481,2	5,5	7 963,1	5,1	3 518,1	6,8
2016	14 036,5	5,5	9 972,4	5,1	4 064,1	6,8
2017	18 483,8	5,0	13 246,7	4,9	5 237,1	5,2
2018	22 119,4	5,6	15 874,1	5,2	6 245,3	6,9
2019	25 228,8	6,4	17 819,4	5,8	7 409,4	8,4
2020	25 850,3	7,0	18 147,2	6,5	7 703,1	8,5

Джерело: [9].

збільшилася до 7%. Це підвищення зумовила міграція робочої сили, адже щоб повернути працівників назад потрібно було, в першу чергу, збільшити розмір оплати праці [9].

З відрахуваннями на соціальні заходи ситуація не краща (табл.2). З 2010 року в Україні цей показник сягав не більше 3,5%, він стрімко знижувався до 2017 року сягнувши 1,1% [9]. В Європі ж витрати на соціальні заходи у 2018 році в середньому склали майже 8%. У 2018 р. найвищий показник мала Франція – 14,1%, а найнижчий Румунія – 1,9%. В країнах Європейського союзу відрахування на соціальні заходи, що здійснювалися роботодавцями в період з 2008 р. по 2018 р. в середньому склали 10,7% [10].

На нашу думку одними з основних причин зниження частки витрат на оплату праці є автоматизація та механізація виробничих процесів основних видів продукції, порушення вартісних співвідношень (диспаритет), що спричинено податковим навантаженням та комерційними представниками (посередниками), непопулярність сільської місцевості, відсутність субвенцій та дотацій, регіональна політика і врешті решт загальний кризовий стан економіки країни [5].

Дуже важливою особливістю багатьох сільськогосподарських підприємств є сезонність, тип виробництва, форма власності та обсяги виробництва. Від цих чинників залежать і витрати на оплату праці та показник використання персоналу. В сільськогосподарських підприємствах витрати на оплату праці мають різний характер та можуть збільшуватися або зменшуватися

відповідно до об'єму виробленої продукції. Заробітна плата постійних працівників найчастіше здійснюється за місячними ставками та фіксується підприємством як постійні витрати. Оплата праці таким працівникам повинна бути виплачена незалежно від результатів господарської діяльності підприємства і тому зумовлює необхідність розумного планування роботи для забезпечення повного використання фонду їх робочого часу протягом всього року. Виконання сезонних робіт тимчасовими працівниками та постійними працівниками, що працюють за відрядними розцінками, або отримують оплату праці за конкретний об'єм виготовленої продукції відносять до змінних витрат, розмір яких залежить від обсягу продукції [6]. Зі збільшенням масштабів виробництва знижуються і постійні витрати на одиницю продукції, але при цьому збільшується дохідність підприємства.

Для досягнення високих економічних показників і зниження собівартості продукції сільськогосподарських підприємств необхідно раціонально використовувати всі категорії працівників, як постійних так і сезонних. Завдяки аналізу динаміки робочої сили ми можемо оцінити ефективність використання трудових ресурсів. Для цього необхідно визначити коефіцієнт найму (K_n) та коефіцієнт вибуття (K_v) які розраховуємо за формулами [4]:

$$K_n = \frac{ЧП_{пр}}{ЧП_{пр}}, \quad (1)$$

де $ЧП_{пр}$ – чисельність прийнятих працівників за рік; $ЧП_{кр}$ – чисельність працівників на кінець року.

Таблиця 2. Відрахування на соціальні заходи в Україні

Рік	Сільське господарство		У тому числі			
	млн грн.	% від усіх витрат	рослинництво		тваринництво	
			млн грн.	% від усіх витрат	млн грн.	% від усіх витрат
2010	2 434,5	3,2	1 548,8	3,1	885,7	3,6
2011	3 048,9	3,1	2 020,9	2,9	1 028,0	3,6
2012	4 253,9	3,4	3 125,5	3,5	1 128,3	3,4
2013	3 565,2	2,8	2 389,6	2,6	1 175,5	3,3
2014	4 149,3	2,7	2 956,1	2,6	1 193,2	3,1
2015	4 008,4	1,9	2 772,0	1,8	1 236,4	2,4
2016	3 120,6	1,2	2 234,7	1,1	885,9	1,5
2017	3 993,7	1,1	2 848,0	1,1	1 145,7	1,1
2018	4 824,3	1,2	3 483,7	1,2	1 340,6	1,5
2019	5 538,3	1,4	3 931,6	1,3	1 606,7	1,8
2020	5 691,5	1,5	4 000,9	1,4	1 690,6	1,9

Джерело: [10].

$$K_B = \frac{ЧП_B}{ЧП_{пор}}, \quad (2)$$

де $ЧП_B$ – чисельність усіх вибулих працівників за рік; $ЧП_{пор}$ – чисельність працівників на початок року.

Для визначення темпу зміни чисельності працівників на підприємстві (T_3) використовуємо формулу [4]:

$$T_3 = (K_H - K_B) \cdot 100, \quad (3)$$

Також необхідно визначити і коефіцієнт валового обороту робочої сили [4]:

$$O_{pc} = K_H + K_B. \quad (4)$$

При зростанні коефіцієнту валового обороту робочої сили плінність персоналу збільшується, але є нормальною ситуація зростання коефіцієнту найму коли підприємство має потребу в більш кваліфікованих працівниках, або працівниках нових професій. Важливим є і показник трудової активності, що впливає на коефіцієнт використання запасу праці. Зі зростанням даного показника зростає й коефіцієнт.[4]

Висновки

Отже, витрати на оплату праці формують дуже важливий показник діяльності підприємства – собівартість продукції. Аналіз раціональності використання працівників дозволяє вчасно скоротити витрати на собівартість продукції та досягти найбільш ефективного шляху до удосконалення виробничої структури і як наслідок збільшення прибутковості підприємства. Тож, використання трудових ресурсів найповніше охарактеризовується на основі показників продуктивності праці, а її раціональність до певної міри за показниками сезонності виробництва.

В сьогоденних умовах є недостатньо обґрунтованим управління фондом заробітної плати, яке потребує інноваційних способів управління. Формування фонду оплати праці має пов'язуватися з обсягами виготовленої продукції та результативністю праці, а не за рахунок прямого зростання цін. Важливим є аналіз ступені відданості персоналу підприємству, що характеризує стаж роботи працівника і відображає рівень стабільності, успішності та конкурентоспроможності підприємства [4].

Аналіз показників використання персоналу є досить важливим в плануванні економічного розвитку підприємства оскільки вони взає-

мопов'язані та мають прямий і вагомий вплив на результати діяльності підприємства та його розвиток.

Список використаних джерел

1. Бастиа Ф. Экономические софизмы. Пер. с фр. – М.: ООО «Социум»: ЗАО Изд-во «Экономика», 2002.
2. Історія економічних вчень: Навчальний посібник. За редакцією Кириленка В. В. – Тернопіль: видавництво «Економічна думка», 2007. – 233 с.
3. Туган–Барановский М. И. Теоретические основы марксизма. Санкт–Петербург : ред. журн. «Мир божий», 1905. –VIII. –160 с.
4. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. – Київ: КНЕУ, 2013. – 779 с.
5. Попрозман Н.В. Fundamentals of information support of agricultural entrepreneurship. Ekonomika APK. 2016.Vol. 9. Pp. 62 – 67.
6. Попрозман Н.В. Теоретичні основи економічного зростання та розвитку аграрного виробництва. Ефективна економіка. Випуск № 6. 2015. Електронне фахове видання. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4143>
7. Закон України про оплату праці. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0893-99#Text>
9. Статистична інформація // Державна служба статистика України // ukrstat.gov.ua
10. Статистична інформація // European Statistical Office, Eurostat // ec.europa.eu

References

1. Bastia F. Ekonomicheskie sofizmy. Per. s fr. – М.: ООО «Sotsium»: ЗАО lzd-vo «Ekonomika», 2002. Дані про авторів
2. Istoriya ekonomichnykh vchen': Navchal'nyy posibnyk. Za redaktsiyeyu Kyrylenka V. V. – Ternopil': vydavnytstvo «Ekonomichna dumka», 2007. – 233 с.
3. Tugan–Baranovskiy M. I. Teoreticheskie osnovy marksizma. Sankt–Peterburg : red. zhurn. "Mir bozhii", 1905. –VIII. –160 s.
4. Andriychuk V. H. Ekonomika pidpryyemstv ahropromyslovoho kompleksu: pidruchnyk. – Kyviv: KNEU, 2013. – 779 s.

5. Poprozman N.V. Fundamentals of information support of agricultural entrepreneurship. *Ekonomika APK*. 2016.Vol. 9. Pp. 62 – 67.

6. Poprozman N.V. Teoretychni osnovy ekonomichnoho zrostannya ta rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva. *Efektivna ekonomika*. Vypusk № 6. 2015. Elektronne fakhove vydannya. Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4143>

7. Zakon Ukrayiny pro oplatu pratsi. Verkhovna Rada Ukrayiny. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Instruktsiya pro zastosuvannya planu rakhunkiv bukhhalters'koho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'yazan' i hospodars'kykh operatsiy pidpryyemstv i orhanyzatsiy. Verkhovna Rada Ukrayiny. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0893-99#Text>

9. Statystychna informatsiya // Derzhavna sluzhba statystyka Ukrayiny // ukrstat.gov.ua

10. Statystychna informatsiya // European Statistical Office, Eurostat // ec.europa.eu

Дані про авторів

Попрозман Наталія Василівна,

д.е.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна

e-mail: npoprozman@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8402-3389>

Степанова Оксана Валеріївна,

аспірант каф. економічної кібернетики, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна

e-mail: st.oksi.v.70@gmail.com

Данные об авторах

Попрозман Наталия Васильевна,

д.э.н., профессор, профессор кафедры экономической кибернетики, Национальный университет биоресурсов и природоиспользования Украины, Киев, Украина

e-mail: npoprozman@nubip.edu.ua

Степанова Оксана Валерьевна,

аспирант каф. экономической кибернетики, Национальный университет биоресурсов и природоиспользования Украины, Киев, Украина

e-mail: st.oksi.v.70@gmail.com

Data about the authors

Nataliia Poprozman,

Doctor of Economic sciences, Professor of the department of economic cybernetics, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

e-mail: npoprozman@nubip.edu.ua

Oksana Stepanova,

Graduate student of the Department of Economic Cybernetics National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

e-mail: st.oksi.v.70@gmail.com

УДК 338.242.2

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5909763>

КЛИМЕНЧУКОВА Н.С.

Взаємодія стейкхолдерів ринку в процесі розвитку підприємництва в інноваційній економіці

Актуальність теми дослідження. Проблематика взаємодії стейкхолдерів ринку в процесі розвитку підприємництва в інноваційній економіці є необхідною умовою формування економіки нового типу заснованої на знаннях. Трансформаційні зміни в інституціональній матриці вимагають систематичного перегляду зазначеної проблематики з урахуванням поточного стану розвитку національної економіки.

Постановка проблеми. Існує потреба деталізації напрямків забезпечення взаємодії стейкхолдерів ринку в процесі розвитку підприємництва в інноваційній економіці. Важливим є конкретизація інфраструктурних елементів, що забезпечать безперервні комунікаційні потоки між окремими стейкхолдерами ринку.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити проблематику взаємодії стейкхолдерів ринку в процесі розвитку підприємництва в інноваційній економіці та висвітлити напрямки покращення комунікацій між науковим сектором, виробництвом, інфраструктурними елементами та органами державної влади.

Метод або методологія дослідження. В статті використано методи дедукції, індукції, систе-

матизації, аналізу, синтезу й теоретичного узагальнення.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Обґрунтовано, що взаємодія стейкхолдерів ринку в процесі розвитку підприємництва в інноваційній економіці повинна ґрунтуватися на всеохоплюючій політиці держави в напрямку нормативно–правового, інфраструктурного та інформаційного забезпечення комунікацій між науковим сектором, виробництвом, інфраструктурними елементами та органами державної влади.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, інфраструктурних елементів та органів місцевого самоврядування для підвищення рівня ефективності комунікацій спрямованих на підтримку підприємницького сектору в національній економіці.

Висновки. Запропоновано пріоритети та інструменти щодо стимулювання національної економіки, підприємництва та підтримки взаємодії між окремими стейкхолдерами ринку. Визначено необхідні інструменти державного впливу які поглиблюють комунікації між науковим сектором, виробництвом, інфраструктурними елементами та органами державної влади.

Ключові слова: інноваційна економіка, підприємництво, інфраструктура, комерціалізація, інтелектуальна власність.

КЛИМЕНЧУКОВА Н.С.

Взаимодействие стейкхолдеров на рынке в процессе развития предпринимательства в инновационной экономике

Актуальность темы исследования. Проблематика взаимодействия стейкхолдеров рынка в процессе развития предпринимательства в инновационной экономике является необходимым условием формирования экономики нового типа, основанной на знаниях. Трансформационные конфигурации в институциональной матрице требуют систематического пересмотра указанной проблематики с учетом текущего состояния развития государственной экономики.

Постановка проблемы. Существует потребность в детализации направлений обеспечения взаимодействия стейкхолдеров рынка в процессе развития предпринимательства в инновационной экономике. Важна конкретизация инфраструктурных элементов, которые обеспечат непрерывные коммуникационные потоки между отдельными стейкхолдерами рынка.

Постановка целей и задач исследования – исследовать проблематику взаимодействия стейкхолдеров рынка в процессе развития предпринимательства в инновационной экономике и осветить направления улучшения коммуникаций между научным сектором, производством, инфраструктурными элементами и органами государственной власти.

Метод или методология исследования. В статье использованы методы дедукции, индукции, систематизации, анализа, синтеза и теоретического обобщения.

Презентация основного материала (результаты исследования). Обосновано, что взаимодействие стейкхолдеров рынка в процессе развития предпринимательства в инновационной экономике должно основываться на всеобъемлющей политике государства в направлении нормативно–правового, инфраструктурного и информационного обеспечения коммуникаций между научным сектором, производством, инфраструктурными элементами и органами государственной власти.

Область применения результатов. Результаты исследования могут использоваться в практической деятельности субъектов предпринимательской деятельности, инфраструктурных элементов и органов местного самоуправления для повышения уровня эффективности коммуникаций направленных на поддержку предпринимательского сектора в национальной экономике.

Выводы. Предложены приоритеты и инструменты стимулирования национальной экономики, предпринимательства и поддержки взаимодействия между отдельными стейкхолдерами рынка. Определены необходимые инструменты государственного воздействия, углубляющие коммуни–

кации между научным сектором, производством, инфраструктурными элементами и органами государственной власти.

Ключевые слова: инновационная экономика, предпринимательство, инфраструктура, коммерциализация, интеллектуальная собственность.

KLYMENCHUKOVA N.S.

Interaction between market stakeholders in the process of business development in an innovative economy

Relevance of the research topic. The problem of interaction between market stakeholders in the development of entrepreneurship in an innovative economy is a prerequisite for the formation of a new type of economy based on knowledge. Transformational configurations in the institutional matrix require a systematic revision of these issues, taking into account the current state of development of the state economy.

Formulation of the problem. There is a need to detail the directions of ensuring the interaction of market stakeholders in the process of developing entrepreneurship in an innovative economy. It is important to specify the infrastructural elements that will ensure continuous communication flows between individual market stakeholders.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate the problems of interaction between market stakeholders in the development of entrepreneurship in an innovative economy and highlight the directions for improving communication between the scientific sector, production, infrastructure elements and government bodies.

Research method or methodology. The article uses the methods of deduction, induction, systematization, analysis, synthesis and theoretical generalization.

Presentation of the main material (research results). It is substantiated that the interaction of market stakeholders in the development of entrepreneurship in an innovative economy should be based on a comprehensive government policy in the direction of regulatory, infrastructural and information support of communications between the scientific sector, production, infrastructure elements and government bodies.

Field of application of results. The research results can be used in the practical activities of business entities, infrastructural elements and local governments to increase the level of efficiency of communications aimed at supporting the business sector in the national economy.

Conclusions. The priorities and tools for stimulating the national economy, entrepreneurship and supporting interaction between individual market stakeholders are proposed. The necessary instruments of state influence, deepening communications between the scientific sector, production, infrastructural elements and public authorities, have been identified.

Keywords: innovative economy, entrepreneurship, infrastructure, commercialization, intellectual property.

Problem statement in general and its connection with important scientific or practical tasks. The development of entrepreneurship in the innovative economy requires active cooperation between the scientific sector, industry, infrastructure elements and public authorities. The level of such cooperation is an important factor in increasing the competitiveness of the economy based on knowledge, innovation and entrepreneurial freedom. The purpose of such cooperation is to increase the activity of business, public organizations, research institutions and infrastructure el-

ements in the development, implementation and commercialization of knowledge. This includes the following areas:

- formation of a system to promote the commercialization of the results of innovative entrepreneurship using the assets of state research organizations and budgetary institutions;
- deepening information and consulting and educational activities in public, collective or private research institutions related to the production of innovations, commercialization of business results;

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Encouraging entrepreneurship among students (distance learning), graduates and encouraging freelancers to engage in research.

The result of such cooperation should be:

- increasing the number of commercialized technologies and management decisions;
- expanding the network of infrastructural elements to support entrepreneurship, scientists;
- increasing the efficiency and effectiveness of entrepreneurship whose activities are based on innovation;
- dissemination of information on the priorities and benefits of creating enterprises based on innovation, development of intellectual property, which will lead to the formation of this type of company;
- dissemination and implementation of foreign experience in the commercialization of knowledge and protection of intellectual property rights.

The task of public policy is to promote democratic conditions for the expansion and deepening of cooperation between the scientific sector, industry, infrastructure and public authorities.

Analysis of the latest research and publications, which initiated the solution of this problem and on which the author relies, highlighting previously unsolved parts of the general problem, which is the subject of this article. Public policy aimed at stimulating interaction between the scientific sector, industry, infrastructure and public authorities should develop naturally along with the permanent changes taking place in the institutional environment of the economy. This is a purposeful and systematic activity of public authorities aimed at supporting such interaction and its regulation at the legislative level. Such a policy is part of science and technology policy, and moreover, is an integral part of comprehensive regulation of the national economy based on knowledge and innovation. It should be addressed to all institutions involved in the creation, transfer and use of new knowledge. Scientific sources thoroughly identify aspects of deepening cooperation between the scientific sector, industry, infrastructure elements and public authorities [1–4]. At the same time, given the current state of development of the national economy, they require deepening and revision.

Formulation of the goals of the article (task statement) – to study the issues of interaction of market stakeholders in the process of entrepreneurship development in the innovative economy and to highlight areas for improving communications be-

tween the scientific sector, industry, infrastructure elements and public authorities.

Presentation of the main research material with full justification of the obtained scientific results. In recent decades, public policy aimed at stimulating cooperation between the scientific sector, industry, infrastructure and public authorities has become one of the most important policies of the European Union (hereinafter – the EU). In particular, some of its provisions were reflected in the EU's new strategic goal – the Lisbon Strategy. This document was the basis for measures taken at the national level to stimulate cooperation between all market stakeholders in order to increase the innovation, environmental friendliness and competitiveness of the knowledge-based economy. The main goal of the above-mentioned strategy was to make Europe by 2010 a highly competitive territory on a par with the United States. At the same time, the Lisbon Strategy did not achieve its goal, mainly due to the overly optimistic scenarios predicted in the strategy. Among other things, the production, economic and labor potential of the EU was re-evaluated. This forced its leadership to reconsider the developed strategic assumptions and planned indicators, which resulted in the implementation of the renewed Lisbon strategy «Europe 2020» in the EU. The updated strategy has become a framework document for the implementation of seven flagship initiatives aimed at socio-economic development of the EU until 2020. The combination of interactions between the scientific sector, industry, infrastructure and public authorities has allowed to implement the main planned areas of the strategy: stimulating knowledge and innovation, ensuring economic sustainability, increasing employment and social security. The implementation of the interaction between these elements of the market economy provided stimulation of innovative development of the EU countries with the use of innovative technological and technical means, balanced use of resources and their economical use. The continuation of the program to support entrepreneurship, innovation, science and cooperation between all stakeholders in the market was the implementation of the EU framework program «Horizon 2020» with a budget of over 80 million euros (2014–2020). Within the framework of this program, all types of interactions between market stakeholders were intensified, the main one being clusters.

According to these documents, the external condition of enterprises is an innovative policy on en-

Table 1. Priorities and tools for stimulating the national economy, entrepreneurship and supporting cooperation between individual market stakeholders

Priorities Tools	Priorities Tools
Supporting the functioning of business entities	reforming legislation and improving administrative procedures; reduction of transformation and transaction costs; justice reform; support for clustering in business and the creation of producer associations; democratization and liberalization of state regulation of business
Stimulating the financial support of entrepreneurship and individual market stakeholders	providing alternative business financing tools and infrastructure elements; economic and investment incentives for start-up entrepreneurs; development of the system of state guarantees, credit guarantors and reserve funds; search and attraction of investment funds from EU funds
Ensuring a competitive technical and technological level of the economy through activation research and know-how	intensification of cooperation between entrepreneurs, business institutions and research institutions; creation of a network of research institutions, venture funds and higher education institutions that stimulate the development of entrepreneurship; increasing the participation of entrepreneurs in the financing of research and development work; protection of copyright, industrial designs and related rights; popularization of domestic producers outside Ukraine; support for environmentally friendly production and resource-saving technologies, eco-innovation
Formation of a favorable information field	training and retraining of entrepreneurs on the basics of using information and computer technologies and obtaining information; expanding access of entrepreneurs to foreign information sources; creation of electronic registers that will allow for effective verification of information by entrepreneurs
Encouraging fair competition	ensuring honest inter-institutional communications; fight against crime, bribery and administrative offenses; combating piracy, smuggling and smuggling; improving the system of standardization, safety and labeling of original innovative products
Export and cooperation with foreign countries	search for financial sources to support and stimulate exports; use of new tools for advertising and promotion of domestic goods and services; development of research activities to create highly competitive products that will increase foreign demand
Innovation network development services	stimulating and creating favorable conditions for the development of services; promotion of service activities, holding international fairs, exhibitions; introduction of administrative reforms in the field of social and economic services

Source: developed by the author

trepreneurship and its institutional support, which contributes to the accumulation of effective communications between market stakeholders. This policy has been widely and in detail described in the literature, and is considered by many authors as a determining factor in the functioning of entrepreneurship in the innovation economy [5–7]. In addition to institutional, organizational and informational decisions and general market conditions, a well-chosen innovation policy in business changes the further trend of development of the whole business. The authors note that for the innovative activity of the national economy, effective entrepreneurship is of paramount importance, which stimulates innovation processes in science, technology, education, retraining, production and ultimately forms macro-economic indicators [8–10]. This is especially important given that the general state of technological progress is due not only to effective initiatives, but also management measures at the micro level in enterprises, with an active combination in the sci-

ence industry. The authors also point to the importance of public policy to stimulate cooperation between the scientific sector, industry, infrastructure and public authorities to support the development of entrepreneurship in a market economy [11–14]. Elimination of contradictory positions in public policy and the development of effective tools to support entrepreneurship and individual market players is a condition for stimulating innovative development of the state on a long-term basis.

Any innovative policy of the state to stimulate entrepreneurship and support interaction between individual market stakeholders is implemented through documents, laws and other regulations developed by state institutions. They contain specific priorities, measures, and tools, many of which are important not only for the development of entrepreneurship, but also for the functioning of the whole economy (Table 1).

Summarizing the information in Table 1, it should be noted that priorities and tools to stimulate the

national economy, entrepreneurship and support interaction between individual market stakeholders should ensure the appropriate level of infrastructure, innovation and regulatory support for sustainable business growth. The implementation of such priorities requires reform in all areas of the institutional matrix. At the same time, the state may provide administrative regulation in the field of business incentives as a source of funding for entrepreneurial initiatives or take an active part in legal advice or support of interaction between market stakeholders, as well as implement measures to reduce business risk in innovative economies.

Conclusions

Thus, in order to actively cooperate between the scientific sector, industry, infrastructure and public authorities, there is a need to create communications between science and business. It is necessary to stimulate the creation of technology transfer centers, to promote the search for foreign capital needed by entrepreneurs to cover current costs. In general, support instruments should be divided into indirect (interest rate subsidies, support for infrastructure guarantee institutions) and direct (mainly investment grants, financial support). Entrepreneurs expect action from the state authorities to ensure fair cooperation, open dialogue to improve the legal and institutional environment, reduce administrative burdens, and strengthen consulting in the legislative process. There is a need to take into account the views of business representatives when creating legal norms, reducing bureaucracy in public administration. State aid in the development and development of innovation activities of micro-enterprises through innovation policy is important. This support must be decentralized in line with regional socio-economic conditions. Active cooperation between the scientific sector, industry, infrastructure and public authorities must be systematic, comprehensive, multi-stakeholder and continuous.

Список використаних джерел

1. Вдовенко Н.М., Федірець О.В., Зось–Кіор М.В., Гнатенко І.А. Роль енергоринку в менеджменті ресурсозбереження та ресурсоефективності конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 222–229.

2. Гнатенко І. Сучасні управлінські та інформаційно–безпекові підходи формування інноваційного клас-

терного угруповання в умовах COVID–19 на засадах сталості, децентралізації та євроінтеграції. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2021. № 1–2. С. 68–77.

3. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. № 36. P. 192–198.

4. Гнатенко І. Управлінські, маркетингові та фінансові підходи оцінювання соціо–еколого–економічного ефекту взаємодії підприємств в умовах зміни споживчих переваг. Економічний дискурс. 2021. № 1–2. С. 111–121.

5. Воронько–Невіднича Т. В., Лещин Д. І., Василенко М. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 15. С. 23–27.

6. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos–Kior, M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. № 43(3). P. 403–414.

7. Гнатенко І. А. Моделювання сценаріїв стійкого розвитку підприємств в умовах глобалізації та діджиталізації: управлінський аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 16. С. 20–25.

8. Охріменко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 4–9.

9. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos–Kior M., Dovbush V. Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. № 36, P. 49–66.

10. Гнатенко І. А. Фундаментальні умови державного регулювання та підтримки інноваційного підприємництва. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. № 4 (1). С. 37–43.

11. Ходаківська О. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Сабій І. М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 15. С. 5–11.

12. Bilan Y., Zos–Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. Projecting the social component of the efficient

management of land resources. *Journal of Security and Sustainability. Issues*. 2017. № 7(2). P. 287–300.

13. Гнатенко І. А. Методологічні основи інституційного аналізу національної системи інноваційного підприємництва. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 6. С. 70–74.

14. Вдовенко Н. М., Сухомлин Л. В., Бачкір І. Г., Гнатенко І. А. Управлінські засади моделювання державних пріоритетів в інноваційній економіці: диверсифікація підприємницької діяльності та адаптування ринку. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 19–23.

References

1. Vdovenko N.M., Fedirets O.V., Zos-Kior M.V., Hnatenko I.A. (2020). The role of the energy market in the management of resource conservation and resource efficiency of competitive enterprises in the agri-food sector. *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics]*, 5.4, 222–229.

2. Hnatenko I. (2021). Modern management and information and security approaches to the formation of an innovative cluster group in the conditions of COVID-19 on the basis of sustainability, decentralization and European integration. *Institut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii [Institute of Accounting, Control and Analysis in the context of globalization]*, 1–2, 68–77.

3. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

4. Hnatenko I. (2021). Management, marketing and financial approaches to assessing the socio-environmental and economic effects of enterprise interaction in the face of changing consumer preferences. *Ekonomichnyi diskurs [Economic discourse]*, 1–2, 111–121.

5. Voronko-Nevidnycha T., Leshchyn D., Vasylenko M. (2018). Management of enterprise competitiveness in an unstable market environment. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky [Global and national economic problems]*, 15, 23–27.

6. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(3), 403–414.

7. Hnatenko I. (2021). Modeling scenarios of sustainable development of enterprises in the context of globalization and digitalization: management aspect. *In-*

vestytsii: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience], 16, 20–25.

8. Okhrimenko I., Vdovenko N., Ovcharenko I., Hnatenko I. (2021). Innovations in the system of strategic security management of the national economy in the conditions of risks and uncertainty of globalization. *Ekonomika ta derzhava [Economy and state]*, 8, 4–9.

9. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos-Kior M., Dovbush V. (2021). Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 49–66.

10. Hnatenko I. (2019). Fundamental conditions of state regulation and support of innovative entrepreneurship. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi [Problems of system approach in economics]*, 4.1, 37–43.

11. Khodakivska O., Hnatenko I., Diachenko T., Sabii I. (2021). Entrepreneurship models in the conditions of innovative economy and knowledge economy: resource and cost management. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 15, 5–11.

12. Bilan Y., Zos-Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. (2017). Projecting the social component of the efficient management of land resources. *Journal of Security and Sustainability*, 7.2, 287–300.

13. Hnatenko I. (2018). Methodological bases of institutional analysis of the national system of innovative entrepreneurship. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii [Economic Bulletin of the Zaporozhye State Engineering Academy]*, 6, 70–74.

14. Vdovenko N., Sukhomlyn L., Bachkir I., Hnatenko I. (2021). Management principles of modeling state priorities in the innovative economy: business diversification and market adaptation. *Ekonomika ta derzhava [Economy and state]*, 9, 19–23.

Дані про автора

Клименчукова Наталія Сергіївна,

к.е.н., доцент, докторант, ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна

Данные об авторе

Клименчукова Наталья Сергеевна,

к.е.н., доцент, докторант, ВУЗ «Национальная академия управления», г. Киев, Украина

Data about the author

Nataliia Klymenchukova,

PhD (Economics), Associate Professor, Doctoral Candidate, National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

Моделювання системи управління кадровою безпекою підприємств агропродовольчої сфери при впровадженні нового технологічного процесу

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання моделювання системи управління кадровою безпекою при впровадженні нового технологічного процесу обумовлюється відсутністю єдиної методики визначення різних видів ефектів.

Постановка проблеми. Для визначення ефектів від підвищення ефективності впровадження нових технологічних процесів слушно використати метод оцінки змін системи управління з акцентом на зміни в кадровій безпеці підприємств, зокрема агропродовольчої сфери. Дуже важливо при цьому використовувати прийоми економічного моделювання.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити моделювання системи управління кадровою безпекою підприємств агропродовольчої сфери при впровадженні нового технологічного процесу.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично–логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Обґрунтовано, що успішний розвиток агропромислового підприємства насамперед визначається здатністю трудового колективу фірми оперативно освоювати та впроваджувати нові технологічні процеси, що сприяють підвищенню якості продукції, що випускається, та зниженню технологічної собівартості, що дозволяє підприємству збільшувати чистий прибуток і бути конкурентоспроможним на світовому ринку.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств агропродовольчої сфери для підвищення рівня ефективності виробництва продукції.

Висновки. Запропоновано методичний підхід визначення творчого потенціалу трудового колективу. Доведено, що найважливішим завданням підприємця є створення дієздатного трудового колективу з високим творчим потенціалом. Визначені основні фактори формування кадрової безпеки підприємства при постійному удосконаленні та безперервному освоєнні нових технологічних процесів, зокрема навчання виробничого персоналу, ступінь підготовки кадрів, які можуть опанувати нові технологічні процеси, професійний рівень працівників, бажані техніко–економічні результати. Формування дієздатного трудового колективу визначено найважливішим завданням її кадрової безпеки.

Ключові слова: моделювання, система управління, кадрова безпека, підприємства агропродовольчої сфери, технологічний процес.

ТКАЧЕНКО В.І.

Моделирование системы управления кадровой безопасностью предприятий агропродовольственной сферы при внедрении нового технологического процесса

Актуальность темы исследования. Исследование вопроса моделирования системы управления кадровой безопасностью при внедрении нового технологического процесса обуславливается отсутствием единой методики определения разных видов эффектов.

Постановка проблемы. Для определения эффектов повышения эффективности внедрения новых технологических процессов целесообразно правильно использовать метод оценки изменений системы управления с акцентом на изменения в кадровой безопасности предприятий, в частности агропродовольственной сферы. Очень важно при этом использовать приемы экономического моделирования.

Постановка целей и задач исследования – исследовать моделирование системы управления кадровой безопасностью предприятий агропродовольственной сферы при внедрении нового

технологического процесса.

Метод или методология исследования. В статье использованы историко–логический метод, метод систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Обосновано, что успешное развитие агропромышленного предприятия в первую очередь определяется способностью трудового коллектива фирмы оперативно осваивать и внедрять новые технологические процессы, способствующие повышению качества выпускаемой продукции и снижению технологической себестоимости, что позволяет предприятию увеличивать чистую прибыль и быть конкурентоспособным на мировом рынке.

Область применения результатов. Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности предприятий агропродовольственной сферы для повышения уровня эффективности производства продукции.

Выводы. Предложен методический подход определения творческого потенциала трудового коллектива. Доказано, что важнейшей задачей предпринимателя является создание дееспособного трудового коллектива с высоким творческим потенциалом. Определены основные факторы формирования кадровой безопасности предприятия при постоянном совершенствовании и непрерывном освоении новых технологических процессов, в частности обучение производственного персонала, степень подготовки кадров, которые могут овладеть новыми технологическими процессами, профессиональным уровнем работников, желаемыми технико–экономическими результатами. Формирование дееспособного трудового коллектива определено важнейшей задачей кадровой безопасности.

Ключевые слова: моделирование, система управления, кадровая безопасность, предприятия агропродовольственной сферы, технологический процесс.

TKACHENKO V.I.

Modeling of the human resources management system of agricultural enterprises in the implementation of a new technological process

Relevance of the research topic. Research on the modeling of personnel security management system in the implementation of a new technological process is due to the lack of a single methodology for determining different types of effects.

Formulation of the problem. To determine the effects of improving the efficiency of new technological processes, it is appropriate to use the method of assessing changes in the management system with an emphasis on changes in personnel security of enterprises, in particular the agri–food sector. It is very important to use the techniques of economic modeling.

Setting the purpose and objectives of the study – to study the modeling of the personnel safety management system of agri–food enterprises during the introduction of a new technological process.

Research method or methodology. The historical–logical method is used in the article; method of systematization, classification and theoretical generalization; method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). It is substantiated that the successful development of an agro–industrial enterprise is primarily determined by the ability of the company's staff to quickly develop and implement new technological processes that improve product quality and reduce technological costs, which allows the company to increase net profit and be competitive in the world market.

Field of application of results. The results of the study can be used in the practice of agri–food enterprises to increase the efficiency of production.

Conclusions on the article. A methodical approach to determining the creative potential of the workforce is proposed. It is proved that the most important task of an entrepreneur is to create a capable workforce with high creative potential. The main factors of formation of personnel security of the enterprise

at constant improvement and continuous development of new technological processes, in particular training of production personnel, degree of preparation of shots which can master new technological process, professional level of workers, desirable technical and economic results are defined. The formation of a capable workforce is determined by the most important task of its personnel security.

Keywords: modeling, management system, personnel security, agri–food enterprises, technological process.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Успішний розвиток агропромислового підприємства насамперед визначається здатністю трудового колективу фірми оперативно освоювати та впроваджувати нові технологічні процеси, що сприяють підвищенню якості продукції, що випускається, та зниженню технологічної собівартості, що дозволяє підприємству збільшувати чистий прибуток і бути конкурентоспроможним на світовому ринку. Зазначені факти обумовлюють актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Мистецтво отримання прибутку – одна з найкорисніших і необхідних видів діяльності, відомих людству. Виробники прибутку найбільше роблять для зростання рівня життя та усунення злиднів. Кожен член трудового колективу повинен розуміти, що все у бізнесі залежить від прибутку. Такий спосіб полягає у двох простих принципах: потрібно намагатися швидко отримати інформацію про збитки та перешкоди; необхідно без зволікання, відразу ж подолати труднощі [1–5, 8].

У цьому контексті дослідники розглядають поступальний рух трудового колективу чисельністю « m », власне (осі) Ox під дію деякої рушійної сили « F », що залежить тільки від пройденого шляху, тобто від положення деякої точки на осі Ox . Диференціальне рівняння такого руху виражатиметься залежністю:

$$\frac{md^2x}{dt^2} = F(x) \quad (1)$$

Нехай при $t = 0$ буде $x = x_0$, $\frac{dx}{dt} = v_0$. Під швидкістю V_0 маємо на увазі інтенсивність освоєння нових технологічних процесів за деякий час t .

Помноживши обидві частини рівняння (1) на $\left(\frac{dx}{dt}\right) dt$ і проінтегрувавши від 0 до t , отримаємо:

$$\frac{1}{\alpha} m \left(\frac{dx}{dt}\right)^2 - \frac{1}{2} mv_0^2 = \int_{x_0}^x F(x) dx \quad (2)$$

або

$$\frac{1}{2} m \left(\frac{dx}{dt}\right)^2 + \left[- \int_{x_0}^x F(x) dx\right] = \frac{1}{2} mv_0^2 = \text{const} \quad (3)$$

Перший доданок останнього рівняння (3) є кінетичною енергією колективу, що є здатністю вирішувати виникаючі виробничі завдання з освоєння нових технологічних процесів, друге – потенційну енергію колективу, що рухається, тобто становище деякої точки на осі Ox . З отриманої рівності випливає, що сума кінетичної та потенційної енергії колективу (назвемо її творчим потенціалом трудового колективу) залишається постійною у весь час руху та залежить від початкової швидкості V_0 освоєння нових технологічних процесів, наприклад, протягом місяця. Тому найважливішим завданням підприємця є створення дієздатного трудового колективу з високим творчим потенціалом V_0 , постійно стежити за станом швидкості освоєння V_0 нових технологічних процесів та впливати на нього зусиллям професійної підготовки кадрів [6, 7, 9, 10], що потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити моделювання системи управління кадровою безпекою підприємств агропродовольчої сфери при впровадженні нового технологічного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Під кадровою безпекою підприємства слід розуміти здатність фірми оперативно реагувати на коливання світового ринку та швидко вирішувати проблеми технологічного характеру, що виникають, для забезпечення високої конкурентоспроможності продукції, що випускається. Для цього необхідно насамперед мати: високу професійну підготовку власних кадрів; високу оплату праці співробітників; належний технологічний парк обладнання; належний рівень техніки безпеки; високі соціальні норми захисту працівників; сучасний рівень медичного обслуговування; належні умови дозвілля; сучасний рівень забезпечення житлом тощо. Це можливо за умови по-

стійного впровадження сучасних досягнень науки і техніки у власне виробництво.

Ефективна виробнича діяльність сільськогосподарського підприємства характеризується постійним удосконаленням та безперервним освоєнням нових технологічних процесів, які дають змогу виробляти високоякісну сільгосппродукцію та успішно конкурувати на світовому ринку. Таким чином, технологічний процес є стрижнем, який дозволяє агропромислому підприємству розвиватися та ставати економічно потужним. Технологічний процес є головною частиною виробничого процесу, безпосередньо пов'язаний з послідовною зміною стану виробництва.

Технологічний процес поділяється на окремі операції, освоєння яких проводяться в такому порядку: вивчення; визначення можливості здійснення; розподіл на окремі частини; визначення оптимальних технологічних режимів; проектування та виготовлення необхідного технологічного оснащення; визначення критерію оцінки якості; навчання виробничого персоналу; перевірка у реальних умовах; організація процесу освоєння.

Одним із відповідальних етапів освоєння нового технологічного процесу є навчання виробничого персоналу, який іноді розтягується на тижні, місяці і навіть роки, що є неприпустимим в умовах ринкових відносин. Як показує практика, навчання прийомів освоєння «Y» нового технологічного процесу в залежності від часу «t» відбувається за деякою залежністю:

$$y = f(t) = \sqrt[n]{t} \quad (4)$$

де y – кількість освоєних прийомів,

t – час у днях,

n – показник ступеня кореня 2...3.

На рисунку 1 наведено графічне зображення даної залежності.

Однак для реальних умов впровадження нового технологічного процесу функціональна залежність (4) набуває вигляду:

$$y = k\sqrt[n]{t} \quad (5)$$

де k – коефіцієнт пропорційності, що враховує рівень підготовки професійних кадрів, який впливає на тривалість t_1 повного освоєння прийомів нового технологічного процесу.

Коефіцієнт « k » є ступенем підготовки кадрів, які можуть опанувати новий технологічний процес, тобто кадровою безпекою агропромислового підприємства на шляху успішного розвитку та конкурентоспроможного становища на світовому ринку. Викладене дозволяє зробити висновок, що фірма повинна постійно приділяти увагу до професійного навчання кадрів, щоб підтримувати коефіцієнт k на досить високому рівні, тобто на тому рівні, що дозволяє оперативну та грамотну освоювати нові технологічні процеси. Інакше можна сказати, що коефіцієнт k визначає рівень підготовки професійних кадрів до виконання нових процесів, тобто нових технологічних процесів. Отже, найбільш зручно застосовувати для визначення параметрів освоєння нового технологічного процесу рівняння парабол різних ступенів, оскільки, змінюючи показник ступеня n , для закону швидкості навчання, можна отримати вирази, близькі до дійсних характеристик процесу освоєння технологічного процесу.

Розглянемо у цьому контексті сімейство парабол:

$$y = \frac{an}{n-1} \left(t - \frac{t^n}{nb^{n-1}} \right) + c \quad (6)$$

де y – складність (кількість прийомів) нового технологічного процесу,

t – час,

c – деяка стала величина,

a, b – постійні показники

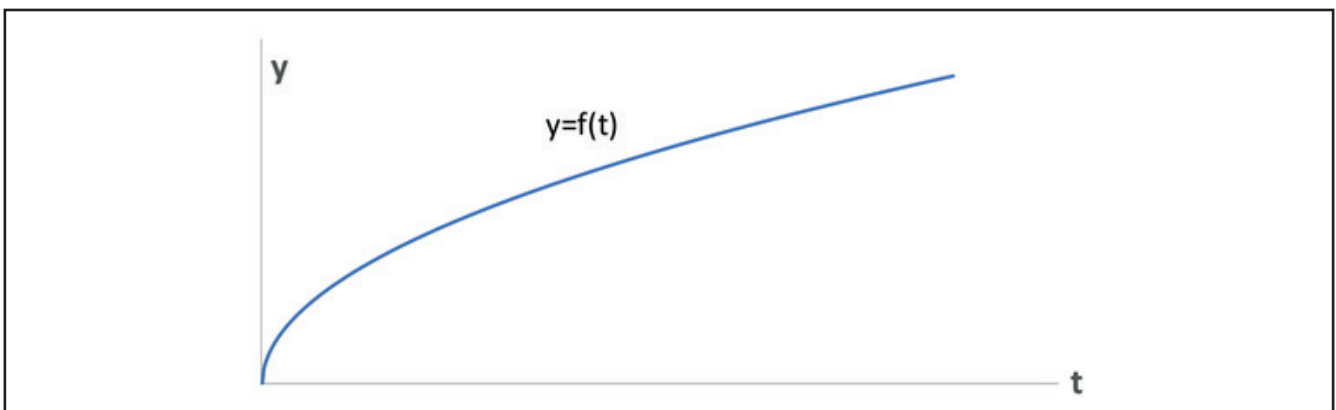

Рисунок 1. Графічна залежність $y = f(t)$

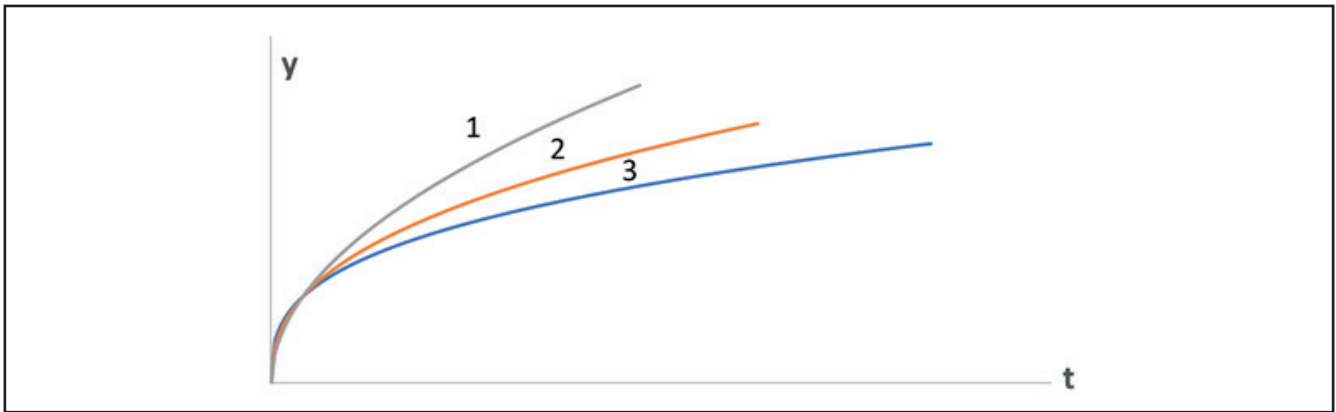

Рисунок 2. Тривалість запровадження t технологічного процесу в залежності від його складності y

n – ступінь.

При постійних значеннях a і b , але різних n , всі криві цього сімейства перетинаються у двох точках, відповідних $x=0$ і $x=b$.

Однак, як показує практика, тривалість впровадження « t » нового технологічного процесу в залежності від його складності « y », а також від професійного рівня працівників та від наявності відповідного технологічного обладнання має де-що інший характер, що наведено на рис. 2.

По кривих 1, 2, 3 видно, що тривалість освоєння t нового технологічного процесу і техніко-економічний рівень, що при цьому досягається Y_r дійсно має параболічний вигляд, але з різними значеннями $t=0$ і $t=b$, коли досягається граничний рівень. Чим нижча професійна підготовка працівників, тим довше триває процес освоєння нового технологічного процесу і тим нижчий техніко-економічний рівень.

У світлі викладеного цікаво було б розглянути вплив професійної підготовки кадрів на тривалість періоду впровадження нового технологічного процесу і на результат, що при цьому може бути досягнутий, який визначається техніко-економічним рівнем.

Уявімо початковий момент часу $t=0$, коли ще не досягнуто ніякого результату, тобто $Y_r=0$, але ми маємо потенційну можливість (Швидкість) V_0 наших професійних кадрів успішно впровадити новий технологічний процес і досягти бажаних техніко-економічних результатів Y .

Запишемо початкові умови руху в період впровадження та освоєння нового технологічного процесу: при $t=0, x=0, y=0, \dot{x} = v_0 \cos \alpha, \dot{y} = v_0 \sin \alpha$ (7) де t – оперативний час, x – час освоєння нового технологічного процесу.

Зобразимо хід впровадження та освоєння нового технологічного процесу у вигляді руху деякої математичної точки M , яка переміщується по деякій кривій $y = f(x)$.

До точки прикладена деяка сила P , що визначає інертність мислення « m » з прискоренням (уповільненням) здатності вирішувати нові дії « g ». Тому диференціальне рівняння руху в проекціях на осі x та y має вигляд:

$$m\ddot{x} = 0, m\ddot{y} = -mg \quad (8)$$

Після скорочення на інертність мислення « m » маємо:

$$\ddot{x} = 0, \ddot{y} = -g$$

Перший інтеграл рівняння $\ddot{x} = 0$ має вигляд $\dot{x} = C_1$. Використавши початкові умови $t=0, \dot{x} = v_0 \cos \alpha$ знайдемо $C_1 = v_0 \cos \alpha$.

Значить, протягом усього проміжку часу проекція швидкості \dot{X} на вісь x залишається постійною

$$\dot{x} = v_0 \cos \alpha \quad (9)$$

Замінивши \dot{x} на $\frac{dx}{dt}$, відділивши змінні та проінтегрувавши, отримаємо:

$$x = v_0 t \cos \alpha + C_2 \quad (10)$$

Підстановка у рівняння початкової умови $t=0, x=0$ дає нам $C_2=0$, отже:

$$x = v_0 t \cos \alpha \quad (11)$$

Зауважимо, що тут час t це оперативний час, що витрачається на вивчення технологічного процесу.

Для інтегрування другого диференціального рівняння $\ddot{y} = -g$ замінимо \ddot{y} на $\frac{d^2y}{dt^2}$ і відокремимо змінні $d\dot{y} = -g dt$. Проінтегрувавши, знаходимо: $\dot{y} = -gt + C_3$

Підставивши початкове рівняння $t=0, \dot{y} = v_0 \sin \alpha$, маємо $C_3 = v_0 \sin \alpha$. Відповідно:

$$\dot{y} = v_0 \sin \alpha - gt \quad (12)$$

Замінивши \dot{y} на $\frac{dy}{dt}$, відділивши змінні та проінтегрувавши, отримаємо:

$$y = v_0 t \sin \alpha - \frac{gt^2}{2} + C_4 \quad (13)$$

Підставивши початкову умову $t=0$, $y=0$, знаходимо $C_4 = 0$. Підставивши це значення в залежність (12), маємо:

$$y = v_0 t \sin \alpha - \frac{gt^2}{2} \quad (14)$$

Отже, рівняння руху тіла M , яке представляє хід освоєння нового технологічного процесу, представлено формулами (11) та (14).

Для визначення рівняння траєкторії залишається з рівняння руху виключити час. Визначивши t із рівняння (11) і підставивши його на рівняння (14), отримуємо шукане рівняння траєкторії, що визначає хід освоєння нового технологічного процесу:

$$y = x \operatorname{tg} \alpha - \frac{gx^2}{2v_0^2 \cos^2 \alpha} \quad (15)$$

Отже, освоєння здійснюється за параболою, описаною рівнянням (15).

Після досягнення максимального техніко-економічного рівня $Y_{\text{рmax}}$ йде процес організації серійного застосування, що протікає за стабільного значення $Y_{\text{р}} = \text{const}$.

Аналіз рівняння (15) свідчить про те, що чим більша потенційна можливість кадрів v_0 і чим менше уповільнення « g » здійснювати нові дії, чим вище взята планка запланованого результату α , тим вищий досягається техніко-економічний рівень $Y_{\text{р}}$ за мінімальний час x .

Висновки

У будь-якій бізнес-організації, куди фахівець приходить на роботу, його працю використовуватимуть для реалізації цілей організації. І тим інтенсивніше та ефективніше, чим краще організований бізнес. Фахівець насамперед несе відповідальність за свій вибір і свою частину роботи, яку він виконує на підприємстві, оскільки часто неправильно прийняте рішення на дорученій ділянці роботи призводить до руйнування фірми. Тому формування дієздатного трудового колективу є найважливішим завданням її кадрової безпеки.

Список використаних джерел

1. Вдовенко Н.М., Федірець О.В., Зось-Кіор М.В., Гнатенко І.А. Роль енергоринку в менеджменті ре-

сурсозбереження та ресурсоефективності конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 222–229.

2. Воронько-Невіднича Т. В., Лещин Д. І., Василенко М. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 15. С. 23–27.

3. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos-Kior M., Dovbush V. Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. № 36, P. 49–66.

4. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. № 36. P. 192–198.

5. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariyev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. № 36. P. 199–205.

6. Bilan Y., Zos-Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. Projecting the social component of the efficient management of land resources. Journal of Security and Sustainability. Issues. 2017. № 7(2). P. 287–300.

7. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 129–135.

8. Hutorov A. O., Hutorova O. O., Lupenko Yu. O., Yermolenko O. A., Voronko-Nevidnycha T. V. Modeling of the Cycle of Reproduction Process in the Agrarian Sector of Economy (Ukraine). Revista Espacios. 2019. Vol. 40. No. 7. P. 19.

9. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. Laplace in Journal, 2021. 7(3), p. 315–323.

10. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business

processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 3. P. 403–414.

References

1. Vdovenko N.M., Fedirets O.V., Zos–Kior M.V., Hnatenko I.A. (2020). The role of the energy market in the management of resource conservation and resource efficiency of competitive enterprises in the agri–food sector. *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics]*, 5.4, 222–229.

2. Voronko–Nevidnycha T.V., Leshchyn D.I., Vasylenko M.V. (2018). Management of enterprise competitiveness in an unstable market environment. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky [Global and national economic problems]*, 15, 23–27.

3. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos–Kior M., Dovbush V. (2021). Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 49–66.

4. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

5. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariiev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

6. Bilan Y., Zos–Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. (2017). Projecting the social component of the efficient management of land resources. *Journal of Security and Sustainability*, 7(2), 287–300.

7. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.

8. Hutorov A. O., Hutorova O O., Lupenko Yu. O., Yermolenko O. A., Voronko–Nevidnycha T. V. (2019). Modeling of the Cycle of Reproduction Process in the Agrarian Sector of Economy (Ukraine). *Revista Espacios*, 40.7, 19.

9. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. *Laplace in Journal*, 7(3), 315–323.

10. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.3, 403–414.

Дані про автора

Ткаченко Володимир Ігорович,

аспірант кафедри менеджменту ім. І.А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Данные об авторе

Ткаченко Владимир Игоревич,

аспірант кафедри менеджмента им. И.А. Маркиной, Полтавский государственный аграрный университет, г. Полтава, Украина

Data about the author

Volodymyr Tkachenko,

Postgraduate student of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Компаративний аналіз інституційних факторів функціонування ефективної елітної влади у вітчизняних і західних структурах	7
СІРКО А.В. Принципи есополіtics та сучасні дискусії навколо них.....	15
НЕВГАД І.О. Європейський досвід державної підтримки малого та середнього бізнесу, адаптація та виклики в Україні.....	26
ЛЮБИМА А.О. Детермінанти впливу розвитку зовнішньоекономічної сфери на економічну безпеку держави	32

Інноваційно-інвестиційна політика

ОЛЬШАНСЬКА О.В., ПУЗИРЬОВА П.В. Фінансування інноваційної діяльності як чинник забезпечення фінансово-економічної безпеки промислових підприємств в умовах сталого розвитку.....	42
--	----

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ЗОРИНА О.А., ПЕТРАКОВСЬКА О.В., ЮРЧЕНКО О.А. Вплив облікової політики на фінансову звітність підприємства.....	51
АКСЕЛЬРОД Р.Б., ГРИНЕНКО І.М., КУШНІР І.І. Обґрунтування сучасного формату економіко-управлінської технології реінжинірингу бізнес-процесів будівельного підприємства	60
ГЕРЗАНИЧ В.М., ДУРАН В.І., ФОРКОШ М.О. Маркетинговий підхід до стратегічного управління збутом підприємств	66
ШАЦЬКА З.Я., ГОРБАЧ С.В. Шляхи підвищення прибутковості вітчизняних підприємств в умовах пандемії COVID-19	71
ШПАКОВ А.В., РИЖАКОВА Г.С., КИЦАК Н.Г. Методологічна регламентація та аналітико-інформаційне забезпечення трансформації операційних систем будівельних підприємств	76
МОЛНАР О.С., АНДРІЙЧУК Е.С., САЛТИКОВА Н.В. Маркетингові стратегії управління збутом підприємств	83

Соціально-трудова проблеми

ДОВБУШ В.І. Управління витратами комунального некомерційного підприємства на основі формування центрів відповідальності.....	89
ПОПРОЗМАН Н.В., СТЕПАНОВА О.В. Методика визначення витрат на оплату праці й показники використання персоналу	95
КЛИМЕНЧУКОВА Н.С. Взаємодія стейкхолдерів ринку в процесі розвитку підприємництва в інноваційній економіці.....	100
ТКАЧЕНКО В.І. Моделювання системи управління кадровою безпекою підприємств агропродовольчої сфери при впровадженні нового технологічного процесу.....	107

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Компаративный анализ институциональных факторов функционирования эффективной элитной власти в отечественных и западных структурах	7
СИРКО А.В. Принципы есоnomics и современные дискуссии вокруг них	15
НЕВГАД И.О. Европейский опыт государственной поддержки малого и среднего бизнеса, адаптация и вызовы в Украине	26
ЛЮБИМАЯ А.О. Детерминанты влияния развития внешнеэкономической сферы на экономическую безопасность государства.....	32

Инновационно-инвестиционная политика

ОЛЬШАНСКАЯ А.В., ПУЗЫРЁВА П.В. Финансирование инновационной деятельности как фактор обеспечения финансово-экономической безопасности промышленных предприятий в условиях постоянного развития.....	42
--	----

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

ЗОРИНА Е.А., ПЕТРАКОВСКАЯ Е.В., ЮРЧЕНКО А.А. Влияние учетной политики на финансовую отчетность предприятия.....	51
АКСЕЛЬРОД Р.Б., ГРИНЕНКО И.Н., КУШНИР И.И. Обоснование современного формата экономико-управленческой технологии реинжиниринга бизнес-процессов строительного предприятия.....	60
ГЕРЗАНИЧ В.М., ДУРАН В.И., ФОРКОШ М.А. Маркетинговый подход к стратегическому управлению сбытом предприятий.....	66
ШАЦЬКА З.Я., ГОРБАЧ С.В. Пути повышения прибыльности отечественных предприятий в условиях пандемии COVID-19	71
ШПАКОВ А.В., РЫЖАКОВА Г.С., КИЩАК Н.Г. Методологическая регламентация и аналитико-информационное обеспечение трансформации операционных систем строительных предприятий.....	76
МОЛНАР А.С., АНДРИЙЧУК Э.С., САЛТЫКОВА Н.В. Маркетинговые стратегии управления сбытом предприятий	83

Социально-трудовые проблемы

ДОВБУШ В.И. Управление расходами коммунального некоммерческого предприятия на основе формирования центров ответственности.....	89
ПОПРОЗМАН Н.В., СТЕПАНОВА О.В. Методика определения расходов на оплату труда и показатели использования персонала.....	95
КЛИМЕНЧУКОВА Н.С. Взаимодействие стейкхолдеров на рынке в процессе развития предпринимательства в инновационной экономике	100
ТКАЧЕНКО В.И. Моделирование системы управления кадровой безопасностью предприятий агропродовольственной сферы при внедрении нового технологического процесса.....	107

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIJ V.A. Comparative analysis of institutional factors of effective elite power functioning in domestic and western structures	7
SIRKO A. V. Principles of economics and contemporary debate around them.....	15
NEVHAD I.A. European experience of state support for small and medium business, adaptation and challenges in Ukraine	26
LIUBYMA A.O. Determinants of the impact of foreign economic development on the economic security of the state.....	32

Innovation and investment policy

OLSHANSKA O.V., PUZYROVA P.V. Financing innovative activities as a factor of ensuring financial and economic security of industrial enterprises in the conditions of continuous development.....	42
--	----

Economic problems of development of branches and types of economic activity

ZORINA E.A., PETRAKOVSKAYA E.V., YURCHENKO A.A. The effect of accounting policies on an entity's financial statements	51
AKSELROD R.B., HRYNENKO I.M., KUSHNIR I.I. Justification of the modern format of economic and management technology for reengineering business processes of a construction enterprise.....	60
HERZANYCH V.M., DURAN V.I., FORKOSH M.O. Marketing approach to strategic sales management of enterprises	66
SHATSKAYA Z.Y., GORBACH S.V. Ways to increase the profitability of domestic enterprises in the context of the COVID-19 pandemic	71
SHPAKOV A.V., RYZHAKOVA H.S., KISHCHAK N.G. Methodological regulation and analytical information support for the transformation operating systems of construction enterprises	76
MOLNAR O.S., ANDRIYCHUK E.S., SALTYSKOVA N.V. Marketing strategies for sales management of enterprises	83

Social-labor problems

DOVBUSH V.I. Cost management of a municipal non-commercial enterprise based on the formation of responsibility centers.....	89
POPROZMAN N.V., STEPANOVA O.V. Methodology for determining labor costs and indicators of staff utilization.....	95
KLYMENCHUKOVA N.S. Interaction between market stakeholders in the process of business development in an innovative economy.....	100
TKACHENKO V.I. Modeling of the human resources management system of agricultural enterprises in the implementation of a new technological process.....	107

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:
Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;
– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
– формування цілей статті (постановка завдання);
– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
– висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;
– список використаних джерел (українською та англійською мовами).
4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.
5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.
6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).
7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.
9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.
10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.
12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.
13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.
14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт збірника наукових праць: <http://ndiime.org.ua/>; e–mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала* исследования с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– *список использованных источников*, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт сборника научных трудов: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
– *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– *formation of the goals of the article* (statement of the task);
– *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
– *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
– *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№11 (246) 2021 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 26.11.2021 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 14,18.
Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.

Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38

<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№11 (246) 2021 р.

Периодичность–ежемесячник

Главный редактор Студинская Г.Я.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 26.11.2021 р.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 14,18.
Гарнитура Europе. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e–mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.11 (246) 2021

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 26.11.2021.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 14,18.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net